ce-ar mai fi de spus

DAN PETRESCU
•
LIVIU CANGIOPOL

DAN PETRESCU
LIVIU CANGEOPOL

CE-AR MAI FI DE SPUS

Convorbiri libere într-o ţară ocupată

EDITURA MINERVA
Bucureşti — 1990

REFUZUL PRIZONIERATULUI

Dialogul dintre Dan Petrescu și Liviu Cangeopol îmi pare o piesă unică din acel tezaur de simțire etică pe care ne-am obișnuit a-l numi literatura disidenței est-europene. Este vorba de un text esențial de filosofie morală: sincopat, parcă anume respingînd starea mlăștinos-resemnată a culturii oficiale, textul se așează sub semnul emancipator al sincerității. Autorii sînt, neîndoielnic, incorigibili camusieni. Sînt, cu alte cuvinte, marcați de refuzul camusian al cinismului manipulativ, al unui politicianism fariseic și bine remunerativ. Ei știu că prețul moral al îngenuncherii este mai mare decît orice avantaje imediate ar putea rezulta din ea. Cum o spunea chiar autorul *Omului revoltat*. „Nici unul dintre relele pe care totalitarismul pretinde a le remedia nu este mai rău decît totalitarismul însuși".

Pentru filosofia rezistenței românești, acest eseu pe două voci îmi pare cu precădere pilduitor. El a fost scris în condiții de neînchipuită prigoană, cînd o dictatură dementă își închipuia că poate anihila și ultimele licăriri ale spiritului independent. A fost scris de doi oameni ce s-au proclamat, cu iluminată onestitate, exponenți ai firescului într-un timp pe care Malraux l-ar fi numit al disprețului. Da, Petrescu și Cangeopol au voit și au izbutit să

mărturisească, sa spargă zidul „securizat" al unei complicități lașe, să-și clameze și să-și obțină dreptul la verticalitate chiar dacă, o știm prea bine, atîția semeni s-au amăgit cu banala și profund jignitoarea consolare : „În fond, nu se poate face nimic..."

Cititorul, care va lua cunoștință de opiniile celor doi argonauți ai cnoarei regăsite, se poate întreba : de ce au făcut-o, cum de nu s-au temut, ce motivații îi vor fi mînat pe ei în luptă ? Ei bine, răspunsul este orbitor de simplu : asemeni unor Paul Goma, Mihai Botez, Dorin Tudoran, Mircea Dinescu sau Dan Deşliu, Dan Petrescu și Liviu Cangeopol au înțeles că în condițiile de macabră terfelire a condiției umane create de o tiranie delirantă, tăcerea este păcatul cel mai grav. Sau cum scria cîndva Nadejda Mandelstam, a nu protesta împotriva răului totalitar este adevărată crimă împotriva umanității. Suna poate cam dur, dar să nu uităm, fără asemenea strigăte, fără asemenea gesturi eroice, eliberarea ar fi fost mult mai dificilă și mai tîrzie.

Cei doi și-au propus, și cititorul va constata că au și reușit, să se sustragă condiționărilcr teroriste. Ei au sfidat nu doar minciuna exterioară, aparatele specializate în distrugerea personalității umane, dar și pe cele diabolic construite întru definitiva suprimare a autonomiei mentale. Petrescu și Cangeopol vorbesc ca doi oameni normali într-un univers logocratic în care sloganul a înghițit ideea, iar interjecția senilă este numită marxism creator. Eliberarea interioară, despuierea de limba de lemn, acea cămașă a lui Nessus țesută de Lenin și reconfecționată de Stalin și discipolii săi din Rusia și de aiurea, este scopul dintîi al exercițiului în care s-au angajat cei doi intelectuali ieșeni. Ei nu vorbesc despre determinisme și cauzalități, nu perorează pedant despre „reforme structurale" și

despre „socialismul cu chip uman“, eroii lor nu sînt Gramsci și Lukács. Pentru ei, chestiunea vitală este regăsirea spontaneității, debarasarea de clișeele fanatismelor ideologice, fondarea unei etici a renașterii civice. Pentru că, subtili interpreți ai fenomenului totalitar, ei știu bine că tocmai la nivel individual, deci la nivel psiho-mental și emoțional, este posibilă ruptura cu sistemul. Ei știu de la Hannah Arendt că libertatea de gîndire este principala țintă a totalitarismului și că, prin fiecare individ emancipat, sistemul devine tot mai vulnerabil.

În spațiul precar și etern amenințat al unor apartamente supravegheate de cerberii regimului, continuu tracasați de „gardienii fericirii naționale“, Dan Petrescu și Liviu Cangeopol au făcut proba că societatea civilă începe *în noi*. Mai clar spus, ei au demonstrat că se poate marca o victorie a luminilor chiar și în spațiul atît de sufocant, atît de ermetic-obscurantist al ubueștii dictaturi din România. Și totuși, citiți aceste pagini și veți simți ceea ce am simțit și eu citindu-le în culpabilul meu confort philadelphian : gînditorii ieșeni, calibrați cu tot ce s-a scris mai sofisticat în literatura disidenței sovietice și est-europene — referințele lor la Soljenițin, Zinoviev, Milosz, Kolakowski și atîția alții pot servi ca o bibliografie obligatorie pentru viitoarele cursuri ale unei universități libere — se zbat cu disperare să se sustragă mirajului omniprezenței dictatorului. Îl detestă și totuși îl pomenesc. Fiara de junglă s-a strecurat și la acest superior etaj al interograției critice. S-ar fi putut oare și altfel ? În ceea ce mă privește, recunosc că văd în dialogul dintre Dan Petrescu și Liviu Cangeopol confirmarea unei mai vechi intuiții : „complezența elitistă“, fervoarea epistemologică sau deconstrucționistă, „jocul secund“ în timpuri auschwitizene îmi par frivolități perverse. Un amic mă

întreba odinioară, pe vremea anterioarei mele vieți bucureștene: „Cum de-ți poți pierde vremea cu futilități precum cartea lui Robert Conquest despre marea teroare stalinistă? Ca filosof al politicului nu ar fi mai bine să te consacri lucrării în planul pur și imaculat al conceptului?" Trebuia oare să-i fi răspuns atunci, invocîndu-l pe Adorno, că „îndepărtarea de concret umilește"? Iată că acum vedem cum tocmai această inserție obsesivă și fertilă în concret, în istorie, în politica antipoliticii despre care au scris atît de frumos Vaclav Havel, Adam Michnik și George Konrad, i-a condus pe Dan Petrescu și Liviu Cangeopol la scrierea acestui mic tratat de rezistență intelectuală. Reflectînd la adevărul ce țîșnește din fiecare pagină, să-l parcurgem cu acea empatie fără de care vom fi pe veci privați de sentimentul tragicului și de speranța redempțiunii.

PHILADELPHIA
21 FEBRUARIE 1990

VLADIMIR TISMĂNEANU

NOTĂ EXPLICATIVĂ

În mod evident, această carte poartă o dată, adică *datează*. De altfel, ea a și fost concepută în acest fel, respectiv ca „felie de viață" precis delimitată : începută în primăvara anului 1988, era terminată în toamna aceluiași an, iar în jurul Crăciunului izbutisem s-o facem să parvină în Occident. Ce s-a întîmplat de atunci și pînă acum *acolo*, ne scapă ; cert rămîne că, după cîteva fragmente difuzate de Dorin Tudoran la *Vocea Americii,* convorbirile noastre sînt în iminenta apariție într-un număr special al revistei *Agora* *. Pînă atunci, și date fiind schimbările radicale survenite în România, am gîndit că apariția acestor convorbiri trebuie să se petreacă în țară și repede, tocmai

* Au apărut, între timp, în vol. III, nr. 1, 1990, cu următoarea prefață semnată de Dan Alexe :

EPISTOLIE ÎNCÎNTĂTOARE CĂTRE PAN DETRESCU, VESTIT FANTASMOLOG

20 de luni au trecut, drăguț Pan Detrescu, de cînd fui silit a mă înstrăina. Usábte țări am trepădat etc., și după această meșteșugită formulă de salut, află că mi-e dor de tine, mai ales acum, că veni și Cangeopol, de-ai rămas de răstriște la Iași, bolnav, ba te-au mai și închis ăștia.

Mi-e dor de franțuzismele tale, mi-e dor de pisici (și tare le mai goneam), de Tess și de accesele ei de indignare în fața duplicității cărnoase a foanfei plebe proletare, în fața tăcerii generale, ori, și mai mult, a ideii că îngăimarea-i o izbîndă. M-e dor de Luca și de Antonesei (și doar într-o vreme îmi erau nesuferiți) și de disputele noastre erotico-alchimico-politice duse acasă la tine, la adresa simbolică St. Atanasie 13, unde analizai fenomenul totalitar, pe care l-ai botezat „regim ficțional".

fiindcă ele datează. Oricum, raportul lor cu prezentul este subţiat pe de o parte, întărit pe de alta ; subţierea se manifestă, fireşte, în cazul ipotezelor lansate de noi în 1988 şi pe care istoria, în dezlănţuirea-i violentă, le-a contrazis ; dar există şi ipoteze confirmate, avînd retrospectiv aerul de profeţii care s-au realizat : ele întăresc raportul cărţii cu prezentul şi-i dau, de fapt, întregul interes. De aceea, îndeosebi virulenţa noastră la adresa unor oameni care între timp şi-au depăşit concepţiile din 1988 se cere privită cu distanţă comprehensivă, deşi — cine ştie ? — şi aici mai rămîne deschisă posibilitatea profeţiilor ce se realizează.

şi unde măscăreai, făcîndu-mă să rîd isteric, sloganele oficiale, aceste incantaţii coborîte din empireul puterii, ce ni s-au cuibărit în creiere, îmbucurîndu-se în cotloanele obscure ale tristelor noastre gînduri.

Te-am văzut ani de-a rîndul analizînd recitarea lor ireală, disecînd zvonurile, cercetînd discursurile oficiale, cu enunţurile lor moarte, hălci întregi de discurs ce şi-au pierdut sensul iniţial, înfipte în limba noastră naturală, unde formează o grilă complicată cu sintaxa lor greoaie, artificială.

Îţi scru acum dintr-o crîşmă din Bruxelles, din Piaţa Mare, poate cea mai frumoasă piaţă medievală din Europa. De partea cealaltă, *à l'enseigne du Cyne,* e casa în care şi-a scris Marx *Manifestul* cu pricina : „O fantomă bîntuie Europa etc.", şi încerc să-mi închipui ce mi-ai mai spune acum despre ceea ce numea Cangeopol „răzbunarea degradării simbolice". (Poate că Mallarmé făcea aluzie tocmai la acest lebădoi ce spînzură pe faţada fatidicei clădiri, precum şi la strigoiul ce bîntula Europa, atunci cînd scria :

„Fantôme qu'à ce lieu son pur éclat assigne,
Il s'immobilise au songe froid du mépris
Que vêt parmi l'exil inutile le Cygne.")

Cangeopol, poetul nostru, exploratorul mahalalelor Insului, a ajuns la New York. Am în faţă textul vostru, care a nimerit aici înainte de venirea lui, prin nişte manevre demne de filmele cu James Bond. Vi l-am transcris aşa cum se află, cu rezonanţe din povestirile voastre borgesiene, şocant, glumeţ, tragic şi erudit. Am transcris şi zvonurile şi ranchiuna rău dirijată a populaţiei (precum acel prieten al vostru care s-ar voi comisar al poporului în Franţa).

Erai pesimist şi înainte (un pesimism vesel, pe care ţi-l întreţineai cu grijă, printre miţe şi bătrînele domestice, umplîndu-ţi pipa cu tutun de *Mărăşeşti* şi bînd ceai cu zahăr vanilat), cu atît mai mult vei fi acum cînd vezi ce se întîmplă. Ai şi de ce!

Noiembrie, 1989 Dan Alexe

Cu alte cuvinte, soarta factualității acestei cărți se confundă cu drama temporală în general : de obicei, timpul le exclude din mulțimea posibilităților pe toate, cu excepția uneia singure pe care o selectează, lăsînd-o să vină la existență ; celelalte mor pe moment, sau, mai exact, se mențin în virtualitatea din care, univoc, durata își alege substanța ; aceasta înseamnă că toate posibilitățile „moarte" își conservă șansa venirii efective la existență într-un punct oarecare al infinitei deveniri, cu riscul „dialectic" al contradicției. Cum știm însă, contradicțiile își află singura rezolvare în succesiune ; să lăsăm deci ca timpul să decidă și în privința personajelor luate de noi în discuție uneori într-o manieră abruptă : ceea ce *astăzi* pare o eroare în comentariile noastre de *ieri*, se poate transforma *mîine* într-o posibilitate realizată. Nimic nu este exclus, cu atît mai mult cu cît, ieșită intempestiv de sub „teroarea Istoriei", România concurează acum cu Istoria, tulburîndu-i ritmul printr-o „ardere a etapelor" din care nădăjduim să iasă de astă dată altceva decît „forme fără fond" — pentru că, în această derulare accelerată, idiosincrazia la repetiții impune survenirea lor sub forma diferenței.

În fine, ca să ieșim din aceste abstracțiuni, merită să povestim în ce mod am izbutit să scoatem manuscrisul nostru din țara pe atunci straşnic supravegheată. Evident, ne-am pus în situația pîndarilor, care se așteptau la texte scrise ; prietena noastră, Anna Alassio, lector de italiană la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași (v., pentru alte detalii, Titus Livius Ciorănescu, *Anna Alassio față cu UNIVERsecuRITATEA*, în *Timpul*, Iași,

nr. 2/20 ian. 1990, p. 5), ne-a sugerat să înregistrăm textul pe un casetofon pe care ni l-a şi împrumutat ; am făcut-o în locuinţa Danei şi a lui Emil Coşeru, care avea avantajul de a nu fi fost „microfonată" la acea dată, spre deosebire de locuinţele noastre (azi doar parţial „deparazitate").

Am citit în faţa microfonului minusçul preţ de cinci casete, după care am demontat casetele şi am extras benzile miniaturizate, obţinînd un minimum de volum, pe care frumoasa genoveză Anna l-a adăpostit într-o cutie de pudră, susceptibilă de a trece frontiera fără probleme. Ceea ce s-a şi întîmplat. A fost una din întîmplările care spun şi astăzi ceva despre „inteligenţa" fostelor noastre servicii secrete ; totodată, semnalăm şi celor care sînt astăzi plini de suspiciuni şi se întreabă cum se face de încă mai trăim, că există mai multe asemenea întîmplări pe care, pînă să găsim timpul narării lor, li le ţinem la dispoziţie pe cale orală.

Aşadar, odată in Occident, înregistrarea noastră a fost transcrisă cu un efort lesne de imaginat de către prietenul nostru semi-expulzat Dan Alexe (manuscrisul încredinţat Editurii Minerva, ascuns cu grijă la Iaşi, ar putea prezenta mici diferenţe faţă de varianta occidentală, supusă, aceasta, unor distorsiuni inerente traseului ei mai complicat). Tot acest traseu, acum devoalat cu gratitudine faţă de toate „releele" implicate, mai explică un lucru referitor la eterna întrebare profană „cum a fost posibil ?" : a fost posibil cu o minimă solidaritate umană.

30 ianuarie 1990

D. P.

CUVÎNT ÎNAINTE

Am constatat, într-o bună zi, că se poate sta de vorbă foarte bine şi prin intermediul maşinii de scris ; vreme de aproape un an de zile, luîndu-ne toate precauţiile, ne-am întîlnit aşadar la intervale neregulate, cîteva ceasuri de fiecare dată, şi ne-am rînduit în faţa maşinii de scris, spre a ne face reciproc parte de gîndurile care ne frămîntau ; formula aceasta n-are nimic nou în sine ; nou — şi, cu toată modestia, sîntem conştienţi de aceasta — este faptul că pentru prima dată doi opozanţi declaraţi ai regimului politic din România discută unul cu altul în ţară, într-un mod liber de orice constrîngere exterioară şi destinîndu-şi dialogul publicităţii ; încarnînd astfel principiul dialogului, am înţeles să ilustrăm, practic, un lucru pe cît de simplu, pe atît de neglijat, anume că orice schimbare socială îşi are idealmente originea în noi înşine ; dorind, prin urmare, un dialog social, am început prin a dialoga între noi.

Dar, precizăm imediat : un dialog cu actualii reprezentanţi ai puterii şi cu sistemul de ei constituit ni se pare de la început inutil ; ce alte probe de rea voinţă să mai

așteptăm de la ei ? În plus, aproape jumătate de secol de cînd acest regim ne guvernează este, credem, mai mult decît suficient ca el să-și fi etalat anormalitatea funciară și astfel să-și piardă definitiv credibilitatea în ochii tuturor oamenilor de bine de la noi și de aiurea.

În rest, discuția noastră, de-ar fi să-i găsim un plan, se caracterizează printr-un du-te-vino perpetuu, de la realitatea imediată la aceea istorică și înapoi, de la realitățile românești la cele internaționale și invers, de la reflecția atîtor altora asupra fenomenului totalitar la propria noastră reflecție ; ea se mulează pe tiparul tuturor discuțiilor de acest fel pe care mai toți românii le poartă în intimitate, este o reluare a conversațiilor pe care le-am auzit la părinții și la bunicii noștri și la prietenii lor, pe care le-am susținut adesea și noi cu prietenii noștri și cu prietenii prietenilor noștri ; față de toți aceștia, ne-am simțit și ne simțim responsabili, tăcerea lor publică ne obligă să-i reprezentăm, după priceperea și posibilitățile noastre. Mai multe consecințe decurg din această reprezentare colectivă pe care ne-o asumăm ; cea mai importantă este că, fără a avea nici o clipă pretenția de a vorbi în numele vreunei organizații politice și fără a fi mandatați de nimeni în mod *real*, sîntem totuși mandatați în mod *imaginar*, căci ne plasăm pe de-a-ntregul în imaginarul colectiv și-i examinăm din interior fantasmele, delimitîndu-ne propria noastră poziție în raport de ele și în timp ce ne lăsăm vorbiți de ele ; acestei determinări fantasmatice îi datorăm deopotrivă scăderile și, poate, reușitele lungii noastre conversații.

Compoziţional, am ales formula alternării discuţiei dintre noi, în general teoretice, cu notaţii de jurnal, tocmai pentru a da seama de fundalul istoric pe care evoluăm, de evenimentele care ne-au marcat şi mai ales de zvonurile care circulă şi se amplifică într-o lume ruptă de surse de informare plauzibile ; considerînd deci zvonurile ca pe o expresie directă a imaginarului colectiv altminteri cenzurat, nu ne-am privat defel de relatarea lor uneori succintă, alteori detaliată.

Stilistic, în pofida dorinţei noastre de a reduce cît mai mult încărcătura pasională, ni s-a întîmplat adesea să alunecăm în discursul „nobilei frazeologii a generaţiilor ipocrite din trecut", după cum constata şi Kazimierz Brandys în *Carnetele* sale că se întîmplă atunci cînd discursului totalitar trebuie să i se opună ceva.

Multe lucruri le-am trecut deliberat sub tăcere (în special cele strict privitoare la noi, la intimidările, şicanele, ameninţările şi provocările la care am fost supuşi împreună cu familiile şi prietenii noştri), altele pur şi simplu ne-au scăpat — nu trebuie omis însă că am lucrat în condiţii deloc prielnice schimbului liber de idei, deşi în vederea instituirii lui la scară socială.

În fine, am optat pentru titlul *Ce-ar mai fi de spus* nu doar în replica la reiteratul *Ce-i de făcut,* ci şi pentru a circumscrie limitele poziţiei noastre : vorbim ca intelectuali aşadar, nu ca „revoluţionari de profesie", ca oameni cu o fundamentală inaptitudine la acţiune, dar hotărîţi să exploateze din plin posibilităţile discursului contestatar ; de altminteri, ne îndreptăm şi în Romå-

nia către acea fază posttotalitară în care, după cum remarca Leszek Kolakowski, „se poate spune efectiv orice fără teama de represalii, dar și fără speranța de a obține vreun efect concret", cu toate că, fără această speranță secretă, toate acțiunile contestatarilor din Est s-ar reduce la o serie de defulări personale urmate imediat de noi frustrări ; din fericire, lucrurile nu stau tocmai așa și este evident că Estul Europei se mișcă, oricît ar fi puterea de refractară la a ceda societății civile parte din prerogativele ei despotice. Și poate că ordinea normală este de la *spus* la *făcut*, de la *formulare* la *acțiune*, de la *imaginarea* unei schimbări la *realizarea* ei efectivă ; mizăm așadar pe primatul imaginarului asupra realului.

Vorbim, de asemenea, în numele unei realități simbolizate prin fotografia pe care o punem la începutul acestor pagini ; este o realitate pe cale de dispariție, precum zidul vetust și nelipsit de un anume farmec care este acela al trecutului nostru pe cale de prăbușire, de uitare, de cădere în indiferență ; dar dincolo de el și prin gaura ferestrei căscate în el se întrezărește o mare de albastru pur care-l mai susține încă ; vorbim în întîmpinarea acestei realități mai pure simbolizate de un cer fără pată.

Tuturor celor care ne-au sprijinit și încurajat — nu puțini — li se cuvine expresia recunoștinței noastre profunde ; dacă nu-i pomenim aici, este pentru a-i proteja.

D.P. & L.C.
1988
(primăvară-toamnă)

DAN PETRESCU : Cred că sîntem obligați, Liviu Cangeopol, după ce amîndoi am adoptat recent poziții publice relativ asemănătoare privind situația țării noastre și a sistemului politic care o înglobează, să încercăm o discuție în doi spre a vedea unde opiniile noastre se intersectează și unde nu ; pentru că, vei fi de acord, nu voim cu orice preț să ținem același discurs pe două voci, ci, măcar între noi doi, să creăm toleranța necesară unui adevărat dialog, mimînd astfel pluralismul de care o întreagă societate are vitală nevoie. Să începem așadar din aproape în aproape și de jos în sus. Unul din primele puncte care, am eu impresia, se cer elucidate, este chiar ieșirea noastră din muțenie ;

Ieșirea din muțenie

admit că, că în condițiile particulare date, ea poate mira și chiar trezi unele suspiciuni : de ce tocmai noi să fi citit propoziția *de ce (nu) eu ?* cu tot cu paranteză, cînd majoritatea concetățenilor noștri sar paranteza ? Îți amintești de aporia trezirii proletariatului la Orwell, nu-i așa ? Proletariatul se revoltă atunci cînd capătă conștiință de sine și nu capătă această conștiință decît

atunci cînd se revoltă ; or, fără să cad în narcisism, remarc că noi am depășit brusc acest cerc vicios ; să fie oare vorba de celebra dialectică după care acumulările cantitative duc la un imprevizibil salt calitativ ?

LIVIU CANGEOPOL : În discuția pe care am avut-o cu șeful Securității locale (un anume colonel Constantin Ciurlău, *alias* Moldoveanu), revenea obsesiv acest motiv al cauzei ce m-a făcut să-mi manifest nemulțumirea. Era de neînțeles ca eu, un tînăr oarecare, să ies din muțenia în care mă complăcusem pînă atunci, fără a avea motive personale majore. Colonelul, ca un abil psihanalist, încerca să mă facă să cred că ieșirea din noaptea tăcerii s-ar datora faptului că mi se respinsese cu cîțiva ani în urmă o carte la o editură din București, sau faptului că nu am o slujbă ; nu numai că nu era adevărat, dar mă simțeam jignit că ieșirea mea putea fi pusă pe seama unei nemulțumiri meschine. Din acest punct de vedere, nu aveam nici un motiv și „normal" ar fi fost să tac ; or mie tocmai această complicitate a tăcerii mi se pare anormală. De fapt, nu făcusem decît să devin brusc un tip normal, dar, ca să ajungem totuși la un limbaj comun, am acceptat, pentru domnul colonel, că în mine se strînseseră mii de nemulțumiri, mari sau mici și, așa cum spuneai, în urma acestor „acumulări cantitative", s-a produs un salt calitativ brusc — nu așa ne învață dialectica ? Dar această explicație nu m-ar mulțumi decît pe jumătate — nu fiindcă am avea cu toții neapărat datoria de a demasca, ci fiindcă e

Normalitate în anormalitate

penibil să tot vorbești pe la colțuri, e o atitudine care lovește în demnitatea de om : gîndește-te cîte generații s-au stins fără să fi rostit adevărul limpede, în auzul întregii cetăți, deși îl gîndeau cu toții și-l șușoteau ori de cîte ori se credeau în siguranță. Desigur, fiecare are dreptul să fie sau nu de acord cu ce se întîmplă aici, doar onest mi se pare ori să iei poziție în mod deschis, ori, dacă nu, măcar să nu te lamentezi în șoaptă, cu capul sub plapumă. Bineînțeles, în comparație, ceea ce-am îndrăznit noi pare anormal ; normalitatea, din păcate, nu e totdeauna apanajul majorității ; pentru mine, dar și pentru noi toți, normal ar fi ca toți cei care au opinii apropiate de ale noastre — și cred că sînt vreo cîțiva — să și le facă în mod public cunoscute, așa cum procedează și apologeții regimului, în fond.

În rest, s-a spus că opozantul are în societate un rol de supapă prin care se mai pierde din presiune ; același rol îl are și pentru el însuși. De cînd mi-am declarat deschis opinia, mă simt alt om ; îmi dau seama că nu e puțin lucru să ieși din „schizofrenia națională", cum zicea un prieten de-al nostru ; sigur că nu ieșirea cu orice preț din anonimat, fuga după celebritate și altele asemenea au primat, deși mulți dintre cei lipsiți de curaj (sau, și mai exact : de responsabilitate) tocmai asta ne reproșează : că am luat poziție ca urmare a unui complex al marginalității ; sîntem priviți de cei din jur ca nebuni sau ca eroi ; adevărul e că nu mă simt nici una, nici alta. Sîntem pur și simplu niște oameni normali într-o societate anormală sau, dacă vrei, paraleli cu ceea ce, prin votul tacit al majorității, trece acum drept normalitate ; știu că

aproape nimeni n-o resimte ca atare, însă atît timp cît nu te comporţi aşa cum simţi că ar trebui s-o faci, cum te mai deosebeşti de „constructorii conştienţi ai socialismului şi comunismului", care, ei, poate că se comportă în acord cu ceea ce cred şi simt ?

De altfel, este cît se poate de semnificativ faptul că noi am uzat de numele noastre reale, pe cînd cei de la Securitate se recomandă cu nume „conspirative" ; dar şi asta este normal : ei sînt nişte marginali care au ajuns la putere fără să scape de firescul complex al vinovăţiei.

D.P. : Da, e adevărat că lucrînd sub nume conspirative în propria-le ţară unde, în plus, mai sînt şi la putere, aceşti indivizi se comportă totuşi ca şi cum ar opera pe un teritoriu inamic ; interesant, nu ? Dar să admitem că sînt şi ei nişte bieţi oameni sub vremuri şi că se gîndesc şi la ziua de mîine, cînd vor trebui să mănînce o pîine de undeva. Nu situaţia lor mă preocupă acum cu deosebire ; să revenim la „acumulările cantitative" : grija de căpetenie a represiunii a fost să le exhibe, în cazul nostru, tocmai pe acestea, pentru a localiza nemulţumirile noastre la simple resentimente personale, ca apoi să raporteze declaraţiile noastre la acestea şi să devină astfel limpede pentru toată lumea disproporţia dintre unele şi altele ; cu alte cuvinte — şi în chiar termenii analizei tale — n-am fi decît nişte tipi care cer lucruri enorme pentru că nu au obţinut altele mai modeste. În ce mă priveşte, cred că a obţine „lucruri modeste", avantaje personale în aceste condiţii este de-a dreptul ruşinos, pe cît este şi de precar : cînd interesele ge-

nerale ale țării sînt în suferință, mai curînd sau mai tîrziu toți vom fi atinși de maladia generală, pozițiile „sigure" se restrîng treptat tot mai „la vîrf", dar responsabilitatea rămîne colectivă și se împarte egal la toți. Iată așadar un lucru încă puțin înțeles : democratizarea responsabilității în condițiile dezvoltării *laterale* a României (mă grăbesc să adaug, în trecere, că toate sloganurile propagandei noastre sînt alese cu o inabilitate fără greș ; să ne imaginăm o clipă cum s-ar putea mai bine intui o „dezvoltare multilaterală" ; e ca și cum un anumit lucru s-ar răspîndi în toate părțile, nemairămînînd la urmă nimic din el ; de aceea, pe urmele prietenului nostru Luca Pițu propun renunțarea la prefixul *multi-* ca mai proprie unei descrieri reale a stării de fapt de la noi ; tot L.P. mi-a povestit recent despre un anumit personaj care, sesizînd că se vorbește despre România ca despre „o țară în curs de dezvoltare" și, totodată, „multilateral dezvoltată", a încercat într-o ședință, fără succes, să concilieze cele două formule prin aglutinare, propunînd „țară în curs de dezvoltare multilaterală" !).

Democratizarea responsabilității

Cu chestiunea ajungerii marginalilor la putere ne aflăm în situația de a-l completa în mod neașteptat pe Marcuse : se știe că acesta localiza (e adevărat, în societățile capitaliste) potențialul revoluționar la categoriile marginale ale societății ; ce se întîmplă însă cînd tocmai acestea iau puterea, „profetul hippy" n-a mai precizat, deși sistemele zise „comuniste" i-ar fi furnizat cel mai bun exemplu de practică a puterii de către refulații istoriei...

L.C. : Se spune că a fi *revoluționar* e o meserie ca oricare alta. Nu de puține ori s-a subliniat că liderii comuniști nici n-au cunoscut vreo alta. Poate de aici și groaza pe care le-o inspiră termenul de „parazitism". Nu vreau să dau nume, dar se pare că actualul președinte al României n-are nici o calificare și că n-a primit în viața lui o remunerație care să fie justificată de vreun efort fizic sau intelectual ; fără să fi satisfăcut serviciul militar, de exemplu, s-a trezit dintr-o dată general în armata română ; apoi, în urma unor împrejurări neclarificate nici pînă azi, a ajuns conducător de stat ; probabil că în vechiul regim ar fi intrat în poliție. Exemplul lui nu e singurul. Și mi se pare firesc ca într-o societate ca a noastră cei buni să fie îndepărtați, direct sau indirect — o analiză a diasporei românești ar fi concludentă în acest sens. Dar, plecînd de aici, aș vrea să dezvolt această idee de răsturnare a valorilor, a ordinii firești a lumii. Dacă pe întreaga planetă s-ar extinde comunismul, s-ar putea vorbi, în această ordine de idei, despre o dezvoltare normală a forțelor Răului ; pentru faza actuală însă în care se află omenirea, aș socoti planeta ca fiind un teritoriu psihic unitar care, în urma unui atac de schizofrenie, s-a scindat în două forme de existență. În 1917, Occidentul, rejectînd mare parte din complexele și relele sale, s-a debarasat de ceea ce avea să devină, în scurt timp, lagărul comunist. Occidentul (ca entitate spirituală, nu geografică) a devenit *conștientul* vieții psihice a omenirii, iar URSS și sateliții ei au devenit

Psihecea planetară

inconștientul acesteia. Pentru ruptură, a fost nevoie de un șoc, ba chiar de unul reiterat — sub forma celor două războaie mondiale. Apoi boala s-a cronicizat, pînă la punctul în care ea poate trece drept o nouă formă de sănătate. Cred că acum un echilibru s-a stabilit între conștient și inconștient, cu avantajele și dezavantajele sale ; de pildă, dezavantajul celor din lumea liberă este că ei nu înțeleg, și nici n-au cum, ce se întîmplă aici, în inconștient ; analizele și sentințele lor sînt adesea contradictorii, cînd nu sînt de-a dreptul tributare naivității și incompetenței ontologice, ca să zic așa.

Acum cîtva timp, niște prieteni aflători în Italia cînd s-a declanșat invadarea Afganistanului de către trupele sovietice ne povesteau reacția italienilor în fața imaginilor tancurilor roșii în misiune de „pacificare" : privind ecranul televizorului, italienii înclinau să creadă că e un trucaj menit a le surpa și „ultima speranță" ! Altădată și în altă țară occidentală, un universitar român a făcut o criză în prezența unor autohtoni filoruși, care nu fuseseră niciodată totuși în URSS, dar exaltau viața de acolo ; peste cîteva zile, a fost chemat de ambasada română, la care fusese denunțat. Prietenul nostru Dan Alexe, pe cînd făcea oficiul de ghid pe litoral, a fost și el denunțat în scris autorităților române de un grup de turiști italieni, fiindcă le prezentase „deformat și tendențios" realitatea românească.

Mai de curînd, am stat de vorbă și cu un comunist italian ; mi-a explicat

că pentru intelectualii italieni, comunismul e singura alternativă ; am întrebat dacă, totuşi, nu mai există la ei şi alte partide ; mi s-a răspuns că toate celelalte sînt o apă şi-un pămînt ; am insistat : alt partid de stînga nu există ? Aici mi s-a pus placa despre imanitatea acestei diferenţe : stînga / dreapta nu mai înseamnă astăzi nimic ; cu toate astea, am continuat, dreapta e mai curînd înclinată către şovinism, în timp ce stînga e internaţionalistă ; dreapta are o anumită dimensiune esoterică, iniţiatică, o propensiune către ocultism, stînga — mai puţin sau deloc. Interlocutorul meu mi-a adus atunci la cunoştinţă că stînga are în schimb o teorie coerentă şi ştiinţifică la bază ; care ? — am întrebat ; materialismul istoric, mi s-a răspuns. Amintindu-mi atunci de o anume observaţie a lui Camus, l-am rugat pe italianul meu să-mi explice puţin această simplă alăturare de cuvinte : *materialism* + *istoric*. Mda, a admis el rîzînd, pare o contradicţie între termeni, dar, ca pretutindeni, teoria suferă deformări în aplicarea ei practică, şi asta datorită animalului din om, m-a luminat el. L-am mai întrebat, în fine, dacă undeva în lume un regim de stînga (exclusiv de stînga, fără opoziţie) a evitat cît de cît erorile, a reuşit cît de cît o guvernare rezonabilă ; e adevărat, a zis el, se pare că nicăieri încă...

Ne ferim, desigur, pe cît posibil, să emitem judecăţi globale, meditînd la

aceste mici întîmplări ; judecățile globale sînt un viciu al gîndirii totalitare, iar într-o democrație au loc și comuniștii și cei de dreapta — problema e de echilibru ; dar judecățile globale trebuie evitate și în alt sens : dacă trebuie să ne ferim a crede că întreaga Italie (căci mai ales despre ea a fost vorba) e comunistă, trebuie, de asemenea, să nu ne amăgim că toată inteligheníia franceză ar fi alcătuită din tipi precum Lévy și Glucksmann, oricît ne-ar plăcea nouă să fie așa.

Liderii din inconștient, fără a înțelege nici ei mare lucru, au avantajul unei agresivități animalice direcționate de o oarbă dorință de dominare. Acest lucru mă îndrituiește să suspectez echilibrul de acum chiar și să mă întreb ce s-ar putea întîmpla dacă inconștientul comunist ar ajunge să domine întreaga manifestare psihică a planetei...

D.P. : ...lucru care, Doamne ferește, nădăjduiesc să nu se întîmple niciodată ! Cel mult, ca să rămînem pe terenul psihanalizei, se poate spera într-o reintegrare a inconștientului în conștiință, întru realizarea, prin totalizare jungiană, a unei individuări a întregii planete, adică a unei vindecări psihanalitice. Iar noi n-avem decît a pune umărul la această cură, cum au mai făcut-o și alții înaintea noastră, spre a explica părții conștiente ce se întîmplă în umbra inconștientului lumii.

Extrapolarea psihanalitică rămîne, oricum, interesantă și operațională pînă la un punct ; ea ar explica de pildă multdiscutata incom-

prehensiune occidentală față de fenomenele Estului, căci, într-adevăr, inconștientul nu răzbate în conștiință decît deghizat, bruind structurile acesteia (precum în dezinformare, destabilizare și altele), sau exprimîndu-se chiar prin ele (spre exemplu, revolta de la Brașov a fost comentată în lumea liberă potrivit unor situații deja cunoscute de ea, respectiv acelea consumate în Polonia).

Dincolo de asta, trebuie, de asemenea, remarcat că inconștientul însuși reprezintă o formă arhaică a conștiinței și anume o formă propriu-zis *disidentă,* căci și inconștientul a fost odată conștient și marea sa problemă este să redevină ce-a fost ; de-aici încolo, toată chestiunea este dacă el va reveni exploziv în conștient, ca întoarcere a refulatului dătătoare de psihoze sau, cum spuneam, va fi reintegrat fără alte hopuri catastrofale. Ca întreaga psihee planetară să devină inconștient pur și total, mi se pare ilogic și improbabil : inconștientul nu este definibil decît prin raportare la conștient și nu este definibil decît de acesta ; chiar în distopiile care închipuie situația neagră despre care ai adus tu vorba, există (și la Zamiatin, și la Huxley, și la Orwell) un personaj sau un punct de vedere implicit care este al conștientului sau al unei normalități (uneori reduse la cea mai simplă expresie, la unitate) comparative ; iar dacă și această normalitate singulară ar dispărea, fi-vom siliți să recurgem la noțiunea comparativă de *multime zero* ca să mai putem vorbi de inconștientul însuși. Din fericire, realitatea socio-politică a Estului zilelor noastre nu legitimează asemenea sumbre (și contradictorii)

perspective ; la 1 februarie cel puţin (cînd, la apelul Chartei 77, şi Estul şi Vestul au demonstrat simultan în favoarea democratizării României, împotriva regimului ei opresiv de astăzi), s-a dovedit că dacă **România nu este (încă) situată la diapazonul** vîntului de libertate suflînd în celelalte ţări surori, ea poate deţine totuşi un rol deloc neglijabil pe acest plan, şi anume provocînd coalizarea forţelor opoziţiei democratice din această parte a Europei în jurul intolerabilei mizerii româneşti. Măcar atît să fim şi noi, un element catalizator.

Regimul nostru este o ancilocraţie

Altminteri, modul de a se comporta al oficialităţilor noastre are într-adevăr ceva din modul de funcţionare al inconştientului psihic : e vorba, în primul rînd, de sentimentul unei ilegitimităţi *de jure* funciare, de o anumită *mauvaise conscience* (să nu uităm că inversarea, denegaţia, constituie raportul normal dintre conştient şi inconştient), decurgînd din ceea ce am numit *sentiment ancilar ;* în acest regimul nostru este o ancilocraţie şi, din cînd în cînd, măsurile dictate de el lasă să se întrevadă aceasta ; nu e vorba aici strict de partid, care, conform unei observaţii avansate de dl. Virgil Ierunca, ar fi reintrat în ilegalitate (deşi, e adevărat, el mai conservă unele reminiscenţe din acea perioadă, cum ar fi sancţionarea drastică a celor ce-şi mai pierd carnetul de membru), ci chiar de stat (presupunînd că ele ar fi distincte) : iată, ultima măsură neemanînd direct de la partid, respectiv creşterea impozitelor pe ceea ce se mai admite la noi ca proprietate particulară, case şi maşini în principal, cu

aproximativ 30 %, a constituit o surpriză pentru toţi aceia care au apucat să-şi plătească impozitele în primele zile ale anului şi care au fost siliţi apoi să „completeze“ suma. Or, orice publicitate (ca să nu zic informare) în jurul acestei scumpiri a fost evitată cu grijă. Să nu mai vorbim de mai vechea datorie a românilor de a da o contribuţie bănească anuală statului (echivalentă, de fapt, cu o innomabilă scădere a salariilor), plus o contribuţie în muncă „voluntară“ (în perfect dezacord cu Constituţia, după cum a arătat la timpul potrivit dl. Mihai Botez, căci Constituţia nu prevede decît durata zilei-muncă de 8 ore, repaos săptămînal şi concediu anual plătit, nici o altă „contribuţie în muncă“ neremunerată).

Cineva mi-a vorbit, de asemenea, despre un fenomen care, dacă ar fi real, ar interesa şi discuţia noastră : ideologizarea maselor ar fi atins, conform acestei opinii, un prag de saturaţie dincolo de care apare fenomenul invers ; cu alte cuvinte, susţinea persoana în cauză, mare parte a populaţiei româneşti, în special aceea de la ţară (să fie acesta motivul gîndului rău pus satelor noastre de către pătura conducătoare, faptul că trîmbiţele puterii nu se aud bine pînă în toate cătunele României ?), ar fi complet dezideologizată şi chiar în afara oricărei opinii politice şi aceasta nu numai din pricină că toţi aceşti oameni sînt strict preocupaţi de supravieţuirea lor fizică. Fenomenul, adaug eu considerîndu-l totuşi cu circumspecţia necesară, şi-ar avea un corespondent în faptul că isteria zvonurilor şi isteria în general este mult mai pronunţată în capitală, adică în

proximitatea puterii, decît în zonele mai îndepărtate ale ţării ; iar ceea ce cunosc eu însumi din viaţa la ţară merge în sensul normal al conservatorismului satelor : lozincăria *primei* perioade staliniste este acolo încă activă.

În fine, inconştientul planetar în care trăim determină şi o criză corespunzătoare a artei : ne defulăm, altfel zis, sau sublimăm în Vest, nicidecum la noi acasă ; spunînd asta, nu cred că intru neapărat în contradicţie cu cei care susţin că viitorul artei e în Est.

Dar, pe de altă parte, ca orice psihee, şi aceea planetară are nevoie de un inconştient, nu ? E un rău necesar (şi nu mă gîndesc acum prea departe, precum Cioran, să zicem, la al său *mauvais Démiurge,* fiindcă o generalizare prea mare ne-ar alimenta resemnarea şi aşa destul de pronunţată) ; atunci, toată problema noastră se reduce la „de ce noi ?" De ce noi, europeni orice s-ar zice (interesant este că şi Keyserling vedea în Balcani modelul european la dimensiuni reduse, atît în bine, cît şi în rău), să cădem în conul tenebros al inconştientului planetar şi nu alţii, africani, asiaţi etc. ? În acest punct, mi se pare, radiografia analitică a planetei încetează de a mai fi eficace şi ne duce înspre răsuflatele clişee rasiste ; de aceea o şi părăsesc aici.

Victime şi persecutori

Îmi rămîne încă ceva neclar din tot ce-am spus amîndoi pînă acum ; am vorbit astfel mai sus de „refulaţii istoriei" şi de răsturnarea ordinii fireşti a lumii şi mă gîndesc că întotdeauna revoluţionarii, de orice fel ar fi fost ei, erau

în perspectiva duşmanilor lor prezentaţi ca niște indivizi neprizabili, demni de a fi victimizaţi ; Revoluţia franceză, astfel, ar fi fost făcută de canalii şi de vagabonzi, revoluţia noastră de la 1848 ar incumba şi ea, potrivit colonelului Lăcusteanu, unor haimanale şi alogenilor, ca să nu mai vorbim de acuzaţiile aduse gnosticilor de către biserica creştină şi de care a avut parte, aproape întocmai, şi ea însăşi etc. ; cu alte cuvinte, cînd vedem în comunişti o plebe refulată ajunsă la putere, nu adoptăm prin aceasta punctul de vedere clasic al persecutorilor ? Într-un roman al lui Nabokov, *Bend Sinister*, este descrisă o revoluţie „nivelistă" avînd, deliberat, mari asemănări cu nazismul şi comunismul ; or, partidul nivelist este format acolo, la început, din adolescenţi care au cîte un mic defect : unul are acnee, altul suferă de o timiditate morbidă, al treilea, din greşeală, îşi decapitase sora mai mică (!), alţii doi se bîlbîie îngrozitor (dar în mod diferit) ; ideea e limpede : numai astfel de complexaţi puteau plănui o revoluţie „nivelistă", adică una care să-i aducă pe toţi ceilalţi semeni la nivelul lor ; totuşi, nu avem oare de-a face aici cu perspectiva persecutorilor în virtutea căreia defectele adolescenţilor lui Nabokov sînt tot atîtea — ar zice René Girard — „semne victimare" ?

L.C. : În optica particulară a lui Nabokov, sînt, fără îndoială, deşi bănuiesc că şi Nabokov şi chiar tu, punînd astfel chestiunea, proiectaţi pur şi simplu o pioasă dorinţă într-o realitate care nu i se conformează defel. Din păcate.

Oricum, aşteptam paralela dintre nazism şi comunism ; nu pot decît să profit de ea şi să încerc să examinez puţin ideea de transfer a intenţiilor lui Hitler în realizările lui Stalin. Hitler a încarnat forţa inconştientă a Occidentului, dezechilibrat după primul război mondial ; utopia civilizaţiei ne încredinţa de inevitabila dispariţie a regimurilor represive ; Hitler a fost cuprins de nostalgia unor valori care intraseră în declin. Raymond Abellio susţine că părintele celui de-al doilea război mondial tînjea după renaşterea celor doi piloni ai civilizaţiei Occidentului : Imperiul Britanic şi Biserica Catolică. Ce-a ieşit de-aici, se ştie : întărirea şi extinderea Imperiului Sovietic şi dominaţia mondială a partidului comunist. Într-un anume fel, Hitler ar fi trebuit să se declare mulţumit, atîta timp cît ar fi rămas în sfera esenţelor, căci Stalin nu numai că a continuat prigoana evreilor, dar, sub alte forme, a dus la îndeplinire visul de aur al *Führer*-ului. Şi, ca dovadă că ce a vrut Hitler să realizeze făcea parte din însăşi substanţa gîndirii politice a Occidentului, acesta din urmă şi-a dat tot concursul pentru transferarea intenţiilor lui Hitler în realizările lui Stalin. Comunismul, ca maladie psihică occidentală, a fost exilat în Est prin intermediul Germaniei, care pentru a reuşi aceasta, a trebuit să înscenze două războaie mondiale. Faptul că Germania a fost sacrificată, reiese limpede din ruperea ei în două. Un caz tipic de schizofrenie ce-ar putea servi drept punct de plecare din micro-

De la Hitler la Stalin

cosm pentru a înțelege situația la scară planetară. Mi se pare firesc ca 90% din filmele sovietice să aibă drept temă războiul împotriva cotropitorilor germani. Asta nu se datorează decît dorinței de a fi aproape de ființa iubită cu orice preț, chiar mimînd ura ; este tributul pe care Rusia comunistă îl plătește în eternitate tutorelui său.

Cît despre complexele și defectele tiranilor, s-a vorbit și se va mai vorbi ; orice om are defecte, orice om are complexe. Părerea mea este că nu aici se află explicația totalitarismului. Dacă din întîmplare într-un stat comunist ar ajunge la putere un om sănătos atît moral cît și psihic, încercările lui de a redresa situația ar fi sortite eșecului. A te menține la putere într-un sistem totalitar cere calități care ucid orice tendințe și capacități de a schimba situația. Altfel spus, Gorbaciov ori își va pierde poziția, ori, în caz că posedă calitățile care să-l mențină la putere, va dovedi fie și numai prin aceasta că nici o schimbare reală nu este cu putință în profunzimile structurii sociale, economice, culturale ș.a.m.d., din Uniunea Sovietică. Și, dacă tot am ajuns aici, spune-mi, te rog, tu de care parte parte a baricadei gorbacioviste te plasezi ?

D.P. : Asta ar însemna, nu-i așa, să recunosc, spunînd că de cutare parte, că există o astfel de baricadă, o schismă, o sciziune în sistem ; or, nu prea pot s-o recunosc : Gorbaciov declară sus și tare că operează numai între limitele sistemului cu întreg talentul său cosmetic. Înainte de a aborda

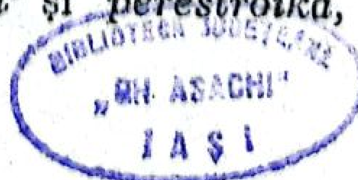
mai îndeaproape o situație încă ambiguă, dă-mi voie să mai încerc o dezambiguizare :

Nazism și comunism

a trata laolaltă nazismul și comunis- în pofida tuturor asemănărilor lor, nu mi se pare tocmai potrivit (deși nici Hannah Arendt, în *Gîndirea totalitară,* nu procedează altfel). Mai întîi, cinic vorbind, numărul victimelor lui Stalin întrece cu mult numărul victimelor războiului în Rusia ; apoi, nazismul nu mai există (cel puțin nu în măsura în care ar mai putea prezenta vreun pericol mondial), pe cînd cei ce se intitulează „comuniști" sînt încă la putere, menținîndu-se, toți, mult mai mult decît naziștii la putere ; și, în sfîrșit, după cum cred că ai dedus deja, lucrul cel mai important în tot acest set de diferențe este că nazismul ține de istorie, e un fenomen trecut, pe cînd comunismul e atît de prezent, încît și tu vorbești de dominația-i mondială ; asupra nazismului proiectăm acum perspectiva învingătorului, dar asupra comunismului nu doar noi, cei de dincoace de Cortină, ci și lumea liberă (în măsura în care ea încă se mai întreabă dacă nu cumva s-ar putea înțelege cu rușii, ezitînd să le zăgăzuiască expansiunea postbelică absolut evidentă), avem perspectiva celor învinși.

Reformele lui Gorbaciov

Despre Gorbaciov, pînă una alta, nu pot să spun decît că este un excelent diplomat al cauzei sale obscure (și asta pînă la a fi devenit un tip popular în întreaga lume) ; el a izbutit un lucru a cărui greutate este departe încă de a fi corect estimată : anume, a făcut ca două cuvinte rusești, *glasnost'* și *perestroika,* să

circule în toată lumea ca un soi de eponime ale sale și se știe că o lozincă, spre a avea impactul maxim, trebuie să fie cît mai simplă, nu ? Că nu e vorba de o victorie pur lingvistică, ne putem da seama comparînd-o cu efectul „scenei balconului“ de la noi : dacă respectivul discurs al lui Ceaușescu din 1968 a izbutit să păcălească vreo 20 de ani Occidentul, cît timp îi va trebui acestuia, de va fi cazul, să se trezească din voga Gorby ? Să mai notez și ce spunea recent Vladimir Volkoff într-un interviu : întrebat care este sensul exact al cuvîntului *glasnost'*, Volkoff, după ce mărturisește a se fi consultat și cu Michel Heller, optează pentru *promovare* (va să zică, n-ar fi vorba de nimic nou în politica lui Gorbaciov, ci de ceva deja existent, dar care nu era cunoscut îndeajuns, nu era bine pus în lumină ; iar acest fond prost cunoscut este acum promovat, spre a fi bine cunoscut ; de atîta timp de cînd stau cu ochii ațintiți asupra americanilor, vor fi învățat și rușii că libera publicitate a faptelor diverse, critica bine dirijată și bine stăpînită nu dăunează sistemului, ba chiar dimpotrivă) ; sensul de *transparență* este, după Volkoff, o primă dezinformare, mai ales că acest sens a fost impus de traducătorii sovietici. În ce ne privește, dispunem de un *Dicționar rus-român* destul de recent (1985, Editura Științifică și Enciclopedică, autori Gh. Bolocan, Tatiana Voronțova și Elena Șodolescu-Silvestru), unde (la p. 245) putem citi că *glasnost'* se traduce pe limba noastră cu „publicitate, notorietate ; caracter notoriu, notorietate publică“ și unde se exemplifică prin expresia *predat' glasnosti*, „a da publicității, a face cunoscut,

a aduce la cunoștință publică", acest sens fiind de altfel prezent în toată familia de cuvinte formată de la *glas*. După mine însă, sensul în care Gorbaciov a lansat termenul s-ar traduce și mai exact printr-o perifrază, anume : tupeu al unei puteri mondiale determinat de primitivismul inerent ei.

Mai există, în fine, opinia foarte inteligentă a lui Milovan Djilas : că, pînă la urmă, sistemul îi va veni de hac lui Gorbaciov și că, prin urmare, ca să intre în istorie cu aura de erou, el trebuie să dispară acum, cît e în faza de om care a încercat ceva, fără s-o mai aștepte pe aceea în care va fi un învins și un repudiat.

E clar însă că reformele lui Gorbaciov țintesc la dobîndirea unei noi legitimități în sînul unui sistem care demult suferă de a nu avea nici una umană (de unde și „fața umană" sub care se încearcă deghizarea monstrului).

Schimbările „de sus" și sensul istoriei

Despre inerția sistemului, acum, imposibil de a fi deraiată de un singur individ, putem vorbi în două sensuri opuse, plecînd de la o analiză a lui Emmanuel Todd din *Le fou et le prolétaire* și comparînd-o cu o realitate istorică recentă ; pentru Todd, statul e alcătuit dintr-un grup uman în sînul căruia se concentrează decizia și acesta „derapează" spre totalitarism doar dacă e psihotic și nici atunci — mai trebuie ca psihoza elitei conducătoare să se instituționalizeze, intrînd în rezonanță cu aceea a supușilor ei, în primul rînd a administrației, ca prim palier de transmisie a deciziei ; altminteri, se întreabă Todd, ce s-ar fi întîmplat dacă Hitler sau

Stalin ar fi ajuns la cîrma aparatului politic englez din jurul anilor '30 (aparat reputat ca stabil) ? Ar fi izbucnit un imens hohot de rîs, urmat de două internări în ospiciu !

(Ideea lui Todd privind preeminența compoziției umane a aparatului de stat și administrativ e de regăsit într-o observație a lui Joseph de Maistre, care spune că n-am făcut nimic împotriva unor instituții, cît timp n-am făcut nimic împotriva indivizilor care le compun ; fac această digresiune pentru că autoritățile noastre „locale", și-n cazul meu și într-al tău, s-au mirat cu un ciudat masochism că noi nu am „tras" în ele și am început direct cu „vîrful" și cu sistemul ; îmi dau seama că asta le-ar fi convenit într-un fel — „cazul" ar fi fost mai simplu de localizat și, eventual, ar fi fost sacrificați niște „locali", pentru abuzuri ; dar mă întreb totuși : să fie ai noștri mai mult sau mai puțin conștient adepții lui Joseph de Maistre ?).

Acum, să examinăm o clipă ce s-a întîmplat în Cehoslovacia „primăverii de la Praga" : acolo, neîndoielnic, Dubček ar fi reușit să schimbe lucrurile, avînd întru aceasta întreaga bază de masă necesară, de n-ar fi fost intervenția cu pricina ; de astă dată, nu mai putem vorbi însă de o punere în rezonanță a unor deliruri, ci de sensul firesc al istoriei, resimțit de toată lumea ca atare, dincolo și înainte de orice analiză. După mine, același lucru s-a întîmplat și în Polonia *Solidarității* și *a reușit*, pentru că astăzi nimic nu mai e în Polonia ca înainte de *Solidaritatea* ; să luăm de exemplu numai situația literelor : ai noștri literați, agățați cu disperare de existența Uniunii lor, nici nu visează posibilitățile de publicare ale editu-

rilor paralele poloneze, existente și înfloritoare în absența oricărei Uniuni a scriitorilor.

Peste toate, să fie oare adevărat că Occidentul și-a creat în această parte a lumii unde trăim și noi o zonă a refulărilor ?

Riscurile statu quo-ului

Statu quo-ul ne-ar aștepta atunci, pentru vecie ! Din punct de vedere economic, interesul țărilor avansate pare a fi, într-adevăr, de dezechilibru, ca produsele în exces pe piețele lor să-și găsească undeva piețe de desfacere (oligopole) — afacerea australiană vine încă o dată să confirme faptul : nu numai că ni s-a vîndut minereu de fier greu vandabil astăzi în lume (avantajul nostru fiind că problematicul nostru canal își va afla, în fine, o menire, cu toate că, global, dată fiind distanța din Australia pînă la canal, n-avem cum să nu pierdem), dar, în plus, nu știu ce personaj politic australian a declarat cu cinism că atît timp cît România se dovedește un partener comercial corect, restul (adică, în cazul nostru, situația în care se zbate partenerul, privațiunile interne cu care este plătit comerțul exterior) nu-i mai privește pe ei. Bun, dacă economic așa stau lucrurile, oare politic și uman nu pierde lumea liberă ? *À la longue* și insidios, nu se răzbună haznaua plină-ochi de reziduurile occidentale ?

L.C. : Dan Petrescu, este prea tentantă ideea transferului valorilor occidentale în lumea comunistă pentru a nu mă reîntoarce la ea, mai ales că întrebările tale sînt pur retorice. Comuniștii, ca s-o spun deschis, nu au adus, nici în ideologie, nici în practică, nimic ori-

ginal ; ei au preluat absolut totul din gîndirea civilizaţiei occidentale şi, pervertindu-i valorile în mod abuziv şi barbar, le-au adaptat la lumea lor, dînd iluzia formării unui nou univers ; au interpretat eronat diverse concepţii tradiţionale sau pur şi simplu le-au inversat semnificaţia. Începînd cu teoriile proprietăţii private şi colective şi ajungînd pînă la mult preţuitele lor simboluri, n-au făcut decît să cîrpească din hidoase mistificări o monumentală aberaţie istorică. Să luăm ca prim exemplu *steaua*, simbol pe care-l poţi întîlni la tot pasul în minunata noastră lume, de pe vîrful munţilor pînă la afişele electorale, trecînd de pe umerii vigilenţilor apărători ai legii pe acoperişul clădirilor oficiale ; or, în simbologie, steaua reprezintă „uniunea inegalului“, bazată pe numărul cinci, şi este, în acest sens, un microcosm ; cele cinci braţe ale sale trec drept conjuncţie a principiului masculin (3) cu principiul feminin (2), deci reprezentînd androginul ; ca atare, steaua e una din cheile Marii Ştiinţe, a desăvîrşirii, şi era considerată în antichitate ca simbol al perfecţiunii ; de aici utilizarea ei de către magicieni. Mă îndoiesc că revoluţionarii lui Lenin aveau habar de aceste calităţi ; iar pentru că steaua ţine de regulă locul crucii pe mormintele comuniste, probabil că reprezenta pentru ei un simbol pe care-l puteau opune crucii, ideii de creştinism în special şi de religie în general. Comuniştii aveau nevoie de simboluri şi, în graba care-i mîna, au utilizat de-a valma tot ce-au putut. Dar să mergem mai departe : *drapelul* — o bucată de pînză dreptunghiulară, vopsită în roşu, culoare considerată ca simbol al principiului vieţii,

Puţină simbologie

culoare a focului și a sîngelui ; după cum este deschis sau închis ca nuanță, roșul se polarizează simbolic : nuanța deschisă este diurnă, masculină, tonică, în timp ce roșul închis e feminin, nocturn, reprezentînd misterul vieții. E posibil ca aici revoluționarii să fi fost mai inspirați și să fi ales culoarea roșie sub aspectul ei deschis ; din păcate însă, roșul vioi al revoluției, prostul material al drapelelor deteriorîndu-se cu vremea, s-a transformat într-o sumbră amenințare, devenind un simbol al serviciilor secrete dintr-un aparat de represiune care a vărsat mult sînge. Urmează *secera și ciocanul.* Aici n-avem nimic de zis : secera simbolizează moartea și timpul, care distrug totul, iar ciocanul este o imagine a răului, a forței brute.

*

M-am oprit asupra acestor simboluri * nu pentru a le vulgariza (oricum, nu eu le-am vulgarizat), ci pentru a sublinia ceea ce-mi propusesem : transferul de valori, de imagini, de simboluri, care s-a realizat într-un mod inconștient (și cu atît mai semnificativ) și care, filtrat prin ignoranță, rea credință și nebunie, a dus, cu timpul, la ceea ce nu ne mai săturăm astăzi a admira — minunata lume nouă. Se vede

Degradarea simbolurilor se răzbună

că degradarea simbolurilor tradiționale se răzbună. Bineînțeles, cu nici un preț comuniștii n-ar recunoaște adevărata origine a

* Comuniștii, se vede, sînt atrași inconștient de simbolistica alchimică, lucru ce pare a stîrni perplexitatea adepților Marii Științe : „Filosoful rămîne descumpănit în fața emblemei adoptate de Secțiunea Franceză a Internaționalei Muncitorești, căzînd chiar într-un abis de nedumerire. De ce arborează militanții francezi aceste trei săgeți cu vîrful în jos, fără a avea habar de sem-

imaginilor simbolice pe care le vehiculează ; ei se consideră mai degrabă o creație *ex nihilo* decît una, obligatorie, a stadiului cel mai avansat al capitalismului, după cum sună teoria care le ține loc de biblie.
D.P. : Uiți că experiența leninistă a demonstrat că se poate și printr-un *raccourci*.

L.C. : Nu, ăsta a fost un prim semn al disprețului lor afișat față de tot ce le venea gata mestecat din Occident. Ani de zile comuniștii au mers pe axioma „tot ce e din Occident e rău" și s-au comportat în consecință.

D.P. : Efectul însă, dacă-mi permiți, a fost tocmai contrariu : de la mitologia omului de rînd pînă la habitudinile nomenclaturii, toată lumea exaltă dacă nu modul de viață occidental, cel puțin produsele lui ; ceea ce, după mine, este un alt fel de a te iluziona asupra lumii libere. De aici și degonflarea multora care ajung să-și vadă mitul cu ochii.

L.C. : Chiar așa, cum arată Occidentul văzut de acolo ? Doar tu ai avut „o ieșire" pînă acum, nu ?

Occidentul acolo și aici

D.P. : Dacă-ți voi spune că Occidentul arată *normal*, mă vei acuza poate că-mi fac o prea înaltă idee despre normalitate. Totuși asta e realitatea (și nu numai eu o spun) : acolo lumea are un aer normal. Curînd des-

---

nificația lor ? În urma căror ciudate coincidențe ori nebănuite avataruri a ajuns acest frumos simbol hermetic, ce contrazice atît de limpede teoriile egalitare ale materialismului contemporan ?" (Eugène Canseliet, *Alchimie, Etudes diverses de symbolisme hermétique*, J-J. Pauvert, 1964, p. 163) (Nota lui Dan Alexe).

coperi însă că această normalitate dă subiecților ei o prea mare siguranță de sine și o mare indiferență la tot ce iese din granițele lumii lor. Asta îți provoacă o reacție neîntîrziată, de care nici un „venetic" nu scapă : pe scurt, începi brusc să-i urăști și să-i disprețuiești ; avem un exemplu recent într-o scrisoare a unui bun prieten de-al nostru, unde se spune, în esență, că occidentalul de rînd (adică marea masă a occidentalilor) este mult mai bornat decît românul de rînd, că e lipsit de orice curiozitate și îngîmfat ; este de neconceput, scrie prietenul nostru, ca ei, care au acces la tot ce a produs omenirea în toată istoria ei, să nu fie în fapt interesați decît de propria-le pungă ; majoritatea nu citesc nimic și-i enervează chiar și filmele cînd sînt subtitrate.

Adaug că penuria de tot felul care pe noi ne chinuie aici, acolo dispare brusc ca problemă existențială ; uneori (adică foarte des în ultimul timp), românul trece printr-un șoc cînd intră în magazinele lor : gospodinele noastre cad în isterie, plîng, leșină etc. Apoi, pe măsură ce sejurul se prelungește, te obișnuiești ; lumea lor e una care te invită să te bucuri de toate binefacerile existenței ; „totul ar fi bine, dacă n-ar fi memoria" — îmi scria de acolo un prieten pe o ilustrată reprezentînd o reproducere după *Memoria* lui Magritte ; într-adevăr, fără să vrei începi să compari, să cercetezi, să te întrebi ; eu m-am întrebat, de pildă, ce se întîmplă cu produsele lor perisabile, aflate în cantități uriașe pe piețe și din care, aparent, prea puțină lume cumpără ; mi s-a spus că, atunci cînd li se apropie expirarea termenului de garanție, se ieftinesc foarte mult (ceea ce e adevărat) și lumea se înghe-

suie să le cumpere (ceea ce e fals, abia dacă vezi cîțiva cumpărători cu alură de „lumea a treia") ; în cele din urmă, am aflat : aceste produse sînt pur și simplu distruse, se ard. Și atunci, dacă te gîndești că mare parte din ele (fructe de mare, fructe exotice etc.) nici măcar nu sînt cunoscute la noi, te cuprinde, așa, ca o dorință de nouă ordine economică internațională, cu alte cuvinte ai o pornire de barbar : decalajul e atît de pronunțat, încît e nefiresc și-ți vine să reinstaurezi „firescul" adăpîndu-te direct din surplusul lor, ca și cum ți s-ar cuvenit și ție de drept. Numai că nu ți se cuvine, vorba lor : dacă vă tot plîngeți că sînteți atît de nenorociți, de ce nu faceți nimic ca să curmați această situație, de ce acceptați ? Degeaba le explici ce va să zică un sistem represiv, chiar dacă par a înțelege (pe unii dintre ei i-am admirat de altfel aici, la fața locului, confruntîndu-se ei înșiși cu represiunea ; și cu toate că aveau un statut special ca străini, au fost cam toți atît de lamentabili, încît mi-am zis că ei, în situația noastră, ar fi fost cu mult mai josnici și mai lași), rămîne totdeauna un ce ireductibil și de neexplicat ; căci sistemul lor funcționează la perfecție și în cele mai mici amănunte, începînd chiar de la peisaj : fiecare fir de iarbă pare desenat cu grijă, în culori foarte vii, e curat chiar și în locurile reputate ca murdare, contururile sînt foarte nete ; nicăieri n-am întîlnit vreun vînzător nu insolent, ca la noi, dar măcar indiferent : nu, cumperi au ba, ești tratat princiar (inevitabil, m-am gîndit tot timpul la finalul romanului lui Soljenițîn *Pavilionul canceroșilor*, unde un om care scapă ca prin minune de cancer și are o poftă de viață pe

măsură, suferă un duş rece în primul magazin în care intră, confruntat cu „metafizica vînzătoarelor" : proaste, blazate, grosolane, abia uitîndu-se la tine, de parcă ţi-ar face o favoare, vînzătoarele te fac să simţi fără greş faptul că, în lumea noastră, eşti un tolerat ; într-un magazin de încălţăminte, am fost de-a dreptul jenat cînd o pereche septuagenară a îngenuncheat ca să mă descalţe şi încalţe.

Aşadar, totul e făcut acolo ca individul să-şi dea adevărata măsură ; dacă simţi că poţi face cu adevărat ceva în această existenţă, numai în condiţiile de acolo vei reuşi. Confruntarea cu Occidentul mi se pare decisivă : sau neliniştea ta se potoleşte definitiv acolo, te adaptezi, te mulţumeşti cu un nivel de viaţă pe care acasă nu l-ai fi avut niciodată, oricît ai fi muncit, sau, dacă vrei altceva de la viaţă şi nu te înfunzi într-o lume a aparenţelor orbitoare (aici, în Occident, îmi spunea un prieten, poţi admira desfăşurarea materiei în toată înşelătoarea-i splendoare), acolo ai cel mai bun prilej de a ajunge la esenţe, adică la propria ta esenţă.

L.C. : Să înţeleg că pledezi pentru emigrare, mai ales în cazul acelora care „simt că pot face cu adevărat ceva în această existenţă" ?

D.P. : Absolut deloc, căci chiar şi în cazul acestora ruperea de origine e nefastă („nu am întîlnit acolo nici un român fericit", spunea cineva) ; pledez, dacă vrei, pentru libera circulaţie a oamenilor şi a ideilor, pentru poziţia noastră de *interval* între două lumi, pentru deplina asumare a situării noastre ca *punte între Orient şi Occident*, cum spunea odinioară Mircea Eliade. Ştiu ce-mi poţi re-

plica : faptul că viețile noastre sînt precare, că, dacă vrei să faci ceva, trebuie să te grăbești, să lași totul la o parte și să te pui neîntîrziat pe treabă, ceea ce nu poți face decît strămutîndu-te acolo. Pentru mine însă, asta echivalează cu o demisie morală ; la mine acasă, de pildă, cînd mă apuc de lucru, am grijă mai înainte să fie liniște în jur și curat, ca să pot lucra liniștit ; casa noastră, a tuturora, e această țară ; de ce nu ne-am crea deci noi înșine condițiile propice pentru a lucra liniștiți la noi acasă ? Odinioară, occidentalii invidiau traiul nostru „dulce", noi importam mai mult sau mai puțin de la ei un mod de viață, dar îl și adaptam și ceea ce rezulta era adesea superior originalului.

L.C. : Nu era „balcanic" ?

D.P. : În sensul bun, da : era „balcanic", adică mai vesel și mai omenesc. De altfel, iată alternativa pe care mi-o înfățișa plastic un prieten : acolo e ca într-un palat de gheață, frumos, antiseptic, funcțional, dar de gheață, aici sîntem într-o colibă călduță, mizeră, colcăitoare și veselă. După mine, problema noastră e chiar mai simplă decît a acelora care ar voi vreodată să scoată dintr-un palat înghețat unul cald : noi nu trebuie decît să facem curat în colibă. Pe urmă, situarea noastră în interval ne face să nu ne putem bucura pe de-a-ntregul de ce luăm din alte părți decît aici, la noi ; nu vorbeai tu de marea victorie pe care o trăim cînd facem rost de un borcan de Ness ? Nu cară aceia dintre noi care au posibilitatea de a o face tot felul de produse din Occident ca să le rumege pe îndelete aici, unde ele au o valoare ?

L.C. : Păi, în felul ăsta, consimţim la *statu quo*.

D.P. : Aş zice mai curînd că ne asumăm diferenţa ; nu aceea politică, desigur, căci *statu quo*-ul de ea ţine, iar diferenţa noastră politică este cu totul artificială, precum e şi scindarea Europei ; ăsta e domeniul „curăţeniei" de care vorbeam. El nu înseamnă însă adoptarea automată a sistemelor de tip occidental ; se poate lesne imagina şi o democraţie a intervalului, „balcanică", dacă preferi. Ne putem raporta critic la tot ce e în jurul nostru şi putem uza de adaptarea noastră la o lume vitregă spre a clădi una mai bună ; în acest sens, am putea fi chiar mai inventivi decît cei adaptaţi la normalitate (unde adaptarea nu constituie nici o problemă, vine ca un dat natural), le-am putea fi superiori

L.C. : Tocmai voiam să te întreb : occidentalii nu ţi s-au părut vulnerabili ? Prea alintaţi de civilizaţie, nu sînt ei oare o pradă sigură pentru poftele barbare ? Agresivitatea noastră, întreţinută de sistem, nu le va veni de hac în cele din urmă ?

D.P. : Cred că mai mult par vulnerabili decît sînt ; lumea lor are reguli stricte cărora, dacă nu li te conformezi, n-ai cum să le substitui tu sistemul tău de valori ; în acest sens, lumea lor ne este nouă fundamental străină şi mă tem că şi acelora dintre noi refugiaţi acolo le rămîne tot timpul astfel ; mie, în orice caz, mi s-a părut mereu că trăiesc într-un film şi că un geam transparent mă desparte de tot ceea ce vedeam, inclusiv de mult rîvnitele lor produse : puteam oricînd să le ating, să le consum, dar cu senzaţia că

visez. Că ei ar fi prea alintaţi de civilizaţie, asta înseamnă, pe de o parte, că aparţin şi unor state care sînt mari puteri militare, pe de alta, dacă vom contrasta civilizaţie şi cultură, precum filozofia culturii de dinainte de război, că, prea civilizaţi fiind, îşi sînt lor înşişi proprii barbari. Acestea sînt totuşi judecăţi globale ; cert e că au un soi de vulnerabilitate la comunism, dacă asta te interesează ; e o vulnerabilitate psihologică. Dar acolo găseşti toate tendinţele şi opiniile imaginabile, plus încă altele pe care aici nici nu le imaginezi ; forţa lumii lor vine (cred că am mai spus-o) din echilibrul tuturor acestora, în timp ce slăbiciunea noastră se datorează unilateralizării unor idei originate acolo şi dogmatizate aici. Nu ţi se pare că noi sîntem totuşi mai vulnerabili ?

L.C. : În măsura în care sîntem contaminaţi de comunism, da ; asociez apariţia comunismului în lume cu aceea a maladiei numite SIDA ; consecinţa fatală a acestei maladii este că organismul îşi pierde capacitatea de a se mai apăra în faţa unor duşmani veniţi din afară.

D.P. : În comunism, ei se transformă repede în duşmani dinăuntru, de altfel.

L.C. : Da, se camunflează ; sub aparenţele Binelui, operează forţele Răului ; încă din secolul trecut, acestea au elaborat teze, au încropit o teorie — nici nu conta că e plină de fisuri (de altfel, într-o lume a Răului orice lucru bine făcut este opera duşmanului), au pus la clocit marele ou al pervertitei lor alchimii. Oul, păstrat nu la cald, ci la frig, a ajuns la punctul suprem al îngheţu-

O alchimie pervertită

lui în anul de grație 1917 și s-a spart în inima Rusiei, la marginea lumii. Dacă altul ar fi fost locul catastrofei, probabil că nu s-ar fi întîmplat mare lucru sau, ca să fiu în ton cu exemplul pe care l-ai citat, experiența s-ar fi terminat prin cîteva internări, fie în ospiciu, fie în pușcărie. Dar nu întîmplător scena acestor evenimente s-a aflat la marginea lumii civilizate, unde nici războiul civil n-a fost întîmplător : el a apărat și cocoloșit plăpîndul monstru, care avea nevoie de hrană (sînge și teroare) pentru a se dezvolta.

Am pomenit de alchimie : lungul drum al căutării Pietrei Filosofale și al desăvîrșirii personale începe cu faza „neagră", *nigredo* ; în cursul ei, substanța trebuie redusă la *prima materia*, la o masă fluidă, informă, corespunzînd — la nivel cosmologic — situației primordiale, Haosului. Una din maximele alchimiștilor era : „Nu efectua nici o operație înainte de a fi redus totul la Apă", apa fiind, după ei, elementul primordial. Nu știu dacă exact cu asta au început și comuniștii, cert e că la asta au ajuns — la un fel de recreare a Haosului. În plus, multora li se pare cinică formula sub care este desemnată perioada de cînd Ceaușescu a venit la putere, respectiv „epoca de lumină", dar puțini știu că Mircea Eliade scria în cartea sa *Forgerons et alchimistes* că „tenebrele exprimă întotdeauna dizolvarea formelor, întoarcerea la stadiul seminal al existenței" ; a vorbi de lumină în plin întuneric mi se pare a fi în cazul acesta o dovadă în plus a vizionarismului prezidențial.

D.P. : Nu cred că trebuie că cauți explicații atît de îndepărtate la chestiuni care țin doar

de prostie (dacă ar ţine de coincidenţe, ar fi mai interesant, am analiza inconştientul care le animă) ; pot şi eu să-ţi furnizez un exemplu mai aproape de noi : multă vreme a tronat în vitrina celei mai importante librării din oraşul nostru o lozincă proclamînd „Lumina cărţii într-o epocă de lumină" ; lumină pe lumină, deci ; cum le mai distingi ? Sper că nu eşti tentat să umbli la teologie spre a distinge diferitele grade de luminozitate ale Binelui suprem, resorbindu-se toate în marea-i luminozitate din care purced.

L.C. : Bine, dar şi aici avem de-a face cu o teologie coruptă, inversată, pervertită ; micul monstru de care vorbeam e chiar Antecristul. Semne ale unei grandioase anti-Opere există chiar la noi : ţinînd cont de faptul că alchimia nu e total străină de chimie, poate nu-i întîmplător nici faptul că prima doamnă a ţării este o eminentă chimistă, nici neobositul amor nutrit de preşedintele nostru pentru superuzinele metalurgice — se ştie că în vechime, metalurgiştii i-au precedat pe alchimişti. Poate că Gorbaciov a ţinut şi el seama de toate aceste date şi s-a dat bătut în faţa evidenţei, zicîndu-şi că oricum nu poate să facă faţă unei concurenţe atît de profesionale — lozinca sa propagandistică, *restructurarea*, nici ca formulă alchimică nu poate decît să-i facă să surîdă pe leaderii de la Bucureşti.

În contra teleologiei în politică

D.P. : La această avalanşă de intuiţii esoterice am o singură obiecţie de principiu : e vorba de rostul acestor echivalări (cu, între noi fie zis, sisteme după mine incompatibile şi imagini cam vetuste). Căci vorbind despre *totalita-*

rismul estic ca despre *sistemul lui Antecrist*, îl încadrezi pe primul într-o economie generală a Binelui final în care doar cel de al doilea și-ar avea locul ; pare, într-adevăr, din pricina unei anumite complezențe occidentale (vechea lor politică de *destindere*), că și totalitarismul își are rolul său bine stabilit geopolitic ; deja punînd ecuația în cheie psihanalitică ajunsesem în impas, fiindcă psiheea planetară nu se poate lipsi de un inconștient ; pot, de altfel, să mai forjez *ad hoc* și alte explicații paralele ale *statu quo*-ului — iată o teorie, de pildă, pe care aș numi-o a vaselor comunicante : Abellio desemna Occidentul drept „emițător de idei", în timp ce la Bielinski Rusia apare ca „teritoriu de absorție" („Vocația Rusiei este de a absorbi toate elementele vieții din lumea întreagă.") ; se stabilește astfel o circulație univocă mai simplu de menținut decît de schimbat, nu ? Așa că suspomenita complezență și chiar obtuzitatea lumii libere poate însemna și un mod de a se aranja, de a conviețui cu alteritatea, adăugîndu-se, bineînțeles, marea naivitate a lipsei de experiență directă, ontică (iată, cutare lector străin sosit pe meleagurile noastre, deși avea teoretic știință, din mediile occidentale, de criza de la noi, caută din prima zi de ședere aici în dicționar cuvinte ca *brînză, jambon, unt, lapte, cafea* etc., ca să-și facă aprovizionarea pentru micul dejun ! Nu găsește în primul magazin, nu-i nimic, își spune că e un accident, caută în altul ș.a.m.d. ; cutare prieten de-al nostru plimbă un occidental prin oraș și-l întreabă dacă nu e frapat de lipsa de carne ; deloc, îi răspunde celălalt, eu sînt vegetarian, deci problema nu există ; în

schimb, prietenul nostru este chestionat cu privire la gratuitatea învățămîntului ; cum să-i mai explici caracterul pur formal al acesteia, cînd pentru occidentalul în cauză ceea ce există formal există și în fapt ? În fine, în aceeași ordine de idei, să amintim și de rapiditatea cu care românii plecați în Occident uită de ce au lăsat acasă, chiar dacă urmează să revină — eu însumi am disprețuit obiceiul de a căra acasă de toate de acolo și nu m-am întors cu mai nimic din sejurul meu de o lună în Apus — mărturisesc că mi se păruse aproape normal să găsesc și la noi măcar produsele „de bază" pe care le văzusem acolo peste tot ; și aici îmi permit să ating un punct care, deși și-a găsit locul într-o paranteză, mi se pare deosebit de important : anume conștiința pe care, mărturisit ori nu, o avem cu toții despre caracterul de paranteză trecătoare a dificultăților noastre : pare, într-adevăr, că neverosimilul în care trăim poate sfîrși de la un moment la altul, că nu e decît un vis urît din care ne vom trezi fără să facem nimic, lucrurile se vor aranja fără doar și poate de la sine, important e să nu sucombăm în somn ; de aici pînă la voința expresă de a dormi, de a supraviețui oricum, chiar în felul acesta pur vegetativ, nu mai e decît un pas, făcut cam de toată lumea, de altfel).

Utopia parantezei

Opiniile tale cu puternică mireasmă religioasă seamănă destul de mult cu cele ale primilor slavofili, inclusiv procesul de intenții pe care-l faci Occidentului din care s-ar fi transplantat la Est tot răul ; mă mărginesc așadar să-ți răspund cu opiniile echili-

brate ale lui Alain Besançon : oricît ar fi căutat Soloviev sau Kireevski sursa răului pînă la Augustin și Aristotel, între Occident și noi nu există filiație, ci mutație ; în plus, dacă sistemele de idei occidentale sînt materialicește responsabile de a fi purtat germenii răului, moralmente sînt inocente ; încetează însă de a mai fi așa, adaug eu, deîndată ce acceptă existența răului, cu condiția să fie cît mai departe de ei (sau de ele).

Înțeleg că este tentant (și e chiar un viciu intelectual) să vezi lucrurile prinse într-un sistem coerent, să le găsești o explicație prin încadrare în ceva deja cunoscut, dar ce rezolvă asta ? Cu cît sînt eu mai avansat dacă stabilesc că așa-zisul comunism este echivalent cu Antecrist sau cu Moloch sau cu Leviathan ? Mai ales că nici nu este, fiind vorba, în termenii „noii epistemologii", de paradigme incompatibile și incomensurabile. Pe mine, sincer să fiu, mă interesează prezentul în sine și nu încadrarea lui în vreo serie cauzală. Am și intonat de altfel într-un soi de eseu un „elogiu al prezentului" ; ai putea să-mi reproșezi că și în *Manifestul Partidului Comunist* proletarii sînt indicați ca „oameni ai prezentului" ; e adevărat — chestiunea ține mai întîi de retorică (orice text exhortativ înscriindu-se în regimul urgenței : cînd trebuie începută, spre exemplu, *Imitatio Christi ?* Chiar acum, stă scris în cartea cu pricina), pe urmă de un sistem caracteristic de opoziții : în *Manifest*, prezentul este opus trecutului, opoziție corespunzînd aceleia dintre, respectiv, proletari și burghezie, pe

„...În prezent le-avem pe toate."

cînd eu opun prezentul viitorului, mai precis „viitorului luminos“ pe care ideologii ni-l tot promit, frustrîndu-ne, generații întregi, de prezent, adică de viața noastră chiar.

Am adus vorba despre prezent pentru că vreau să-ți propun un mod de lucru mai precis ; cred că, pentru moment, misiunea noastră esențială este aceea de a depune mărturie ; o fac și alții, desigur, literați, artiști, poate chiar și istorici etc., dar imensul nostru avantaj față de toți aceștia este că noi ne-am eliberat de spaime și cenzură : nu sîntem noi așadar cei mai nimeriți să vorbim despre *ce este, hic et nunc ?* Gîndește-te că, totuși, amîndoi trăim o experiență unică și că, așa cum îmi și spuneai deunăzi, ea ar putea fi oricînd curmată brusc. Or, nouă pînă acum ni s-au întîmplat o mulțime de lucruri, iar în jurul nostru continuă să se petreacă multe, plus că toate acestea se proiectează pe fondul tramei țesute de „făuritorii de istorie“, a căror demență e la apogeu — nu merită oare toate acestea a fi povestite chiar dincolo de notațiile de jurnal pe care le intercalăm în dialogul nostru ?

Demolări și reacții

Iată : se vorbește tot mai insistent de dărîmarea a peste jumătate din satele României ; proiectul aberant a și început să fie aplicat, de altfel ; în Muntenia și Oltenia, aud că țăranii protestează... prin sinucidere, ceea ce probează că morala mioritică ridicată la rangul de trăsătură etnică de tot felul de manuale imbecile și de autori în cel mai bun caz cinici, nu-i totuși vorbă goală (Dr. Ionel Vianu îi contesta orice valoare po-

litică) ; chestionat de niște jurnaliști britanici, bravul nostru prezident a dat un răspuns de clown bătrîn : că nu el ar fi autorul proiectului (e adevărat că propunerea a emanat de la primul ministru, Dăscălescu) și că, la urma urmei, nu cei care sînt victime ale dărîmării protestează, ci, culmea, ...ceilalți !

În acest timp, unde ni sînt oare pășuniștii, tradiționaliștii, ruralii ? N-ar fi logic ca tocmai ei, care localizau raiul la sate (deși majoritatea stau în vile la București), să urle acum că li se ia obiectul adorației ? Scriitorimea ar trebui să fie prima implicată ; Călinescu vorbea de structura funciar sămănătoristă a scriitorului român ; C. Țoiu scria undeva că dacă zgîrii puțin pielea scriitorului român, dai de cîmp și de muncile agricole ; un oarecare Segărceanu scheuna într-o carte recentă de dorul de sat (mă întreb cine l-o fi oprit să ajungă în satul mult dorit ?) — ei bine, exceptîndu-l, bineînțeles, pe Călinescu, ce fac acum toți aceștia ? Unde a dispărut Mihail Diaconescu, cel care, într-un roman de acum cîțiva ani, contrasta Occidentul (unde chipurile miroase tot timpul a cîrnați și a alte chestii grețoase) cu viața la țară din România (unde sînt izvoare cristaline, văzduh pur, vegetație edenică etc.) ?

Aud totuși că Ion Coja (calificat odinioară de „pășunist", într-o emisiune TV, de Dan Cristea și cel căruia i se trimit materialele din țară pentru revista lui Drăgan, *Noi Tracii*, superbă colecție de fantasmagorii) ar fi organizat într-o ședință de partid la Universitatea „București" un mic protest contra

demolării satelor ; după un moment de stupoare, grupusculului protestatar i s-a comunicat scurt că problema nu e pe ordinea de zi a şedinţei. Punct.

Am luat doar cîteva exemple, la voia întîmplării. Altminteri, ce face scriitorimea, ştim prea bine : cui se cere să ne înjure pe noi la gazetă, o face, chiar dacă pe urmă ne trimite salutări ; cutare condeier cu aură de disident (provenit din Comitetul Central) era curios astă iarnă ce o să mi se întîmple mie după interviul din *Libération* — şi aşa a trecut mai mult de o jumătate de an, eu bat la maşină aceste rînduri, iar el continuă să aştepte ; fireşte, dincolo de toate astea, primesc din toate direcţiile încurajări, felicitări, dovezi secrete de solidaritate (exprimate mai mult sau mai puţin voalat, căci cine-i întrece pe scriitorii noştri în mînuirea metaforelor şi a elipselor, în „măiestrie artistică" ?).

Intelectuali, agenţi de influenţă, specialişti, colaboratori

N-am nici o dorinţă totuşi de a face aici procesul intelectualului român de azi, între altele şi pentru că n-aş avea mare lucru de adăugat eseului pe aceeaşi temă scris de Dorin Tudoran (*Frig sau frică — sau despre condiţia intelectualului român de azi)* ; între timp însă, dosarul s-a îmbogăţit cu cîteva piese capitale — le amintesc ca să nu ne mai facem nici o iluzie : ajuns la Paris, prima oară după război, Noica s-a grăbit să-i pună pe tapet lui Eliade propunerea de a conduce în ţară un institut de specialitate şi asta sub acelaşi

regim care l-a făcut pe Eliade să prefere exilul și care, cînd era vorba, prin anii '50, să capete o slujbă în Franța, l-a denunțat ca fiind de „dreapta" ; Cioculescu, Streinu și Ivasiuc, în vremea liberalizării șaizeci-optiste, îi propuneau la Paris d-nei Monica Lovinescu drepturi de autor vărsate în devize (Cioculescu mirîndu-se chiar de refuz, că doar era vorba de banii cititorilor, nu ?), iar d-lui Virgil Ierunca o activitate culturală împărțită „persefonic" — 6 luni în țară, 6 luni la Paris (revelațiile respective le preiau ca atare dintr-o emisiune a d-nei Monica Lovinescu și una a d-lui Virgil Ierunca, ei permițîndu-și-le, în fine, după dispariția de pe acest tărîm a celor în cauză) ; ce rol juca, prin urmare, floarea intelighenției noastre ? Mi-se pare că se poate vorbi de ceva mai mult decît de niște simpli agenți de influență. Și așa devine mai mult decît plauzibilă o întîmplare cu unul din poeții noștri, nici foarte bun și nici dezbărat de oportunisme : acesta a fost într-o bună zi convocat de Securitate, pentru a da relații în legătură cu un poem dintr-un volum ce-i apăruse de vreo doi ani (nu mă mai întreb ce legătură există între literatură și Securitate, fiindcă, în ancheta la care am fost supus în 1983, toți cei cu care am vorbit pozau în specialiști în literatură) : ce a vrut el oare să spună în cutare vers ? Poetul a îmbrățișat deîndată lectura literală : a vrut să spună exact ceea ce a spus. Și atunci i s-au pus sub ochi cîteva referate comandate confraților săi critici din diverse alte orașe (ascunzîndu-i-se semnăturile), unde versul disputat era decriptat ca „atac la cel mai înalt nivel al conducerii de partid

și de stat". Iată așadar o latură a activității critice la care nu mă gîndisem ; să fi învățat oare ceva Securitatea din faptul că Soljenițîn a recuzat competența poliției politice în chestiile literare ? Recursul ei la „specialiști" nu vine oare și în întîmpinarea unei dorințe a acestora care, aiuriți de „metodele moderne", în general mai puțin reducționiste, ard de pofta de a încăleca monstrul literar și a-l struni, mutilîndu-l în funcție de obsesiile zilei ? Vorbesc, firește, de o dorință inconștientă, nu și de avantajele decurgînd din colaboraționism (cărți publicate fără probleme, dreptul de a ataca anumite subiecte, călătorii în străinătate etc.).

Dar, Liviu Cangeopol, să abandonăm deocamdată tagma purtătorilor de condei, căci vreau să-ți narez un zvon interesant :

„Numărătoarea inversă" a început !

zilele trecute am fost vizitat de un venerabil domn care, luîndu-și toate precauțiile, mi-a spus următoarele (pretinzînd că le deține din „cercuri guvernamentale") : soarta lui Ceaușescu e pecetluită — rușii i-ar mai fi dat doi ani pînă să se retragă ; nu se știe de cînd, exact, a început „numărătoarea inversă", dar se presupune că această amînare e menită a-i asigura o retragere lină, fără seisme sociale și politice în țară — deh, să-și regleze omul afacerile pe îndelete... În acest timp, o fracțiune a celor de la putere veghează ca, în ultimele-i momente dictatoriale, cel supranumit Dărîmaru nu cumva să... spolieze țara ! (Mă întreb ce-ar mai putea face mai

mult decît a făcut pînă acum...). Foarte frumos. Şi acum, venim la subiect : în această situaţie, a continuat venerabilul domn, cînd chestiunea ce constituie „buba" acestui regim a fost tranşată, dispare, pasămite, interesul pentru nişte oameni ca noi — noi am fi fost relativ lăsaţi în pace pînă acum, deoarece era nevoie să se audă şi nişte glasuri ca ale noastre, am fi servit deci ca „tovarăşi de drum" unor interese care ne depăşesc ; ne-am făcut datoria, inconştient, gata ! De-acum — linişte ! Pentru că, odată cu interesul, dispare şi „protecţia ocultă" care ne-ar fi fost acordată cît timp am fost plasaţi în sensul istoriei (progresist, după cum se ştie). Nici vorbă însă să accelerăm noi istoria ; pe scurt, cum vorbim de-aici înainte, cum ne rupem gîtul. Remarc în treacăt că acest avertisment, mai mult sau mai puţin învelit în explicaţii suplimentare, ne-a sosit de nenumărate ori pînă acum, din diverse direcţii, dar emis dintr-un singur loc. Ei, ce zici de asta ?

Marea subversiune românească ; riscurile ei

Poate te-ar mai interesa ceva din discuţia mea cu acelaşi venerabil domn, ceva ce reprezintă o teorie oarecum la modă, cel puţin între capetele defetiste de pe la noi : anume că, încerca că să mă calmeze interlocutorul meu, românii practică o formă de subversiune mult mai subtilă decît atacul direct, care n-ar produce decît victime şi represiune directă : ei sabotează în linişte hotărîrile care le sînt impuse, nu-şi fac treaba ca lumea, chiulesc, nu dau producţie, fac lucru de mîntuială şi în felul acesta surpă din temelii, încet dar sigur,

această orînduire strîmbă *. *À la longue*, ea, orînduirea, n-are nici o şansă în faţa astuţiosului popor român ! Nu-ţi place acest gen de a lăsa lucrurile să curgă, în ideea că nu ieşirea din pasivitate, ci tocmai accentuarea ei ar aduce o soluţie coşmarului nostru naţional ? În ce mă priveşte, m-am mulţumit să observ că strategia cu pricina e una cu dublu tăiş : ea duce în cel mai bun caz la deprofesionalizare, în cel mai rău la habitudini extrem de greu de schimbat, mai ales că ele vin pe un fond ancestral de lehamite. E ca şi cum, pentru a scăpa de acest regim, ar trebui să dispărem cu toţii.

A sistematiza, a înţelege, a demasca

L.C. : Da, Dan Petrescu, este dificil să sistematizezi Haosul. Şi, la urma urmei, această prea omenească îndeletnicire se poate dovedi inutilă atît timp cît nu slujeşte înţelegerii, căci cum altfel să pricepi dacă nu sistematizînd ? A încerca să explici nu înseamnă însă, implicit, că şi justifici. În *Le communisme comme réalité*, Al. Zinoviev susţine că „a căuta să înţelegi esenţa comunismului este, în sine, mult mai îngrozitor decît a-i denunţa crimele pe pagini întregi". Desigur, nu-i decît un punct de vedere (complet opus celui al lui Soljeniţîn, ceea ce-i face pe aceşti doi mari ruşi să acopere întreaga arie a demascării comunismului).

* „Se poate vorbi în România de azi de un soi de conspiraţie fatală între împilator şi victimă, cel dintîi exercitînd o presiune imbecilă şi fără nădejde asupra celui de-al doilea care răspunde printr-o sinucidere lentă..." — Ion Vianu, *O interpretare a României de azi*, în *Agora*, vol. I, nr. 2, mai 1988, pp. 65—66.

Pe de altă parte, a încerca să afli explicații ce duc spre simpla speculație, așa cum poate e cazul și cu tema psiheei mondiale sau cu aceea a Antecristului, este o slăbiciune de care nu sîntem în întregime vinovați noi, e și sistemul din care vrem — nu vrem provenim la rîndul nostru. Iar dacă ajungem la concluzia că și totalitarismul își are rolul său în lume, aceasta nu face decît să fie un semnal de alarmă în plus. Nu există demascare de dragul demascării : rostul ei este fie să zămislească o conștiință în cei de aici, fie s-o trezească pe a celor din Occident în raporturile lor cu noi sau, în mod ideal, și una și alta. Că acest sistem ce-și zice comunist este util ori nu, deja nu mai depinde de noi ; ceea ce cred însă că stă în puterile noastre este să demascăm și să înfierăm ; dacă acest lucru va avea sau nu vreo utilitate, depinde în mare măsură de cei ce aud și de dorința lor de a vedea și a înțelege că sistemul comunist este cea mai mare aberație creată de oameni împotriva oamenilor — un act suicidar la nivelul speciei ; cînd țăranii ale căror gospodării sînt distruse recurg la sinucidere, se dovedește o dată mai mult că țelul nemărturisit al comuniștilor este aproape de îndeplinire.

O altfel de sistematizare

Se spune că păcatul își are în el și pedeapsa ; ani de zile au stat acești țărani și și-au văzut de treabă ca și cum nimic nu se întîmplase, ca și cum nu observaseră că pămînturile le-au fost confiscate, ca și cum nu erau crunt exploatați, ca și cum n-ar fi fost ținuți într-o neagră sărăcie ; la toate acestea opuneau un „ferească

Dumnezeu de mai rău" şi închideau ochii cu şi mai multă cumpătare ; acum, cînd se profilează spectrul distrugerii lor efective, ei nu găsesc altă soluţie decît cea a sinuciderii, închizînd astfel ochii... de tot ; e poate modul cel mai reprezentativ prin care românul crede că este dator să protesteze ; iar lumii care protestează în numele nostru, îi spunem curat/că ne-am însurat !

D.P. : Nu e chiar atît de simplu ; să nu uităm că acţiunea de colectivizare şi-a avut victimele ei — e aceasta o pagină a istoriei noastre încă necercetată cum se cuvine, plus că, după opiniile dr. Vianu la care mă aliniez, recoltele lăsate astăzi pe cîmp dovedesc faptul că ţăranii refuză în continuare colectivizarea *. Iar dacă extindem chestiunea rezistenţei la întreaga naţiune română, e obligatoriu să amintim mişcările de partizani dintre 1948 şi 1955 **, SLOMR-ul ca prim sindicat liber din Est *** şi pe toţi acei care ne-au precedat, individual, pe terenul contestaţiei politice (Paul Goma, Dorin Tudoran ş.a.), sau care ne însoţesc (Doina Cornea, Radu Filipescu, Ion Puiu, Mihai Botez şcl.). Sinucigaşii sînt, probabil, aceia care nu întrevăd nici o speranţă, care nu au posibilitatea de a se exprima şi nici prilejul de a o

* Cf. Ion Vianu, *O interpretare...*, *loc. cit.*, p. 65.
tindere şi de o durată absolut remarcabile : zeci

** Am avut o mişcare de partizani de o întindere şi de o durată absolut remarcabile : zeci de mii, poate sute de mii de oameni au luat, între 1948 şi 1955 calea muntelui, sprijiniţi în mod masiv de populaţie," *ibidem*, pp. 64—65.

*** Dr. Ionel Cană, *Elemente de medicină socială şi de psihologie a maselor, aplicabile realităţilor româneşti*, in *Agora*, vol. I, nr. 2, mai 1988, p. 89.

face, disperații absoluți ai lumii noastre ; la urma urmei, și în Cehoslovacia un student și-a dat foc, nu ?

L.C. : Ai dreptate și n-am de gînd tocmai eu să susțin că noi am apărut din neant ; mă revoltă însă violența în general și, bineînțeles, și aceea întoarsă către propria persoană ; desigur, nimeni nu se sinucide de plăcere, dar a găsi o asemenea rezolvare crizei generale a României e și egoist și, cumva, în spiritul violenței intrinseci comunismului însuși ; sub o formă sau alta, violența se perpetuează în unicul profit al sistemului ; ca atitudine politică, ea întîlnește astfel efectele generale ale comunismului : Stalin a asasinat douăzeci de milioane de țărani ; Ceaușescu îi face să se omoare singuri ; dintr-un punct de vedere, trebuie să recunoaștem, este un progres. Dar, schimbînd unghiul, aș susține că acești țărani sînt victimele propriei lor tăceri, ale acceptării ; e prețul colaborării indirecte cu regimul. Ei au sperat, dacă nu într-o viață mai bună, măcar într-o cronicizare a răului ; dar răul se întinde întotdeauna cînd condițiile i-o permit. Dacă, așa cum am auzit, Ceaușescu a mai spus parlamentarilor britanici și că țăranii au dreptul să refuze „sistematizarea", ei bine, ei ar trebui să profite de această viclenie diplomatică și s-o refuze ; mă tem însă că mulți din cei ce locuiesc în așezările amenințate nu numai că orbecăiesc în ceața indiferenței, dar pur și simplu își doresc sistematizarea.

D.P. : Da, o parte a țăranilor își închipuie că nu va mai fi nevoie să migreze la oraș,

cum se întîmpla pînă acum, ci că procesul de urbanizare a satelor va aduce orașul la ei — doar li se construiesc blocuri, ca la oraș ! Că acestea nu au apă și canalizare, că grupul sanitar e comun și e în curte, nici o problemă : nici pînă acum n-au avut apă și canalizare și nevoile și le făceau tot în fundul curții. Că nu vor mai cultiva pămîntul și nu vor mai crește păsări, nimic nou : nici pînă acum nu se omorau cu vreuna din aceste îndeletniciri ; păsări și animale oricum n-au cu ce să crească și nici ce să facă cu ele : iarna trecută, tăierile de vite erau sancționate cu închisoarea : neavînd ce să le dea de mîncare, țăranii și le treceau unii altora, legau noaptea vaca și vițelul de poarta vecinului, iar acesta se descurca și el cum putea mai departe.

L.C. : Într-un cuvînt, și la țară insuportabilul situației actuale face orice schimbare preferabilă : întîmple-se orice, numai așa ca acum să nu mai dureze ; căci președintele nostru a avut grijă să facă demult ca viața la țară să devină un calvar ; peste capetele țăranilor au căzut rînd pe rînd toate otrăvurile comunismului : colectivizarea, contractele forțate, truda prost sau deloc plătită, condiții mizerabile ; comuniștii au voit cu orice preț să distrugă imaginea României ca țară „eminamente agrară", deși pe vremea cînd eram astfel și ni se spunea „grînarul Europei", leul românesc avea curs pe toate piețele europene și, la un moment dat, era mai mare chiar decît francul elvețian (nu trădez nici un secret : o spune și un personaj al lui Constantin Țoiu, în *Însoțitorul*, parcă). Acum, țăranii se sinucid ori acceptă

mizeria în continuare. Dacă aş fi întrebat ce-ar putea ei să facă, aş răspunde : simplu, inversul a ceea ce fac ; să nu se sinucidă şi să nu accepte. Din păcate, toţi aşteaptă rezolvarea din altă parte : ţăranii de la muncitori, aceştia de la intelectuali, iar intelectualii aşteaptă şi ei fie o intervenţie din exterior, fie una din vîrful piramidei ; se vînd unii pe alţii, ca pături sociale, în timp ce preşedintele îi masacrează, rînd pe rînd, pe fiecare în parte.

O nouă coeziune socială

Idealul e ca nimeni să nu scape de marca epocii Ceauşescu. Se naşte astfel o nouă formă de coeziune socială : aşteptare mutuală, de-o parte, acţiune politică de cealaltă, a doua înfigîndu-se în prima precum un pinten ascuţit într-o massă flască. Şi ambele se exacerbează cu timpul.

D.P. : Trebuie să-ţi mărturisesc că aşteptarea mutuală ca nouă formă de coeziune socială mi se pare o excelentă descriere a stării de fapt de la noi ; de altminteri (ca să-mi fac puţină publicitate), am scris odinioară un eseu (de nimeni publicat pînă acum) în care comentam o hol-frază din Fiji descoperită de Lacan într-o *History of new World of America* (seminarul din 9 iunie 1954), extrem de sugestivă ca atare pentru situaţia noastră ; iat-o : *ma mi la pa ni pa ţa pa* (numai consoanele sînt sigure !), ceea ce traduce următoarea împrejurare globală : „...situaţie în care două persoane privindu-se reciproc speră fiecare că cealaltă se va oferi să facă un anumit lucru pe care ambele părţi îl doresc, fără ca vreuna din ele să fie dispusă să-l facă."

L.C. : Exact ; numai că din însumarea așteptărilor, ca să nu zic a lașităților, se nasc astfel de monstruozități, precum „sistematizarea", decurgînd din faptul că guvernanții noștri tratează întreaga țară ca pe propriul lor domeniu. Bun, de acord, Ceaușescu își are rătăcirile sale, dar traducerea lor în practică e spre rușinea noastră, a tuturor. Cu greu îmi pot imagina că în altă parte s-ar putea aplica o politică precum cea românească de astăzi. Lenin și-a propus să distrugă în totalitate proprietatea privată a țăranului, la fel și Stalin — Ceaușescu e pe cale să izbutească ; n-aș zice că este mai inteligent decît tiranii care l-au precedat și pe care-i venerează, și nici mai tenace ; iar, pe de altă parte, chiar contextul socio-politic îi este defavorabil ; dar, cu toate acestea, distrugerile merg înainte. Nu cu satele s-a început și nici măcar cu Bucureștiul : toate orașele țării au fost mutilate de vechile lor edificii, *en douceur*, acțiune care continuă și în momentul de față ; Iașul, de pildă, sub ochii noștri, geme de buldozere și excavatoare, în urma cărora rămîn niște maidane insalubre ; n-am auzit să fi protestat cineva. Explicația — dacă mai există vreuna — constă și în modul fatalist al românului de a privi istoria ; poate că sutele de ani de invazii tătare și otomane, rusești și nemțești, să fi lăsat urme indelebile în structura genetică a românului ; dar de aici și pînă la a te lăsa distrus de un regim care mai are și tupeul de a susține că-ți vrea binele, în numele „umanismului socialist", e cam mult și scuza istorică își pierde orice valoare. Cam atît deocamdată despre „sistematizare".

Cît despre zvonul existenței unei opoziții „la vîrf", care veghează ca marele gînditor să nu dea iama în bogățiile țării, mi se pare o glumă bună : Ceaușescu nu spoliază, ci distruge. Probabil că tovarășii veghetori sînt atenți ca el „să nu distrugă mai mult decît construiește", ca să citez un apocrif discurs prezidențial. Mă îndoiesc și că noi am fi „tovarăși de drum" cu veghetorii — e o supoziție care ține de eterna recuperare la care apelează mereu sistemul. Ce văd aici e doar un penibil avertisment îmbrăcat inutil în argumentații jalnice.

Iar pe subversiunea subtilă nu dau nici două parale. Nu te poți lupta la infinit cu lipsa de morală prin mijloace imorale. De 40 de ani tot așa s-a procedat și e de ajuns să aruncăm o privire în jur pentru a vedea unde a dus această „subtilă subversiune". Și nu cred nici că această tactică are un dublu tăiș : ea are unul singur, anume cel ce taie definitiv România din rîndul țărilor civilizate. Dacă un individ îmi trage o palmă, nu rezolv nimic trăgîndu-mi tot eu și tot mie un pumn sau chiar mai mulți. Sabotajul meschin este cel mult o periculoasă supapă prin care se duce tot ce-a mai rămas din anemica revoltă a românului.

D.P. : A face procesul neamului întreg, așa cum mi se pare că ești tu tentat să procedezi, este, după mine, deopotrivă de riscant și de inevitabil ; poate însă că riscurile, ținînd la urma urmei de o banală strategie, merită a fi asumate (savonarolic !), căci altminteri resentimentele acumulate împotriva actualei echipe de conducători vor răbufni periculos după „decapitarea" ei, încît, post-Ceaușescu,

e posibil să survină o perioadă de „însănătoşire" comparabilă cu denazificarea Germaniei ; în ambele cazuri, judecăţile sumare fac regula — sub rezerva unor reabilitări ulterioare, desigur. De altfel, acesta este şi procedeul predilect de autoreglare a sistemelor totalitare : periodica recunoaştere a greşelilor trecutului (ceea ce nu constituie nici un fel de garanţie a irepetabilităţii lor în viitor) ; mecanismul acesta, funcţionînd în doi timpi (reflex al maniheismului sistemului), este lesne reperabil şi la ruşi (stalinizare — destalinizare, stagnare — reconstrucţie), şi la noi : după „deviaţie" a urmat „remedierea" ei, după stalinism — vaga liberalizare şaizecioptistă, deci, logic, după coşmarul de acum ne va fi dat un respiro ; cum, în cadrul inevitabil al sistemului, relaxarea nu se poate petrece fără incidente (scandalul armenian din Rusia fiind tipic în acest sens şi probînd ca atare fina observaţie a lui Tocqueville, după care momentul cel mai primejdios pentru un regim autoritar este acela în care el începe să se liberalizeze), aceste incidente vor constitui argumentele următoarei perioade despotice. Ca într-o anecdotă, emblema acestui gen de cerc vicios rămîne *Coloana infinitului* a lui Brâncuşi, interpretată ca o suită de contracţiuni periodice.

Autoreglarea sistemelor totalitare

De asemenea, suita de reabilitări care însoţeşte relaxările dă iluzia a altceva decît s-a trăit pînă atunci, simulează o adevărată schimbare ; îţi vine să răsufli uşurat pentru că Buharin şi ceilalţi (şi în curînd poate că şi Troţki) au fost inocentaţi, cu toate că ei toţi au zămislit totalitarismul roşu care, cum

se vede, își înghite părinții și le supraviețuiește ; sentimentul de ușurare resimțit în acest caz * echivalează cu deplina adeziune la sistemul înjghebat de reabilitați și acest sistem nu este altul decît cel care astăzi ne sufocă, oricît ar voi el să pară altcumva.

Această părăsire contradictorie a tezelor de ieri în favoarea unor dubioase teze de azi opuse lor constituie, după cum observa Françoise Thom, un indiciu de violență a ideologiei : ea demonstrează astfel că nu se sinchisește de propria-i ilogică și de propriu-i arbitrariu, că-și poate permite orice și în primul rînd umilirea oricui și-ar pune în gînd să sistematizeze haosul (de aceea nici nu-ți port ție pică pentru încercările pe care le faci în acest sens ; pur și simplu îți pun la încercare însă intențiile, ca o condiție a dialogului dintre noi ; să zicem că întreținem unul cu altul una din acele faimoase „contradicții neantagoniste" atît de ventilate în orînduirea noastră). Gîndește-te acum la toți acei care n-au izbutit să afle că au trăit într-o cotitură nefastă a sistemului, cei care n-au mai prins revizuirile și recunoașterile erorilor : ei rămîn înșelații absoluți ai mas-

* „Le sentiment de l'avoir échappé belle ne quitte pas le citoyen d'un État communiste", scrie Françoise Thom, înclinînd chiar către ipoteza că sistemul își secretă exagerările, pentru a le elimina și a-și da astfel o alură rațională : Lenin părea moderat față de excesele Proletkultului, la fel Stalin față de Troțki și de Marr — *La langue de bois*, Julliard, 1987, p. 76. Succesiunea erorilor azi recunoscute în URSS dă următorul film : *cultul personalității* e înlocuit de *anii de subiectivism*, cărora le succede *perioada de stagnare !* (*Idem*, *La réaction gorbatchévienne*, in *L'autre Europe*, no. 14/1987, p. 27, n.1.).

caradei (și figurează propria noastră postură în raport cu viitoarele revizuiri) ; dar, morți fiind, e ca și cum nici n-ar fi existat vreodată, căci moartea e un tabu al sistemului nostru, un accident pe care tensiunea către viitor îl evacuează brusc în trecutul insignifiant și manipulabil (de unde și acel blestem țigănesc auzit la o coadă : „Să dea Dumnezeu să mori înaintea *lui* !").

„Arderea etapelor" sub Ceaușescu

În fine, nu se face să nu remarcăm faptul că N. Ceaușescu are un record și în privința revizuirilor : sub el s-a condamnat cultul personalității, sub el s-au luat măsuri care să împiedice cumulul de funcții și tot sub el și începînd cu el s-a petrecut contrariul, adică ceea ce în mod obișnuit se întîmplă măcar în două generații de dictatori, conform „dialecticii" care animă sistemul ; asta a dus și la o situație ciudată, anume aceea că abia uitatul Gheorghiu-Dej a început să fie regretat în popor, cu tot stalinismul lui ; multă lume îl găsește acum mai omenos pe Dej, sub el cel puțin nu erau probleme cu mîncarea etc.

Deci tu zici că ne revine sarcina de a demasca și a înfiera ; am o obiecție : în acești termeni pusă problema, uzurpăm funcția unui Fouquier-Tinville ori a unui Vîșinski, adică ne menținem în cadrul aceleiași simetrii maniheiste ; e adevărat că demascările își au rostul lor, dat fiind că evidențele sînt totuși mute (un prieten îmi dădea deunăzi un exemplu uimitor : după el, o anume parte a intelectualilor noștri ia cunoștință de mizeria sistemului nu direct, prin simplul fapt

că şi ei se lovesc în fiecare moment de privaţiuni şi teroare, ci pe cale livrescă, în mod detaşat, citind... literatura occidentală ce se ocupă de fenomenul estic), iar ideologia — obraznică peste fire ; însă, susţine aceeaşi Françoise Thom, risipirea „ficţiunii ideologice" nu-i decît condiţia prealabilă a unei adevărate gîndiri, adică a unei gîndiri libere ; nu înfierările ne incumbă, ci analiza rece, nu patosul, ci normalitatea obiectivă a discuţiei.

Am fost silit să-mi întrerup aici firul, presat de evenimente : a trebuit să plec de-acasă, ca să evit întîlnirea cu un tip ciudat — omul s-a prezentat dimineaţă, cînd nu eram acasă, şi a promis că revine după-amiază ; a vorbit cu Tess, arătîndu-i, între altele, un certificat de externare dintr-un spital psihiatric, unde figura un lung diagnostic începînd cu „psihopat impulsiv" şi sfîrşind cu „abuz de băuturi alcoolice". Voia să vorbească cu mine pentru că, zicea, are mare necaz ; Securitatea, ca să-l liniştească, i-ar fi dat un hectar de pămînt în folosinţă ; anul trecut i-a ieşit o recoltă foarte bună, însă anul acesta, după ce a arat şi însămînţat, noaptea au intrat tractoarele pe hectarul său şi au distrus totul ; a reclamat în toate direcţiile, dar n-a primit nici un răspuns ; s-a hotărît să emigreze ; eu însă ce să-i fac ? Deci am plecat de-acasă (cuprins de remuşcări, l-am întîlnit totuşi mai tîrziu ; n-a fost deloc impulsiv, deşi diagnosticul pare, indi-

ferent din ce cauze, fondat ; n-a vrut nimic, doar să mă întrebe dacă americanii l-ar primi la ei ; n-am știut ce să-i răspund).

*

M-am întors după ce am socotit că trecuse pericolul, numai bine ca să primesc vizita unui occidental de origine română ; acesta (după ce, în anii dinainte cînd mai venea pe-aici, țipase : „Ce naiba faceți ? Cum puteți suporta ?" etc.) mi-a reproșat că mă joc de-a disidența, asigurîndu-mă că Occidentului puțin îi pasă ; mai mult : Occidentul ar fi interesat ca aici, la noi, să fie cît mai liniște, ca el să-și poată vedea în tihnă de treburile sale ; și, pînă la urmă, ce urmăresc eu ? I-am răspuns, fiindcă se plîngea de cît de mult muncește el acolo, că lucrez întru extinderea sistemului nostru la Occident, ca să-l eliberez de tirania muncii ; a protestat vehement, dar a adăugat visător : dacă aici s-ar putea schimba ceva, atunci...

*

Telefon de la Dinu Horghidan (răspunde Tess), care voia neapărat să se audă la *Europa liberă* de al său „protest individual" (îmi lăsase într-o zi un bilet, în care-mi anunța data cînd avea să scrie pe peretele exterior al casei sale din Podul Ilioaiei (lîngă Iași) un program minimal — „Jos dictatura ! Jos ticăloșii ! Pămînt țăranilor" etc. —, afișînd, în același timp, și un portret al

lui Ceaușescu cu capul în jos, „poate așa să-i mai vie mintea la cap" ; după o vreme, vine să-mi povestească ce s-a întîmplat — o versiune care mi se pare puțin plauzibilă a unei anchete la finele căreia securiștii l-ar fi implorat : „Ție nu ți-e milă de noi ?" —, insistînd să „transmit" eu întîmplarea la postul de radio amintit) ; la telefon spune că a făcut așa cum l-am sfătuit eu (eu nu l-am sfătuit nimic) și că „s-a aranjat cu fata", a reușit să intre la liceu, la seral ; că, plecînd de la mine, a avut necazuri, l-au întrebat ce căuta pe aici (mai tîrziu, în lipsa mea, omul îmi lasă o scrisoare adresată *Europei libere ;* la cîteva zile, sînt anchetat de Securitate cu privire la această scrisoare și amenințat că, dacă ea va ajunge pe post, voi fi tratat cu toată severitatea ; la întrebarea mea de ce vin oamenii la mine ca să-și rezolve necazurile cînd sînt atîtea instanțe oficiale la care ar putea apela legal, nu primesc nici un răspuns). Cazul nu e lipsit de oarecare ambiguitate, dat fiind că sînt foarte mulți necunoscuți care mă abordează cu dorințe similare ; mă gîndesc că una din sarcinile „prioritare" ale securiștilor e aceea de a afla dacă pot să comunic cu Vestul și cît de prompt. Oricum, n-am mai auzit nimic de Dinu Horghidan ; orice e posibil.

•

Scrisoare de la inginerul Ioan V. Crișan, pe căi ocolite, datată 23 iulie 1988,

„sîmbătă, orele 16", București ; iată cîteva extrase (îmi permit să citez, deoarece inginerul și-a exprimat dorința ca situația sa să fie cît mai larg cunoscută de lumea liberă) : „Îmi făcusem și eu o căsuță acum doi ani, cu apă trasă de la 950 m distanță, prin cădere naturală, baie, confort modest. Buldozerul o va fărîma, în satul Bîrsăul-de-Jos, județul Satu-Mare, cod 3951. Nu-mi pare rău deoarece am conștiința ridicată, sunt un adevărat om nou, sacrificîndu-mă alături de fericirea întregului neam de mucenici, strîns în obezile vitregei ursite de pînă azi. (...) Am avut o frumoasă viziune, savuroasă halucinație. Se făcea că cineva, un extrem de înzestrat scriitor patriot, îmi compusese un portret din colaje, din extrase tipărite în presă (presa noastră socialistă, optimizantă, triumfătoristă) și l-a publicat în nr. 4 al revistei *Agora*, împreună cu patru poezii. (...) Eram să uit o drăgălășenie, despre care ți-am amintit la telefon, știind că urmează să mă vizitezi spre 23 august. Anume, riști să nu mă găsești, sau să mă găsești foarte bine îngrijit. Eu mă încăpățînez să stau aici, în București. Totuși, nu eu sunt peste vremi. Detaliu : la 01 iulie 1988, orele 14—14.25, mi s-a comunicat că voi fi înștiințat exact asupra zilei la care trebuie să părăsesc Bucureștiul. În august vor sosi gazetari străini să ne admire realizărili *(sic !)* și manifestările pe care le va prilejui în suită nepotemkiniadică, Măreața Zi.

Îmi vorbea tov. colonel (sau locot. colonel — că era îmbrăcat civil, ca și subalternii, de altfel) Gheorghe Sporeanu, este foarte cumsecade și are telefonul 87 75 75, e comandantul Miliției noastre (competente teritorial), circumscripția nr. 7, din str. Teiul Doamnei nr. 1—3. Alături de dînsul era locot. major Dumitru Gîlmă (tel. 87 75 95) și locot. Grigore Oprea (tel. 16 20 40) (interior 6640). Am răspuns că mă supun, însă cer delegație pentru a le deconta banii dați pe vagonul de dormit clasa I-a. Tov. colonel a răspuns că nu este nevoie de vagon de dormit, deoarece rapidul pleacă la 6 și ceva dimineața, iar la 14 și ceva pot coborî acasă, în Cluj. I-am precizat că face o mică confuzie, eu nefiind din Cluj, ci din Baia Mare, dintr-un sat aflat la 40 km de BM, unde se ajunge cu acceleratul de noapte 425 și cu un autobuz IRTA care necesită, de asemenea, bani. Apoi a schimbat cîteva cuvinte cu tov. Gîlmă și nu mi-a promis nimic ferm. Am rămas aproape de tov. locot. Oprea, care răspunde direct de acțiunile mele prezumtiv ostile. L-am rugat să mă aresteze. — Cu plăcere v-aș aresta, mi-a răspuns tov. Oprea (proaspăt sosit din concediu în acea zi de vineri), dar nu am cum să vă arestez. Nu pot. Nu ați furat nimic, nu ați încălcat nici o lege —. Eu nu am mai continuat, ca să nu devin plictisitor, totul fiindu-ne clar din zecile de ore petrecute împreună între 13 și 19 dec. 1987, inclu-

siv *. Iar cu cîteva minute mai înainte, tov. comandant a repetat că nu-i place problema, dar nu are ce să facă, el fiind organ executiv. Că a informat la „secu", scris, ştampilat, ca şi verbal. Dar toate cuvintele sale parcă s-au lovit de un perete, căzînd tot asupra sa. Drag prieten, eu sunt îndatorat acestui om bun care are meritul de a fi schimbat, pentru prima oară din 1978 încoace, calificarea mea de NEBUN PERICULOS („bolnav mintal periculos", conf. Decretelor 12/1965 şi 313/1980 etc.) în DISIDENT, adică opozant politic, cu carnet PCR avînd cotizaţia achitată şi pe dec. 1988, deşi, cine ştie ?... (...) ...şi telefonul meu are „telefonită", fapt sesizat „tehnicienilor", care îşi pierd vremea înregistrîndu-l şi făcînd stranii kabbale. Ei ţin să-mi reamintească faptul că sînt prezenţi la datorie, pentru glie. De aceea, continuă să mărească curentul de premagnetizare, amplificarea dînd efectul denumit „microfonie". Adică ţiuie, fluieră ca un smintit, că abia mă pot înţelege cu celălalt om. Este aşa ca şi cînd ai un casetofon pus în poziţia de înregistrare şi apropii microfonul de difuzorul său, cele două sisteme antagonice intrînd în rezonanţă. Iar la mijloc se află Dumnezeu, nu eu, *coincidentia oppositorum* a lui Cusanus...".

Cazul inginerului Crişan e complicat ; au scris despre el ziarele (*Flacăra, Fe-*

* Cînd ing. Crişan a fost „păzit" de Miliţie la domiciliul său din Bucureşti, pe durata unei Conferinţe a P.C.R. (nota D.P.).

meia ş.a. — v.d. ex. Eugen Seceleanu, *Viaţa neromanţată a unui inginer cu cinci brevete de invenţii*, in Dorin Tudoran & Eugen Seceleanu, *Martori oculari*, Iaşi, Ed. Junimea, 1976, pp. 192—201, carte de altfel scoasă din Biblioteci conform unei dispoziţii a secretarului de stat I. Tripşa), astăzi e uitat sub strictă supraveghere ; omul şi-a brevetat nişte invenţii, a luat pe ele medalii de aur în străinătate, mulţi l-au furat, au dat doctorate în ţară şi în străinătate cu produsele muncii lui, iar acum el zace, pensionat forţat, cu 1 300 de lei pe lună ; cred, din stilul scrisorilor sale, altfel extrem de abil, că internările în diverse spitale psihiatrice au lăsat ceva urme în mintea sa. De ce toate astea ? Greu de spus ; din cîte mi-a scris el, n-am izbutit să mă dumiresc ; pare mîna neveste-sii, pînă la un punct, care l-ar fi denunţat că vrea să părăsească ţara (deşi am înţeles că fusese plecat în străinătate, primise oferte de a lucra acolo, dar el le-a refuzat şi s-a întors). Fac şi eu tot felul de ipoteze, fiindcă nu-mi imaginez că promotorii românismului merg pînă la a sabota sistematic un om care ne-a adus medalii de aur şi care ne mai poate încă aduce. Dar nu mă voi apuca eu să descurc acum ce nici Păunescu (al cărui client a fost ing. Crişan) n-a descurcat la vremea lui. Interesant e însă că mi-a scris mie, agăţîndu-se de o frază din eseul meu apărut în *Libération* şi reluat de radiourile libere, frază unde vorbeam de descurajarea sistematică a valorilor sub

regimul Ceaușescu : el a avut probabil impresia că, pur și simplu, făceam directă aluzie la cazul său ! Drept care mi-a scris ca să-mi mai dea amănunte.

Ca fost client al lui Păunescu, s-a silit să mi-l înfățișeze pe acesta (acum în dizgrație în urma accidentului provocat pe un stadion de cenaclul său, zice-se cu contribuția din umbră a Securității) într-o lumină de om bine intenționat, în fond, care, neavînd, sărmanul, încotro, s-a slujit de structurile existente ale puterii spre a amorsa ceva ; una din dovezile adevăratelor lui intenții se prezintă sub forma unui poem pe care ing. Crișan mi l-a trimis dactilografiat, semnat recent de Păunescu și purtînd titlul de *Declarație de onoare*. Poemul e interesant ca simptom (personal, îl cred apocrif) : după ce se prezintă drept „unul din marii poeți ai românilor", pseudo-Păunescu declară „cu mîna ridicată pînă la cer" : „Da ! Sînt vinovat față de poporul meu ; / da, sînt cel mai mare căcănar din istoria culturii române, / Da, am mințit, am trișat, am furat, / am violat copile de paisprezece ani. / (Îmi pare sincer rău că încă n-am ucis !) / Mi-am bătut joc de sufletele adolescenților, / am vrut să creez haos în țară." Toată această autoincriminare pare a avea drept scop obținerea alteia similare din partea lui Eugen Barbu, interpelat direct în text : ‚Da, domnule Eugen Barbu, (...) / Brută, jigodie, monument / de perversiune / ai curajul ca mine și spune / milioanelor mințite,

batjocorite, / cine ești. // Ai măcar a milionimea parte / din curajul meu și / spune deschis : / Da, contemporani, nu sînt decît / o lepădătură balcanică, un / mincinos, ordinar, un delator josnic, / un vierme înfășurat într-un rahat / pe care-l crede munte. // Declară în Piața Universității / în gura mare / (așa cum eu am recunoscut că sînt cel / mai mare nenorocit din istoria culturii române) / că n-ai scris nici o carte, / că nu ești decît un polițai semianalfabet, / ajuns după 40 de ani de lins funduri / la gradul de maior." Și ce se va întîmpla oare dacă Eugen Barbu va accepta provocarea și se va deda la mărturisiri publice ? E prevăzută și această puțin probabilă posibilitate : „Da, atunci mă voi închina în fața ta, / ciocoi lustruit, / proprietar de sclavi arînd în jug pe pagina de ziar, / informator ticălos al securității." Pe același ton de pamflet virulent cu care în diverse epoci scriitorul român a făcut succes de public, sînt amintite și alte nume : „Cine-a putut concepe genial / aceste capodopere ale abjecției umane, / ale trădării și ale silei / de esența umană / numite Dinu Săraru, Fănuș Neagu / și Eugen Barbu, / numite Ion Crînguleanu, Corneliu Vadim Tudor, / Suzana Gâdea, / cîte crime-au făcut acele mame / c-au fost blestemate / să nască aceste monstruoase nume...".

Luînd o clipă în serios poemul : răul, cum se vede, e numit în efectele și nu în cauzele sale ; ce s-ar întîmpla dacă cei vizați s-ar recunoaște deschis ca

atare și ar face penitența publică de rigoare? Foarte simplu: autorul pamfletului, cum o și spune singur, s-ar închina în fața lor; totul s-ar termina cu pupături între rechini, de la egal la egal. Autentic au ba, textul e de un penibil intens; îl țin însă drept simpomatic pentru climatul vieții noastre literare. Nici nu mai e nevoie ca scriitorii noștri să primească indicații de undeva: ei creează singuri diversiunea necesară pierderilor de presiune defulatorii și astfel prelungesc insuportabilul; totul se reduce la o dispută Păunescu — Barbu, la un meci de fotbal etc. Dar, ca să revenim totuși la ale noastre,...

...sistematizarea satelor nu ți se pare și ea, chiar dacă în plină desfășurare, tot un fel de diversiune? Nu crezi că, precum în cazul acelei dispoziții care prevedea ca emigranții să-și plătească studiile făcute în România în devize (ca și cînd pe noi, în România, ne plătește cineva în devize!), Ceaușescu s-a gîndit, în magnanimitatea sa, să ofere ceva de negociat Occidentului?

Din nou despre „sistematizare"

L.C.: În nici un caz nu cred că „sistematizarea" ceaușistă poate fi socotită o diversiune; în *Dicționarul explicativ al limbii române*, *diversiunea* este definită ca „acțiune politică dușmănoasă întreprinsă cu scopul de a distrage atenția de la problemele reale ale vieții publice". Că este o acțiune politică dușmănoasă, sînt întru totul de acord. Dar scopul „sistematizării" nu este de a distrage

atenția de la realitatea comunistă al cărei ultim scop e tocmai distrugerea continuă și ireversibilă, exponențial reprezentată la noi de politica lui Ceaușescu. Ce-ar mai putea să mascheze acest genocid ? Disputa Barbu — Păunescu ? Trucarea unui rezultat al unui meci de fotbal ? Afacerea Sulina ? Nu. Scandalul declanșat peste hotare de diabolica idee ceaușistă nu a fost comandat de la București. Că poate deveni, dacă e cazul, o monedă de schimb a președintelui, o fracțiune de șantaj, da. Deși s-ar putea ca subtilitatea Genialului să nu fie atît de profundă. De fapt, Ceaușescu nu face decît să aplice un plan la care au visat și Lenin și Stalin ; ei nu l-au putut realiza pentru că inerenta prăbușire economică ar fi dus, pe vremea lor, la prăbușirea sistemului însuși. Ceaușescu nu mai are astfel de temeri însă. Și-apoi, ce riscă el ? Poporul și-așa e învățat cu toate lipsurile, iar în caz de catastrofă economică rușii vor fi obligați să-l scoată din impas, căci nu cred că le-ar conveni ca sistemul comunist să sucombe în România din lipsă de oxigen economic.

D.P. : Mai bine zis, nu le-ar conveni să sucombe înainte de a fi sucombat la ei (presupunînd că asta se va întîmpla vreodată) — Budapesta '56 și Praga '68 stau mărturie, precum, într-altfel, și exportul reformelor gorbacioviste în toată sfera lor de influență : toată lumea trebuie să mărșăluiască în același pas (excepția noastră e trecătoare, cred). Pe lîngă asta, sistemul comunist nu s-a lăudat niciodată cu prea mult „oxigen economic", cum spui tu ; Dr. Vianu, în excelenta-i analiză pe care am mai citat-o, găsește că un anumit grad de mizerie e absolut necesar su-

pravieţuirii sistemului însuşi, fiindcă (deja Tocqueville observase) oamenii încep să vrea mai mult cînd li se dă ceva, cît de cît, peste strictul necesar supravieţuirii lor, altminteri, sub teroare, nu vor decît să supravieţuiască.

L.C. : Da, dar dezastrul pe care-l va declanşa „sistematizarea" s-ar putea să depăşească norma de mizerie admisă ; e adevărat, efectele nu se vor simţi imediat şi e probabil ca alt leader decît Ceauşescu să aibă a le face faţă ; deocamdată, el e posibil să creadă în „sistematizare" ca într-o binefacere (deşi mă îndoiesc că poate fi atît de inconştient sau că ai săi consilieri sînt atît de poltroni încît să nu-l avertizeze ce înseamnă asemenea proiect pentru economia naţională).

„Sistematizarea" ca demonstraţie de forţă

Pe scurt, eu cred că „sistematizarea" este, în primul rînd, o demonstraţie de forţă.

D.P. : Care ar servi cui sau la ce ?

L.C. : Serveşte ideologiei nivelatoare (nu uita că ştergerea diferenţelor dintre sat şi oraş figura deja în programul expus de *Manifestul Partidului Comunist* ; dacă în Occident ea pare a fi fost rezolvată la cota de sus, la noi va fi la cota de jos — tot ştergere a diferenţelor se cheamă) şi, în cazul nostru, lui Ceauşescu personal, de vreme ce, aliind ideologia cu fastuosul cult al personalităţii (mă întreb dacă şi această formulă n-ar trebui revizuită : în mintea mea, *personalitate* înseamnă cu totul altceva decît *tiran* sau *dictator*, care ar fi forme de neîmplinire a per-

sonalităţii), prima e aservită celui de-al doilea ; Besançon scria că Stalin nu poate fi asemuit cu un tiran clasic, acesta dorind să deţină puterea pentru el şi numai pentru el, pe cînd Stalin o deţinea în interesul ideologiei ; pasul în plus făcut de Ceauşescu e... dialectic, adică revine la tirania clasică, dar într-o formă superioară, respectiv uzînd de ideologie în scopuri personale, întru conservarea nelimitată a puterii. Asta i-a şi reproşat, de fapt, Constantin Pîrvulescu, în public, la Congresul al XII-lea al P.C.R., şi tot asta îi reproşează, în sinea lor, mulţi dintre corifeii traşi pe linie moartă.

Deci, aşa cum spuneam în primul rînd e vorba de o demonstraţie de forţă. Apoi ar mai fi problema minorităţii maghiare, cu care Ceauşescu se luptă de ani de zile. În 1968, a pus la cale o altă sistematizare, cea prin care transforma împărţirea administrativ-teritorială a regiunilor în aceea pe judeţe, fărîmiţînd acele regiuni în care minoritatea maghiară era majoritară. A urmat desfiinţarea (de fapt, doar o „restrîngere de activitate" care nu obliga statul să le dea de lucru celor concediaţi) a posturilor teritoriale de radio, vizînd, sub abila mască a crizei energetice, aneantizarea postului de radio ce emitea în limba maghiară. A redus numărul şcolilor de limbă maghiară şi, mai recent, a interzis folosirea maghiară a denumirilor localităţilor din Banat şi Transilvania. Desigur, l-a supărat cvasi-părtinitoarea istorie a Transilvaniei editată la Budapesta, iar el este jucătorul care plusează mereu. S-ar pune cumva problema că Transilvania aparţine Ungariei în virtutea unor

argumente istorice ? Ei bine, în loc să se favorizeze cercetarea și să se producă contra-argumente (dar obiective și sub semnături credibile științific, nu isterice și semnate de ideologi), se va șterge de pe suprafața pămîntului însăși istoria ; după nivelarea cu buldozerele a satelor și a așezărilor cu iz prea maghiar, nu va mai sta mărturie pentru prezent nici un vestigiu istoric.

Un alt aspect al mobilului „sistematizării" poate să fie constituit și de rușinoasele comparații ce se tot fac pe seama producției agricole private, care depășește în permanență și neadmis de mult producția agricolă de stat — e de-ajuns să vezi cum arată un sat necolectivizat ca să-ți dai seama de enorma diferență. Or, dacă gospodăriile colective nu pot produce mai mult, atunci cele private să producă mai puțin, adică deloc, și de aceea cel mai bine e să fie desființate.

Dar cred că grija de căpetenie a leaderului carpatin este aceea enunțată de Lenin în aprilie 1918 : extirparea totală a burgheziei ; glosînd această exigență, Besançon arăta că țelul lui Lenin era de a distruge condițiile de apariție a burgheziei ; în decretele sale de după octombrie, se viza, prin urmare, desființarea a tot ce ținea de burghezie : comerț, schimb, contract individual și, mai ales, proprietatea ; încet-încet, Lenin realizează „cu groază" că, în fond, burghezia e reprezentată de întreaga populație a țării. În ce-l privește pe Ceaușescu, el a cam lichidat demult și intelectualii și, prin mijlocirea acordului global, proletariatul. Țărănimea, ca pătură socială majoritară și „aliată de nădejde", a fost decimată în mai multe

etape : prima a fost aceea în care țăranii mai înstăriți, deci cei mai harnici, au fost declarați *chiaburi* și băgați în închisori ; apoi a urmat colectivizarea, măsură prin care au fost confiscate și pămînturile țăranilor mai puțin înstăriți. Acestei perioade i-a succedat aceea în care cea mai mare parte a celor de la sate a fost ademenită la oraș, căci industrializarea masivă avea nevoie de brațe de muncă. Iar acum, iată, a sosit momentul loviturii de grație, epoca „sistematizării" ; dacă reușește, Ceaușescu poate fi mîndru : „burghezia" a fost, în sfîrșit, distrusă.

Nu pot să prevăd, și nici nu cred că se poate, urmările secundare ale acestei acțiuni. Ceaușescu, am mai spus-o, oricum va rămîne în istorie ; dar s-ar mai putea ca România să fie prima țară care să zdruncine din temelii imaginea, și-așa destul de șifonată, a comunismului în lume. Dacă ar fi să fac o comparație, poate nu întru totul fericită, România va fi să fie pentru lagărul socialist ceea ce-a fost Soljenițîn pentru Gulagul sovietic :...

D.P. : (Și-atunci crezi că luăm, în fine, și premiul Nobel ?)

L.C. : (Nu-i exclus !)... Soljenițîn a demascat ororile comunismului ca individ, prin propria-i inițiativă personală, România, prin dezastrul ei, va revela întregii omeniri ororile comunismului printr-un fel de inițiativă de stat.

După așa o măsură, orice este cu putință : de la o lipsă totală de reacție a și-așa mult prea blazatului popor român, pînă la o sîn-

geroasă revoltă cu lupte de stradă, incendii, jafuri și așa mai departe. Ce se poate spune cu siguranță, este că România se află acum la o răspîntie (din nou, dacă ne luăm după răspîntia figurată de Cioran în *Schimbarea la față...)* : ori va cădea într-o letargie din care n-o va mai scoate nimeni și nimic, ori va exploda, punînd mari probleme atît rușilor, cît și occidentalilor ; stabilitatea relațiilor Est-Vest de mîine ar putea fi afectată. Și iată cum o țară mică poate pune în dificultate țările mari. Exemplul Conferinței de la Viena este și el concludent, delegația română împiedicînd pur și simplu definitivarea unui acord final. Orice s-ar spune, Ceaușescu este, pe această direcție, extrem de eficace. Nu s-a putut impune în lume ca leader luminat, o va face atunci ca unul întunecat. Rezultatul este același : să fie mereu în centrul atenției mondiale.

România se află acum la o răspîntie

D.P. Și trebuie să recunoaștem că, în decursul lungii sale domnii, a și reușit tot timpul. În felul acesta, el a încarnat complexul de inferioritate esențial al unui popor mic ; pune-l în legătură cu fenomenul „protocronismului" și vei vedea că în ambele cazuri se exprimă un complex de inferioritate cît se poate de evident. Am stat întotdeauna în *margine* de imperii — iată un bun motiv ca să ne voim în *centrul* lumii ; de la „bonjuriștii" din 1848 încoace, am importat mai întotdeauna cultură și civilizație de aiurea (iar unii dintre noi s-au dus aiurea, ca să afle lumea de ei și să-și poată îndeplini menirea acolo) — dar

Complexul nostru de inferioritate și exacerbarea lui sub Ceaușescu

invenția autohtonă, zice-se, a precedat mereu importul, chiar dacă nimeni n-a recunoscut-o și-a fost nevoie de ocolul prin exterior ca s-o readucem la noi ; chiar și regimul lui Ceaușescu ne-a venit din exterior — de aici *multipla sa dorință de a-și renega originile*, adică, pe de o parte, afișarea independenței față de URSS (proces inițiat de Gheorghiu-Dej și care, sub el, s-ar fi desfășurat probabil într-un mod mai cinstit), pe de alta — distrugerea satelor, adică, într-un fel, și a obîrșiei sale umile. Dacă ar fi consecvent, bravul nostru președinte-cu-sceptru ar ostraciza și breasla cizmarilor (oricum încălțămintea din piele a ajuns o raritate și proastă și extrem de scumpă). Odată originile estompate, procesul de zeificare deja început capătă noi șanse de reușită ; curînd, augusta persoană nici nu va mai putea fi atinsă, căci își va lua locul în noul palat, care este de fapt un soi de cazarmă, un bunker autonom consacrînd definitiv ruptura dintre conducător și popor și permițînd controlul riguros al relațiilor lor de la distanță ; indestructibil, inexpugnabil, acest mausoleu inspiră deja o oroare sacră — de n-ar fi decît pentru că aceia care lucrează la el (toate județele contribuie cu meseriași, prin rotație) dispar imediat ce suflă vreo vorbă despre topografia sau ciudățeniile locului — cel puțin așa se spune.

În alte cazuri, e suficientă *metonimia :* astfel, mi s-a povestit că în spitalul psihiatric din Constanța simpla pronunțare de către vreun bolnav a numelui *Neptun* atrage după sine un tratament intensiv în cămașă de forță, con-

stînd de pildă în administrarea a două sticle de haloperidol pe zi, neuroleptic care se administrează obişnuit cu pipeta (cel care mi-a povestit e păţit, deşi, pronunţînd cuvîntul fatidic *Neptun* nu voise decît să ia legătura cu familia sa, aflată în respectiva staţiune la cură heliomarină).

Ţinînd cont de toate acestea, sîntem, cred, în măsură să aprofundăm o constatare timpurie a lui Camus privind starea de ofensivă permanentă desfăşurată de regimurile totalitare ; Camus vorbea de două fronturi ale acestui continuu atac : în exterior, vizînd anexiuni teritoriale (astăzi se include aici şi destabilizarea Occidentului prin spioni şi agenţi de influenţă), şi în interior, printr-o neîncetată propagandă vizînd anexarea gîndirii libere sau neutre la ideologia oficială. În cazul nostru particular, decompresiunea în exterior fiind exclusă altfel decît sub forma voalată a destabilizării, ofensiva se compensează în interior prin forme virulente de propagandă şi cult al personalităţii ; ea este cu atît mai atroce cu cît, *mimînd condiţiile unui război ce nu se produce* (foame, frig, curbe de sacrificiu afectînd veniturile populaţiei sub diferite pretexte, dezorganizare generalizată, economie ruinată, dispreţ faţă de categoriile „necombatante" precum bătrînii şi copiii, deteriorarea tuturor formelor de asistenţă socială, medicală în primul rînd, poluare inclusiv atomică, ceea

Condiţiile unei beligeranţe deviate

ce ne duce cu gîndul la un război nuclear, terminologia militaristă folosită în agricultură — „bătăliile“ recoltei, „campanii“ de însămînțare etc), exasperează complexul de inferioritate deja existent al acestui popor ; să recunoaștem că unica șansă a lui Ceaușescu este devierea în exterior a potențialului său agresiv imens, adică un război de jaf și cucerire (cînd, la începutul domniei sale, începuse a fi apăsată pedala naționalistă, îmi amintesc că cei din vechea generație priveau faptul cu maximă îngrijorare, considerîndu-l, ei, care erau pățiți, drept simptom al unui război în pregătire) ; din păcate, pentru el, contextul internațional din această parte a lumii se pretează foarte puțin la declanșarea unui război (ceea ce nu înseamnă că el n-ar face toate eforturile în această direcție — vezi hîrîiala continuă cu ungurii), astfel că, nădăjduiesc, fi-va privat de apoteoza obișnuită a dictatorilor. În schimb, în interior situația se va deteriora pe măsura frustrării impetuosului nostru general de un cîmp de luptă mai larg, unde geniala-i gîndire strategică și-ar fi putut afla situații de rezolvat mai adecvate ei.

Copiind, așadar, în amănunt sistemul sovietic, Ceaușescu a omis faptul că nu conduce totuși o țară imensă precum aceea a vecinilor noștri și, nedispunînd nici de o forță similară aceleia, nu-și poate permite invaziuni „de ajutor“ în diverse locuri de pe glob ; de unde, pe de o parte, dorința sa de a ridica România la industrializare excesivă și, concomitent, la delir naționalist, iar pe de

alta, după ce își va fi dat probabil seama că proiectul depășește puterile și limitele vieții sale, ura sa din ce în ce mai evidentă față de acest popor inert, lipsit de sentimente belicoase („Ceaușescu este supărat pe poporul «său»", constata și Ion Vianu). În locul tancurilor care ar fi extins românitatea în Europa (poate chiar în Asia), apar atunci buldozerele care o distrug în propria ei vatră, și tot pentru rațiuni teritoriale : prin demolarea a 8 000 de sate, s-ar cîștiga cca 350 000 ha de pămînt arabil, adică suprafața (arabilă) a țării s-ar mări cu 3,3% ! Se vede că, neînțelegîndu-și menirea planetară (la care o predispunea vocația-i atît de limpede protocronă), românitatea merită să piară : *aut totum, aut nihil*, acesta este principiul dictatorilor dintotdeauna.

În loc de tancuri, buldozere

Îmi permit prin urmare să descifrez în „enigma Ceaușescu" această dorință secretă și totodată frustrată și primitivă de jaf ; pînă aici, nimic original : Lenin a întors faimoasa sentință a lui Clausewitz „Războiul este continuarea politicii cu alte mijloace" în „Politica este continuarea războiului cu alte mijloace" (chiar dacă nu a spus-o explicit, Besançon opinează că așa s-a comportat practic, suprapunînd practica politică aceleia militare), Jan Patocka descifrează în perioada postbelică o continuă beligeranță etc. Noutatea lui Ceaușescu provine din confruntarea ambițiilor sale enorme cu un „teatru de operațiuni" minuscul și refractar lor ; din ce în ce mai contrariat, leaderul nostru este silit să-și destrame pojghița superficială de om politic (exhibată suficient la începutul domniei sale),

spre a-și da frîu liber isteriei belicoase, forței brute (și aici putem discuta în ce măsură cei care-l înconjoară compun, din lașitate, incompetență sau din orice alt motiv, un soi de tampon protector în dublu sens : filtrînd deciziile sale sau aplicarea lor, și filtrînd informațiile care ajung la el din exterior). Acesta este stadiul ultim de beție a puterii ; mă dispensez de a recurge la diverși teoreticieni ai fenomenului puterii, pentru care forma supremă de exercitare a acesteia este tocmai războiul ; mă voi limita doar să notez tratamentul bizar de care se bucură la noi opera lui Cioran ; recuperarea sa e în plin avînt, dar, în același timp, ție, la percheziția următoare luării tale de poziție, ți s-au căutat în casă volume de Cioran ! Ce contează că el este tradus în diverse reviste și almanahuri ? Numai unii au dreptul de a o face, numai unii îl pot înțelege cu adevărat — securiștii, de pildă, care se dau în vînt după *Schimbarea la față a României* (încă nereeditată), o carte pledînd tocmai pentru expansiunea românismului și sunînd astăzi extrem de inconvenabil (adică antidemocratic și *pro dictatura*, mai precis propunînd punerea țării „la teasc“ sub o dictatură, exemplul cel mai nimerit avansat de Cioran fiind eforturile la care și-au supus țara bolșevicii), motiv pentru care autorul ei a preferat și el s-o uite.

Să plonjăm acum în contemporaneitatea imediată (presupunînd că mi s-ar putea reproșa neînțelegerea acelui alt context geopolitic în care a văzut lumina tiparului *Schimbarea la față...*), și anume într-un mod cît se poate de factual : astăzi am luat salariul ; sînt încadrat pe un post de bibliotecar cu studii superioare, cu 2 355 lei pe lună ;

am reuşit să iau cam 2 000 de lei ; nu pot să scriu mai mult, fiindcă mi s-a terminat hîrtia şi, de cîteva luni bune, hîrtie de scris nu se mai găseşte ; ministrul american al apărării, Dl. Frank Carlucci, se află la Moscova, unde a declarat ofiţerilor şi cadeţilor de la Academia militară „Voroşilov" că, pur şi simplu, armata sovietică nu i se pare a fi una defensivă, ci tocmai dimpotrivă ; n-am apucat noi bine să vorbim de rolul de hazna a Occidentului pe care-l asumăm, că, între timp, a izbucnit scandalul cu deşeurile chimice părăsite la Sulina, după care un vapor cu deşeuri şi chimice şi radioactive a plutit pe Dunăre şi e în derivă pe Marea Neagră, aşteptînd să fie retras la bază pe vreo cale oarecare, deoarece românii, turcii şi bulgarii refuză să-l primească ori să-l lase să mai treacă prin apele lor teritoriale ; ei bine, nu-ţi vine să rîzi de toate acestea ?

Ipoteza maladiei psihice la vîrf şi efectele ei

L.C. : Cel mult pot fi cuprins de un rîs amar. Căci tot ce se întîmplă în România este urmarea patologiei la vîrf ; situaţia e ambiguă : nu ar deveni scuzabile oare crimele lui Ceauşescu dacă s-ar stabili că nu au un caracter pur voluntar, ci sînt efecte ale unei boli psihice ? În astfel de situaţii, vina e totuşi colectivă ; dacă un individ comite o fărădelege şi se constată că e bolnav psihic, vina nu mai e pedepsită ca atare, individul respectiv fiind internat într-un spital psihiatric, nu ca măsură punitivă, ci preventiv — societatea are dreptul să se apere. Dar, în cazul de faţă, cine poate să interneze un preşedinte de stat în spitalul de nebuni ? Cine îl poate supune

măcar unui consult ? Care e doctorul care s-ar încumeta să-i spună în față : suferiți, domnule președinte, de un accentuat complex de inferioritate dublat de o agresivitate exprimată prin tendințe destructive, pe baza unor tulburări de memorie și afectivitate, avînd ca efecte secundare megalomania și clastomania, precum și un grad ridicat de mitomanie ? Și-apoi, în ce măsură o societate condusă de un bolnav psihic își pierde și ea calitățile raționale ? Și cum conviețuiesc apoi boala individuală și cea a societății ? Întrebările se pot urma la nesfîrșit. Răspunsurile pot avea acoperire sau nu. Dar, mai înainte, avem oare dreptul de a ne folosi de psihiatrie în sfera politicului după ce chiar leaderii comuniști au abuzat de ea, făcînd suspectă interferența celor două domenii ? Sau, schimbînd perspectiva, acest biet om, N. Ceaușescu, nu este el oare o victimă a societății, a sistemului comunist, megalomania sa nu s-a accentuat ea oare în urma propagandei occidentale, clastomania sa n-a ajuns ea oare la apogeu și din cauza slugărniciei celor din jurul lui, educația sa nu i-a jucat nici o festă, mediul în care a copilărit, precaritatea învățăturii, lipsurile timpurii etc., etc ? Cum greu e să vorbești despre haosul românesc, greu e de vorbit și despre Ceaușescu, pentru că el este, la ora actuală, nucleul acestui haos.

Ceaușescu a ajuns la un *modus vivendi* extrem de armonios și complex în mariajul său cu societatea românească. Stau și mă-ntreb dacă în urma divorțului ce va surveni fatal într-o bună zi nu va fi el oare regretat, mai mult sau mai puțin conștient,

de această societate ? Există, cum ai subliniat și tu, o reală interferență, cu dublu sens, între conducător și societate. Chestiunea complexului de inferioritate e un bun punct de plecare în discutarea acestei maladii.

România, ca așezare geografică și ca fărîmițare administrativă, și-a asumat în istorie un rol marginal, de acord, cu toate consecințele ce au decurs de aici : mereu sub influența marilor imperii, într-o continuă căutare de modele și de identitate, într-o acută criză de personalitate, eternele ei diferende interne au fost mereu puse spre rezolvare pe masa marilor puteri. Manifestările României au fost jalonate fie de o atitudine servilă în fața imperiilor orientale sau occidentale, fie de accese naționaliste. O altă formă de a gîtui „coloana infinitului" a fost dată, în interior, de alternanța dintre represiune și toleranță.

Apropiindu-ne iarăși de cazul individului Ceaușescu, ne vom mulțumi să arătăm că al său complex de inferioritate a apărut în relațiile interpersonale din isteria infantilă. Ultimul din vreo 11 copii ai unui tată cu darul băuturii, cum se spune, el a trebuit să îndure persecuții de la toți membrii familiei. Cu timpul, complexul de inferioritate i s-a accentuat, viața sa luînd o turnură plină de privațiuni, inclusiv de libertate și de morală. Odată cu venirea comuniștilor la putere, nemulțumirile tînărului revoluționar au fost înghițite de subconștient. Agresiva sa energie l-ar fi făcut, atît cît ar fi fost supravegheat, un bun funcționar, ceva în genul magazioner în armată ; dar destinul i-a jucat (și lui și

nouă, ca să fim sinceri) o festă : în 1965, este ales secretar general al PCR și, dacă în copilărie și adolescență nemulțumirile și privațiunile îi veneau de sus în jos, de-acum încolo ele îi vor veni de jos în sus, iar complexul său de inferioritate se va răsturna într-unul de superioritate care, cu timpul, va exploda într-un sindrom de grandoare și megalomanie. Se spune că soția sa, Elena, i-ar fi mărturisit la un moment dat că un om ca el nu se naște decît o dată la 500 de ani (slavă Domnului !). Și iată-l pe sărmanul om prins fără scăpare în plasa unui destin cînd prea mic, cînd prea mare pentru el.

Acum, obosit parcă de nestăvilita-i muncă inutilă, Ceaușescu, așa cum spuneai, își construiește o hidoasă reședință („le style c'est l'homme même..."), în care va dispărea ca înghițit de barocul neant arhitectonic. Zeul creator/distrugător se va retrage din lumea imperfectă precum un *deus otiosus.* Izolarea în care a aruncat România este un preambul pentru izolarea în care va cădea și el, chiar și fizic vorbind, nu peste multă vreme. Pînă atunci, revoluția nu are voie să adoarmă și cu atît mai puțin revoluționarul-șef, care și-așa este la tot pasul furat, înșelat, răstălmăcit.

Mi-a fost dat să cunosc acum nu mulți ani în urmă un individ mai special : el își întrerupsese facultatea (de filozofie, parcă) spre a lucra ca voluntar pe șantierul Dunăre-Marea Neagră (alături de alți doi-trei voluntari, că

sîntem departe de entuziasmul de la Bumbeşti-Livezeni) ; omul trecea pe şantier drept un intim al lui Ceauşescu, datorită faptului că noaptea se urca pe o ridicătură de teren şi urla în direcţia Bucureştiului : „To'arşu' preşedinteee ! Furăăă ! Ăştia furăăă !"

S-a ajuns într-o situaţie în care nimeni nu mai are încredere în nimeni şi acest aspect al vieţii noastre este întîlnit în absolut toate mediile sociale, pornind de jos, de la cozile la carne unde se fac zeci de liste, şi pînă sus, în chiar inima partidului (de aceea, prin ricoşeu, lucrul la dialogul nostru ne captivează, regăsim, prin intermediul unei discuţii libere şi lipsite de orice mefienţă, forma normală a relaţiilor sociale).

Aş da mult să ştiu ce se mai poate recupera din toată această nebunie colectivă. Ce-a mai rămas sănătos în România ? În uzine, muncitorii trag chiulul ; pe ogoare, studenţii, militarii şi funcţionarii sînt duşi să culeagă recolta ; miliţia şi justiţia sînt corupte ; Securitatea este, în ciuda aparenţelor, incompetentă şi chiar coruptibilă ; învăţămîntul este arbitrar ; armata, în mare parte, parazitează ; mass-mediile sînt inexistente sau, mai bine spus, sînt prelungiri ale fantasmelor prezidenţiale. Într-un cuvînt, viaţa de zi cu zi a devenit un calvar. Ca să rezişti, trebuie să te adaptezi. Dacă te-ai adaptat, călcînd în picioare frînturile de morală care au mai supravieţuit, devii un ticălos. Concluzia ce se impune este că trăim într-o societate bolnavă, răpusă de un incurabil proces de fagocitoză.

În *De la nature de l'U.R.S.S.* (1983), Edgar Morin vede totalitarismul rus ca pe un sistem de dominații supraetajate, înglobîndu-se una pe alta, în genul păpușilor rusești. Statul confiscă societatea civilă, partidul confiscă statul, Comitetul politic — partidul și aparatul (Secretariatul) confiscă finalmente Comitetul ; în vîrf, dominația este dublă : poliția supraveghează Secretariatul, iar acesta controlează poliția. În România, deasupra tuturor se află Ceaușescu care, ca nebunul din cărțile de tarot, este arcana majoră supremă. Îmbătat de putere și neputincios să facă vreun bine, Ceaușescu este în stare, în clipa de față, de orice : nimic nu mai are preț pentru el : cu o neînchipuită aroganță, a renunțat, în relațiile comerciale cu USA, la clauza națiunii celei mai favorizate, la Conferința de la Viena blochează semnarea tratatului final, boicotează semnarea unui tratat comercial în cadrul CAER, trimite ajutoare palestinienilor și totodată, propune statului Israel să spargă, cu muncitori români, grevele palestinienilor din teritoriile ocupate, a închis Consulatul maghiar de la Cluj etc., etc. Pe scurt, a reușit să se pună rău cu toată lumea, inclusiv cu țările din blocul comunist și sînt nevoit să recunosc că are o adresă fără greș (în fond, e și el român, trăiește sub semnul „mitului pagubei", nu ?). Viața noastră a intrat în competiție directă cu imaginarul morbid și te întrebi mereu ce surprize ne mai rezervă ziua de mîine. Nu mai e mult și-l vom putea vedea punînd la cale comploturi internaționale, atentate în lumea liberă și, de ce nu ?, chiar la Moscova. Cam acestea ar fi datele problemei. S-ar impune acum să aruncăm o

privire și asupra celuilalt versant al ei, anume cel al terapiei.

Terapia : redresarea morală a națiunii

Există vreun remediu? Și dacă există, este el aplicabil ? În ceea ce privește maladia prezidențială, problema pare relativ simplă: Ceaușescu trebuie îndepărtat *(he has to go,* cum se spunea despre Nixon la vremea scandalului Water Gate); ce va schimba însă asta ? Căci rămîne încă de văzut ce se poate face cu o societate marcată de lunga-i conviețuire cu falsitatea, deja adaptată la anormal. Putem noi vorbi mult și bine despre măsurile de remediere fără ca prin aceasta să rezolvăm ceva, pentru că nu depinde numai de noi doi. Într-un proces de refacere sînt implicate toate forțele din interiorul țării, cît și acelea din afara ei ; presiunea americană, influența sovietică, atitudinea Comunității Europene și a țărilor Pactului de la Varșovia pot fi factori importanți ; dar înainte de toate este necesară redresarea morală a fiecărui cetățean al patriei. Mi s-ar putea reproșa că cer un lucru imposibil ; recunosc, este foarte greu să convingi un popor să se comporte ca un singur om, dar dacă a făcut-o Ceaușescu într-un sens rău, de ce n-ar fi capabil acest popor, printr-un efort de unanimă voință, să imite o conduită morală ? La imensele cozi de larg consum, oamenii sînt în stare să se ia de gît unii pe alții, dar prea puțini sînt aceia care au curajul să denunțe marea nedreptate ce-i împinge să-și petreacă viața la cozi. Toată lumea vorbește pe la colțuri, dar e de ajuns să apară un milițian și nimeni nu mai scoate o vorbă. Iar multora această atitudine de pierzătoare viclenie li se pare o victorie sub-

tilă. Așa nu vom scăpa niciodată. Lichelismul, direct sau voalat, este cea mai dezvoltată pecingine în viața României. Există zeci de mii de turnători voluntari, din care mulți nici măcar nu cîștigă ceva, consideră delațiunea ca făcînd parte din sarcinile lor de serviciu (nu-i vorbă că, de-ar asculta *ad litteram* de faimoasa noastră lege care ne obligă să informăm în scris „conducerea întreprinderii" despre orice contact cu străinii, toți românii ar fi turnători de stat).

Drept e că idealul moral nu e ușor de obținut...

D. P. : ...și nu-l obțin decît cei ce sînt pe punctul de a-l pierde, ne încredințează Andrei Pleșu în cea mai recentă carte a sa, nu întîmplător un mic tratat etic.

L. C. : Vrei să spui că am avea mari șanse în punctul în care sîntem ; chestiunea capătă un aer inițiatic... Oricum, condiția umană nu se întregește fără precizarea unei minime morale și, neîntregită, ne interzice să mai invocăm drepturile omului ; acestea nu se potrivesc de fel unui popor vegetal, cum ne picta Ana Blandiana într-un poem ; de-ar fi cu adevărat așa, am cădea în competența ecologilor !

Rezolvarea pe care-o tot așteptăm ca pe un *deus ex machina*, în pasivitatea noastră de spectatori ai propriei noastre soarte, nu atîrnă însă decît de noi ; în fiecare din noi, de la cei mai buni pînă la cei mai răi, se află remediul acestei catastrofe sociale. Aveai dreptate că prin simpla îndepărtare a lui Ceaușescu totul s-ar rezolva doar ca prim pas indispensabil schimbării, dar numai atît :

există riscul ca venind la conducere un om de bine, el să fie atins, încetul cu încetul, de aceeași boală care să-l transforme într-un nou Ceaușescu, și o vom lua de la capăt ; căci cine nu cunoaște istoria, o va repeta.

D.P. : Rămîne de văzut dacă ea însăși, istoria, nu este repetabilă în chiar mersul ei; cercul vicios al vieții noastre social-politice pe care l-am emblematizat prin *Coloana infinitului* exact asta arată : imposibilitatea de a scăpa alternanței anarhie — dictatură ; numai un exercițiu democratic suficient de îndelungat remediază situația, dar ca să ajungem la el trebuie deja să fi scăpat fatalei alternanțe. În plus, democrația nu rimează deloc cu pasivitatea atît de caracteristică nouă, românilor (ieșirile spontane, în genul Brașovului, mă tem că mai mult confirmă decît distrug această pliere la istorie) ; se adaugă — simptom agravant — distrugerea așa-zisei societăți civile ; să nu uităm că în Polonia societatea civilă n-a fost niciodată redusă la neant fie și numai datorită conservării unor forme de proprietate privată (gaj al unei oarecari independențe față de putere), ca să nu mai vorbim de influența bisericii catolice acolo. Ajungem astfel și la mutația morală care ar da cheia regenerării noastre — fiindcă religia i-ar fi cel mai firesc punct de plecare, un ideal moral ateist susceptibil de a fi îmbrățișat de mase largi părîndu-mi-se imposibl (la nivelul indivizilor izolați, el nu se exclude, dar cîți indivizi au, să zicem, statura unui Camus?). Există cu toate acestea, un punct co-

Despre religie și ritul ortodox în special

mun între viziunea religioasă a lumii și „teologia ateistă" de tip comunist : teleologia, credința că, într-un fel sau altul, istoria se îndreaptă înspre un ideal moral, toată suferința traversată pînă acolo căpătîndu-și un sens — atunci, în viitor ; asta face ca valorizarea religioasă a timpului în care s-ar manifesta prezența divină (sau Spiritul, la Hegel) să-i predispună pe credincioși la a accepta ideologiile totalitare utopice — am găsit o notație în acest sens chiar la un polonez, la Brandys, care recunoaște în același timp că acolo unde speranța socială moare, religia se transformă într-un „corp social", o forță de coeziune, ceea ce catolicismul a făcut cu prisosință în Polonia.

Cît despre ortodoxie, ca să tranșăm repede chestiunea, îți reamintesc frumosul silogism construit odinioară de fostul nostru patriarh, Iustinian Marina, și citat ca atare de Czeslaw Milosz în *Gîndirea captivă* : „Christ este omul nou. Omul nou este omul sovietic. Așadar, Christ este omul sovietic !" Găsim aici o sumedenie de subiecte de reflecție : logica stringentă care decolează de pe realitate de dragul propriei ei stringențe, rădăcinile teologice ale comunismului ca ultimă expresie, acesta din urmă, a profanizării și degradării spiritului religios, plus ceea ce-mi place să numesc *omonimie abuzivă*, adică folosirea unor expresii formal identice, dar care, în lumea noastră, spre deosebire de aceea liberă, au un conținut complet diferit, pînă la cea mai abruptă antifrază (cazul „omului nou" : nici dacă-l numim *homunculus* nu sîntem mai aproape de realitatea pe care-o acoperă la noi, căci *homunculus* este și numele

unui vechi ideal alchimic, deci folosindu-l am cădea în aceeași omonimie abuzivă).

Biserica noastră ortodoxă s-a ferit cu grijă, de cînd s-a intersectat cu noul regim, să devină un „front de înlocuire" a conflictelor politice (așa cum pare a se fi întîmplat cu catolicismul în Boemia, potrivit unei nuvele a lui Kundera) ; fără să exagerăm, putem spune că ea a făcut repede pactul cu diavolul ; ca orice pact de acest fel, și acesta a fost pecetluit cu vieți omenești : a fost sacrificată biserica greco-catolică, deși, pe de altă parte, continuăm să ne mîndrim cu „corfeii Școlii ardelene", capitol important al istoriei noastre culturale și literare datorat tocmai uniților.

Într-o călătorie în Maramureș de acum cîțiva ani, am constatat că în jurul faimoaselor biserici din lemn se desfășurau acolo rituri care aveau prea puțin de-a face cu cele ortodoxe (precum nici arhitectura acelor biserici nu seamănă cu aceea ortodoxă). Țăranii mai vîrstnici își aminteau bine momentul cînd preoții lor fuseseră siliți să abjure și să treacă la ortodoxie (odată cu preotul, se considera că întreaga parohie s-a convertit), sau să dispară. Ei însă, țăranii, continuă să țină și astăzi credința pe care au apucat-o (iar preoții din regiune susțin că nu există în parohiile lor nici un unit !). Riturile la care am asistat aveau loc în afara bisericii, în jurul ei mai exact și, în absența vreunui preot, erau conduse de bătrîne, care recitau după un anume tipic, pe rînd. Isus și papa de la Roma erau implorați să-și

amintească de biserica lor năpăstuită; mă întreb dacă cel de-al doilea (fiindcă primul este ținut de atoateștiutor) știe de existența celor ce-l invocă cu fidelitate...

Dar rămîne o șansă și pentru biserica ortodoxă (alta decît aceea de a fi la modă printre cîțiva snobi bucureșteni, și aceasta în temeiul vehiculării unor clișee... slavofile !): să se constituie, anume, în nucleu al unificării românilor din diaspora ; persoana charismatică a părintelui Calciu pare tocmai potrivită spre a cataliza o astfel de acțiune salutară tuturora ; problema e însă aici dacă românii din afară sînt ori nu structural diferiți de cei dinăuntru... Prefer să nu-mi duc gîndul pînă la capăt ; în schimb, pentru a ilustra influența pe care Occidentul mai mult ar fi putut-o avea decît o mai poate acum exercita în această parte de lume, vreau să-ți povestesc o întîmplare aflată de la un fost deținut politic din vremea stalinismului nostru (a *primului* nostru stalinism): într-o bună zi, ușa celulei în care zăcea omul nostru împreună cu alți tovarăși de suferință se dă de perete și gardianul aruncă înăuntru șuncă, marmeladă și pîine în cantități neobișnuite, urlînd, neverosimil : „Republica are grijă de prizonierii ei !" La fel a doua zi, la fel încă o vreme și totdeauna cu aceeași precizare : „Republica are grijă de prizonierii ei !" Inutil să mai spun că se transgresa astfel regula, care era înfometarea. Apoi, tot atît de brusc, lucrurile au revenit la „normal" ; ce se întîmplase ? Ei bine, începuse războiul din Coreea,

O pildă despre influența Occidentului la noi

americanii, cu alte cuvinte, făcuseră, în fine, dovada că pot interveni *manu militari,* după cel de-al doilea război mondial, într-o parte a lumii, şi asta fusese de-ajuns ca „Republica" din altă parte a lumii să-şi ia puţin în seamă „prizonierii"; era doar pe vremea cînd istoria venirii americanilor la noi bătea plinul (încă eram eu în liceu cînd, la ţară, se mai spera cu perseverenţă: dacă nu la toamnă, atunci sigur la primăvară, te încredinţau ţăranii cînd stăteai cu ei, seara, pe marginea şanţului, la „un pahar de vorbe").

Îţi dai seama prin urmare cît de puţin ar fi trebuit să facă Occidentul întru garantarea, măcar, a acordurilor de la Yalta şi Teheran, măcar a alegerilor libere consemnate de ele ; de altfel, dacă luăm în considerare împărţirea sferelor de influenţă de atunci, sîntem astăzi în situaţia ironică de a ne întreba nu doar unde sînt cele 10 procente de influenţă britanică prevăzute pentru România, dar chiar unde sînt cele 90 de influenţă sovietică...

De cîteva zile, sediul local al partidului şi primăria sînt păzite de trupe de miliţie în permanenţă ; se pare că la Baia Mare sau la Arad s-a produs un nou asalt de tip Braşov. Oricum, circulaţia pietonilor şi a maşinilor este oprită în zonele respective, în special în jurul sediului partidului. Asta trădează o optică ciudată, de o evidenţă cinică : mai important decît remedierea crizei care provoacă revolte populare este, în ochii regimului, protejarea funcţionarilor săi, ca şi cînd nu „bunăstarea materială a întregului popor" ar fi „obiecti-

vul suprem al politicii PCR" (cum trîmbițează diverse „documente"), ci supraviețuirea cu orice preț a privilegiaților, a bandelor de semianalfabeți care zac prin județenele de partid și tremură periodic la teleconferințele cu „șeful", grăbindu-se să-i raporteze că n-au nici un fel de probleme, nu cumva să-l supere.

*

În timp ce guvernanții își tem pielea, orașul e plin de cerșetori, în special copii și nu doar de țigani (țiganii procedează mai cu metodă : se ațin mai ales pe lîngă Facultatea de medicină, unde sînt cei mai mulți studenți străini, și nu cer direct, fac mai întîi conversație : ai luat examenele ? cînd pleci ? cînd te întorci ? etc.) ; îi vezi prin cofetării și crîșme, adunînd resturile de pe mese și golind paharele, la cinematografe, cerîndu-ți 3 lei (pînă mai de curînd se mulțumeau cu 1 leu, dar și valoarea leului suferă fluctuații, nu ?), sau chiar la gardul spitalelor unde sînt internați.

*

Cam o lună și jumătate durează, la București, pregătirile pentru sărbătorirea zilei de 23 August — sînt aduse „trupe" din toată țara și ținute în cantonament pe toată durata repetițiilor ; un prieten pe care, inevitabil, îl întreb la un moment dat de ce este atît de urgisită biata noastră nație, îmi răspunde

fără a mai sta pe gînduri : plătim pentru trădarea de la 23 august 1944...

*

O oarecare doamnă, întîlnindu-se cu Tess, îi sugerează că aş putea să protestez pentru faptul că nu e scoasă la timp la pensie (sub motivul că nu sînt fonduri, ceea ce se întîmplă frecvent) ; o vecină crede că aş avea relaţiile necesare ca s-o scap de alţi vecini, turbulenţi peste măsură (adică, ce mai, „oameni noi“ pe de-a-ntregul, tot timpul în stare de isterie alcoolică); o altă vecină, în vîrstă, se plînge că de două ori i s-au expediat bani din Occident ca să poată călători şi de fiecare dată suma „s-a pierdut“; Tess se întreabă dacă e ceva organizat mai de „sus“, pentru că i se pare exclus ca micii funcţionari să subtilizeze valuta dintr-o iniţiativă personală ; într-adevăr: îmi amintesc de vremea cînd descărcam piese sosite din Franţa, la Colibaşi, pentru automobilele noastre Dacia 1 300 ; pe la uşa din spate a vagonului, se iţea comandantul coloniei Colibaşi, care ordona să i se înmîneze pe loc (şi pe furiş, descărcarea fiind supravegheată de partea cealaltă a vagonului de un reprezentant al firmei Renault) diverse piese — zeci de mii de lei dispăreau astfel în cîteva secunde ; apoi, deşi francezului îi era peste putinţă să creadă că vagonul avea lipsuri, întocmea, totuşi, un proces-verbal în consecinţă...

*

A avut loc examenul de admitere în învățămîntul superior ; cu acest prilej, un bătrîn profesor numit șef de comisie și-a adus aminte de minunatele examene din „obsedantul deceniu“, cînd, de pildă, un subiect ca *O scrisoare pierdută* de I. L. Caragiale suporta următoarea tratare : marele nostru scriitor a fost invitat într-o zi de către confrații săi, scriitorii sovietici, să viziteze URSS, dar scrisoarea de invitație, din păcate, s-a pierdut — *nota bene* — din vina poștei române...

Cu un an înainte de a sosi eu la liceul „Laurian“ din Botoșani, subiectul de română la bacalaureat cerea candidaților să vorbească despre opera literară care le plăcuse cel mai mult ; unul din ei a vorbit nici mai mult nici mai puțin decît despre opera tovarășului N. Ceaușescu și a obținut nota maximă; la obiecția mea, că nu e vorba de o operă literară (sau preponderent literară, fiindcă geniul Carpaților a produs și niște versuri), așa cum cerea subiectul, profesoara care-mi nara episodul a mărturisit că n-a avut curajul nici unei obiecții, aproape că nici n-a citit teza văzînd despre ce era vorba, a dat 10 automat și resimțind chiar o mare ușurare...

*

Vineri, 5 august, d-na Monica Lovinescu se ocupă la emisiunea culturală,

în marginea unui articol de Crohmălniceanu, de soarta tinerilor scriitori care, ciudat, îl preocupă și pe bătrînul teoretician al realismului socialist (poate de asta să fi făcut și d-na Lovinescu aluzii la realismul socialist ?); într-un cuvînt, tinerii scriitori, promițătoarea *generație '80*, nu sînt publicați cu anii ; e adevărat ; dar ce-i împiedică oare să intre și mai mult decît au făcut-o în sistemul de compromisuri ? Oricum, d-na Lovinescu ne folosește cu acest prilej drept sperietori : dacă ar lua seama la ce s-a întîmplat la Iași, spune, editorii n-ar mai forța nota amînînd afirmarea deplină a tinerilor. Pot însă paria că toți aceia citați de Crohmălniceanu ca nedreptățiți nu vor face absolut nimic, și asta orice li s-ar întîmpla, oricît ar fi de nepublicați de aici înainte (de fapt, cam toți sînt deja „făcuți": au mai multe cărți scoase fiecare, cîte un post bun pe ogorul literar, cei mai merituoși, care au semnat la gazetă cîte ceva despre „anii-lumină" ori prin volumele de omagii, au și călătorit etc.).

Pe deasupra, realizez deodată că specificul scrisului generației '80 ascultă întocmai de deformările conștiinței induse de „limba de lemn" a ideologiei, adică (după Françoise Thom) „conștiința lirică" (mai toți sînt poeți), „conștiința vîscoasă" (altfel zis, alunecarea pe semnificant : Gh. Iova, Gh. Ene) și „conștiința parodică" (toți au elemente parodice pe care le-ar datora unei nemaiîntîlnite ironii, toți, inclusiv eu !).

*

Avocaţilor noştri le este interzis să urce, în pledoariile lor, pînă la eventualele cauze sociale ale răului încarnat de unul sau altul din clienţii lor ; de aceea, Liviu Cangeopol, nu este neapărat avenit să-l prezinţi pe Ceauşescu drept „victimă a societăţii" (şi oricum nu înainte de... proces); invers, mai curînd: nu toată societatea noastră este alcătuită din victime ale sale ? Victime trecute, dar mai ales viitoare şi potenţiale, în virtutea ipotecării viitorului, atît de caracteristică utopiei comuniste. Vrînd-nevrînd, şi noi sîntem nişte indivizi „clasaţi" — cine ştie cît o mai ducem ? Vrînd-nevrînd, va trebui să ne interesăm de ce se mai poate salva din viitor (cît despre diagnosticul pe care-l aproximezi tu, am impresia că doctorul Ion Vianu l-a formulat puţin altfel — în sensul anecdotei care circulă de-un timp şi pe la noi : un ins intră într-o farmacie şi întreabă : „Nu vă supăraţi, aveţi ceva pentru paranoia ?" — „Toată stima şi mîndria", i se răspunde...). Îngăduie-mi deci să te întreb (pentru că am mai discutat lucrul acesta între noi): întrevezi o democratizare bruscă post-Ceauşescu, sau *pedagogia naţională* de care avem nevoie ar recomanda un soi de „dictator luminat" în funcţia supremă ?

Democraţie curată sau dictator luminat mai întîi ?

L.C. : Am auzit ambele variante disecate în diverse cercuri ; fiecare din ele îşi are partizanii săi. După felul în care ai formulat tu întrebarea, ghicesc că, avînd noi nevoie de o „pedagogie naţională", ne-ar trebui şi un „dictator luminat" care s-o iniţieze şi aplice,

înconjurat de specialişti şi creditat de populaţie. Adică o democratizare bruscă, forţată, nu ne-ar prii şi nici n-ar fi de la început operantă într-o societate dezagregată (ştim, teoretic, de la interbelicii noştri care nu mai suportau „haosul" parlamentar şi cereau o dictatură, că efectele democraţiei sînt centrifuge). Am însă impresia că acest raţionament ascunde un sofism ; *homeopatia politică* pe care o presupune (vindecarea de o dictatură prin alta) nu e deloc atrăgătoare.

D. P. : Nici măcar pentru o perioadă de tranziţie ?

L. C. : Ce-i aia tranziţie în provizoratul nostru etern ? Noi tranzităm de aproape jumătate de secol înspre comunism şi am auzit discursuri prezidenţiale în care se spune că, bineînţeles (şi nu e deloc „bineînţeles"), nimănui nu-i trece prin cap să precizeze o dată de instaurare a comunismului. Vreau să spun că, de vom evolua în cadrul rigid al aceluiaşi sistem, orice tranziţie poate „îngheţa" ca atare. Or, eu personal m-am săturat să tot „tranzitez"; eu vreau să fiu *în* (nu *întru;* à propos, o fi scrutat Noica tot infernul provizoratului etern care zace în această biată prepoziţie ce-ar da tot specificul filozofiei noastre naturale ?).

D. P. : Sînt gata să admit că o relaxare bruscă ar avea un efect psihologic imens şi că toate energiile ţinute într-o stare de latenţă forţată acum ar izbucni la suprafaţa vieţii noastre sociale cu consecinţe uimitoare ; istoria noastră a mai demonstrat, de altfel, că avem o mare capacitate de a ne pune

în acord cu spiritul veacului, de a ne sincroniza cu Europa ; „arderea etapelor" implică totuşi nişte riscuri, cel mai important din ele fiind tocmai această escamotare a duratei înseşi, căci timpul singur este cu adevărat fondator, deci o realitate îndărătul căreia nu s-a depus suficient precipitat temporal e clădită pe nisip, e un simulacru ; principiul lovinescian după care *a simula = a stimula* poate lesne aluneca înspre producerea, prin simulare, a caricaturilor, derapajul de la *simili* la *pseudo* fiind, ca să zic aşa, mult mai natural ; or, nu ştiu pe care francez îl cita M. R. Paraschivescu într-un almanah (îl asemăna cu Caillois) pentru vorba profundă aruncată de el la adresa noastră — că am fi, adică, „le pays du Pseudo".

L. C. : Dar ce ne facem dacă, după vorba aruncată de Marin Preda, timpul nu mai are răbdare cu noi ?

D.P. : Preda, analizînd cu mijloacele sale dispariţia ţărănimii, nu putea spune, la vremea primului volum al *Moromeţilor*, mai mult decît a spus ; finalul romanului are deci această propoziţie sibilinică, făcînd semn înspre ceea ce Mircea Eliade a numit „teroarea Istoriei" ; nu este însă un concept operant, în primul rînd pentru că e metafizic (nemaivorbind că răspunsul la teroarea Istoriei, cel din *Mioriţa* comentată de Eliade, e o moarte consimţită, un fel de puseu suicidar celebrat ca rit cosmic) ; şi-apoi, ce poate să mai însemneze azi că timpul nu are răbdare cu noi ? Cred că, dimpotrivă, are prea multă răbdare, altminteri ne-am fi înscris în procesul general de reformare a blocului comunist;

cînd, în vremea faptelor tratate de romanul lui Preda, timpul își ieșise din țîțîni, o datoram forțatei și funestei noastre sincronizări cu Estul ; astăzi, aceeași sincronizare ar reprezenta soluția celui mai mic rău posibil. Continuitatea de care facem atîta caz pentru perioadele revolute ale istoriei noastre ne joacă mari feste în politică, această artă a navigării în care sinuozitățile sînt de rigoare. „Arderea etapelor“ în planul general al civilizației s-a dovedit o predispoziție pe care apoi s-a grefat un alt gen de ardere — acela semeț și intolerant proclamat de cunoscutele versuri ale lui Labiș : „Cei ce nu ard dezlănțuit ca noi / În flăcările noastre se destramă !“

Echilibrul optim, judecînd după modelele de pînă acum, e o sinteză de lovinescianism și maiorescianism : întoarcere către Europa, plus instanță critică de selecție, import de forme, plus ascultarea atentă a necesităților fondului ș.a.m.d.

Revin la posibilitatea unei democratizări subite ca s-o imaginez deocamdată sub un singur aspect : abolirea cenzurii. Ce crezi tu că s-ar întîmpla dacă, de la o zi la alta, nu ne-am mai bucura de binefacerile acestei instituții ?

L. C. : Păi... ar apărea dicționarul lui Mircea Zaciu, ar rula filme de Lucian Pintilie și Mircea Daneliuc...

D. P. : Bun, și ?

L. C. : Și ar avea fiecare succesul meritat...

D. P. :Bun, și ?

L. C. : Și nimic, nu s-ar întîmpla nimic.

D. P. : Păi vezi ? Nu s-ar întîmpla nimic, pe cînd așa, în prezența cenzurii, chiar dacă tipul de opere precum cele exemplificate nu e cunoscut, *se întîmplă ceva,* se vorbește despre ele mai abitir decît dacă ar fi la îndemîna tuturora, sînt extrem de cunoscute, fără a fi propriu-zis cunoscute, au o istorie a lor care merge înainte independent de consumarea lor propriu-zisă ; cum zicea un intelectual occidental blazat din proza lui Kundera: aici (în Occident), dacă apare o carte, nu se întîmplă nimic — cel mult se vorbește de ea cîteva zile, se vinde bine un timp, apoi toată lumea o uită, pe cînd acolo (în Est), o carte e deja celebră cînd iese de sub tipar, e cunoscută istoria tribulațiilor ei cu cenzura, persecuțiile asupra autorului etc.

L. C. : Stai puțin, *nu s-ar întîmpla nimic* în cazul dat, pentru că absența cenzurii dintr-o cultură e un indice de maturitate pentru aceasta, deci receptarea într-o astfel de cultură s-ar face normal, fără seisme în afara sferei culturale (excepțiile ar fi rarissime și n-ar avea probabil un caracter politic). Îmi dau seama, în rest, unde vrei să ajungi : interdictul atrage atenția mai mult decît lucrul interzis în sine, ascunzătoarea cea mai bună e la lumina zilei etc.

D. P. : Nu e numai asta ; vreau să ajung la condiționarea la care cenzura îi determină pe intelectuali ; toți cei care au ceva de spus astăzi la noi (firește, altceva decît ode oficiale), o fac avînd acest spectru în față : cenzura ; tot ce calculează ei e în funcție de cenzură ; adevăratul subiect sau personaj al operelor lor este cenzura (și nu mă gîndesc

doar la abilii specialişti în strecurarea de „şopîrle") ; cunoaştem amîndoi intelectuali de prima mînă care, fiind de părere că orice se poate spune astăzi la noi cu condiţia unei încifrări stilistice sau culturale, produc pagini la limita inteligibilului şi-şi limitează publicul la un număr de oameni pe care-i numeri pe degete. Şi, într-o bună zi, îi privăm pe toţi aceştia de cenzură : nu le vom lua oare atunci însăşi raţiunea intimă a creaţiei lor ? Nu trebuie ei mai întîi decondiţionaţi de toate chingile care le-au lăsat urme adînci în carne ? Şi, mai departe, putem lărgi discuţia considerînd cenzura ca metonimie sau sinecdocă a întregii situaţii şi putem, operînd substituţia, citi în loc de „cenzură" — „regim" : oare habitudinile impuse de acesta se vor şterge de la o zi la alta odată cu dispariţia lui ?

Un mic exemplu economic : zilele trecute, o ţărancă dădea ouă (care lipsesc din comerţul de stat) contra ulei (care este raţionalizat şi se dă pe cartelă, ţăranii avînd dreptul la mai puţin decît orăşenii şi în condiţii speciale — contra predării anumitor produse către stat) ; alţii dau cafea contra carne, o doamnă era foarte fericită că cineva îi va aduce nişte peşte „adevărat" pe care deja îl promisese unui măcelar contra carne ş.a.m.d. Pentru că, dacă piaţa oficială este deficitară, oamenii trebuie totuşi să trăiască, s-a creat o piaţă paralelă, bazată pe troc sau pe relaţii. Există o reţea de intermediari prin care se accede chiar la produsele din maga-

zinele speciale pentru străini. Toate acestea au mobilizat energie, inventivitate și „mînă de lucru" : ce se va întîmpla deci în clipa redresării economice cu cei specializați pentru starea de criză ? Noroc că redresarea nu va fi probabil bruscă.

Tot ce vreau să spun e că democrația se învață și nu e o stare genuină la care se ajunge prin simpla lepădare a tuturor condiționărilor totalitare ; de aceea am pomenit de necesitatea unei pedagogii naționale și tot de aceea mă gîndesc că, de-a lungul unei inevitabile perioade de tranziție, avem nevoie de o autoritate fondatoare, care să creeze și să stabilizeze niște instituții democratice. Autoritatea în sine nu e neapărat rea ; dacă, provizoriu, ea s-ar concentra în mîna unui singur om, acesta ar trebui bineînțeles să fie o persoană competentă și o adevărată personalitate, echilibrată, care să nu se mai lase dusă de beția puterii ; sigur că sarcina, pentru un singur om, e dificilă ; fie așadar limitarea mandatului, fie o democrație parlamentară, pluralistă, cu partide de opoziție, ar veni realmente în ajutorul îndeplinirii ei ; cel mai bine, amîndouă (de fapt, e și greu să le concepi separat).

Într-o anumită măsură, autoritatea prezumtivă de care vorbesc poate fi mai mult simbolică ; în acest sens, regalitatea avînd o funcție simbolică de o certă măreție, cu priză la imaginarul colectiv, ea ne poate încă seduce ; nu știu însă dacă regele Mihai ar mai putea intra în discuție pentru o (și așa cu totul improbabilă) restaurare a monarhiei în România.

L. C. : Pentru că ar fi un personaj vetust și, după cît am putut să-mi dau seama auzindu-l vorbind la radio din cînd în cînd, desprins de realitățile țării ?

D. P. : Da, și pentru asta, deși nu impietează asupra funcției sale simbolice. Mai gravă mi se pare abdicarea sa prea ușoară în fața lui Vîșinski : ce dacă barbarul a bătut cu pumnul în masă ? Trebuia să i se răspundă în mod exemplar, indiferent de conjunctura istorică — era doar o chestiune de prestigiu regal ; Mihai a ratat un rol eroic și a ieșit definitiv de pe scena istoriei ; triburile afgane însă, nu !

L. C. : Nu uita că atunci era vorba de un ultimatum, de divizii blindate gata să ne ocupe și că regele a ales soluția care i s-a părut lui a fi cea mai profitabilă poporului, nu lui personal — o soluție nesîngeroasă, adică.

D. P. : Nesîngeroasă pe moment, fiindcă știm ce-a urmat ; oricum, mojicia lui Vîșinski trebuia pedepsită ; aici, de fapt, și-a trădat regele funcția simbolică : a acceptat să trateze cu mojicii (întîmplător, termenul se potrivește și în accepția-i etimologică), mai mult, aceștia i-au impus ; n-am să înțeleg niciodată pe de-a-ntregul slăbiciunea așazisului vechi regim față de comuniști ; în 1917, bolșevicilor nu le venea să creadă că erau stăpîni pe putere și nu-i alungă nimeni; la început, și ai noștri mergeau în vîrful picioarelor — adu-ți aminte de ce povestea Caraion...

L.C. : Îndărătul tupeului pe care l-au căpătat astăzi, deşi merg din fiasco în fiasco...

D. P. : ...(nu în ce-i priveşte pe ei personal, să fim înţeleşi)...

L. C. : ...cred că mai păstrează ceva din uimirea acelui prim moment al contactului cu puterea, o anume nesiguranţă a uzurpatorului de care n-au să-i scape toate poliţiile din lume !

Noi amănunte privind afacerea de la Arad. Deci, la Arad (nu la Baia Mare), într-o duminică, cînd tîrgul ieşise la promenadă, un ins, muncitor, s-a urcat, folosind scara de incendiu, pe acoperişul sediului local al partidului ; acolo, într-o poziţie precară, a ţinut un discurs, povestindu-şi of-ul : concediat pe nedrept, se pare, fără ca încercările sale de a vorbi cu vreun „şef" să aibă vreun succes, fără ca memoriile întocmite să capete vreun răspuns etc. În curt timp, a apărut miliţia, apoi pompierii au încercat să-l facă să coboare ; a ameninţat că se aruncă ; pompierii s-au retras ; au apărut oficialităţile, care au început pur şi simplu să se roage de el, promiţîndu-i rezolvarea tuturor doleanţelor „sus" exprimate. Aici, fenomen interesant, demn de teatrul antic : omul a interpelat atunci pe fiecare în parte, primar, prim secretar etc., amintindu-le de cîte ori nu fusese primit de fiecare din ei, de cîte ori i se spusese că sînt în şedinţă în timp ce el vedea cum li se cară în birou cafele şi coniac ş.a.m.d. Sub ochii oraşului, a unei adevărate

opinii publice şi într-o brusc adevărată agora, cei interpelaţi ascultau fără să crîcnească, cu capetele plecate ! După ce protestatarul a coborît, nu se mai ştie nimic precis — decît că sediile judeţenelor de partid şi primăriile sînt sub pază de-acum înainte, iar la Arad judeţeana de partid a intrat într-o renovare din care a ieşit... fără scară de incendiu ; deh, să-ţi mai faci prăvălie cu scară !

La 5 august, televiziunea de la Budapesta face o emisiune despre dărîmarea satelor din România, articulată problemei minorităţii ungare de la noi ; participă şi trei ruşi, între care filozoful (?) Andrei Muikin şi istoricul Roy Medvedev. Filozoful pretinde că problema naţionalităţilor ar fi fost definitiv rezolvată de Lenin, ceea ce se mai întîmplă astăzi nefiind decît rezultatul deformărilor staliniste ale învăţăturii marelui Ilici ; să-l iei pe Lenin drept autoritate în vreun domeniu oarecare şi să te intitulezi în acelaşi timp filozof, mi se pare o contradicţie izbitoare ; de asemenea, să crezi, ca filozof, că cineva ar fi rezolvat definitiv vreo problemă socială sau naţională.

Roy Medvedev, care şi-a făcut faimă de purtător de cuvînt oficios al politicii Kremlinului, găseşte că problema minorităţii maghiare din România este asemănătoare, cu aceea a enclavei Nagorno-Karabah de la ei ; nu-mi amintesc totuşi ca între noi şi unguri să se fi cerut, de vreo parte sau alta, alipirea

vreunui teritoriu, în pofida fantasmei lansate despre „pericolul“ ce ar amenința Ardealul, în pofida faptului că se vorbește despre o Românie care ar ține „de la Nistru pîn' la Tisa“ etc. Cum atunci se aseamănă cele două probleme ? La ruși parcă era vorba de trecerea unui teritoriu dintr-o parte în alta, în interiorul aceluiași imperiu ! Tot Medvedev sugerează, în fine, reînființarea în România a unei regiuni autonome maghiare, după un vechi model stalinist. Or, dacă într-adevăr acestea sînt punctele de vedere ale Kremlinului, două concluzii imediate se impun : politica lui Gorbaciov e un *bluff*, nimic nu s-a schimbat, iar România, nedevenind simpatică rușilor de la o zi la alta, va plăti pentru inabilitatea echipei ei conducătoare care, reactivînd primitivismul șovin, ne împinge înapoi cu cel puțin un secol, cînd problemele naționale erau la modă în Europa.

Relațiile noastre cu ungurii, pe de altă parte, au fost întotdeauna spinoase ; în ciuda bunăvoinței extrem de diplomatice a guvernului de la Budapesta față de refugiații români, e greu de crezut că resentimentele vechi se vor resorbi deodată într-o iubire fraternă ; va trebui traversată, probabil, o perioadă de indiferență politicoasă mai întîi. Deocamdată, minoritățile fac concurență românilor, s-ar zice, întru suferință : problema lor pare a fi cine suferă mai mult în România de astăzi — maghiarii, sașii, secuii, germanii, sîrbii, țiganii, evreii sau românii ? Tragic pen-

tru noi este că, în afară de români, toţi ceilalţi pot apela la cîte un guvern sensibil ; natural, politica de „omogenizare" lansată de Ceauşescu este de cel puţin două ori greşită : nici o naţiune n-are de cîştigat din reducerea diferenţelor ei interioare, iar, în al doilea rînd, modelul după care se face „omogenizarea" nu e pentru nimeni atrăgător, nici măcar pentru masochişti ; de aceea, minoritarii sînt datori să reziste şi să-şi salvgardeze propria-le diferenţă ; dar, pe de altă parte, nu e mai puţin adevărat că a pune chestiunea minorităţilor, a vorbi în termeni de „majoritari" şi „minoritari", înseamnă a consacra, de fapt, această chestiune, deci a face jocul celor interesaţi în a o promova ca diversiune ; atît timp cît în România s-a putut trăi, nimeni nu s-a plîns, nimeni n-a plecat ; şi-atunci, care e adevărata problemă ?

D. P. : Dar dacă, brusc, uzurpatorii dispar ? Sau, mai precis şi, la o adică, mai plauzibil : dacă, brusc, Ceauşescu dispare ?

L. C. : Mă tem că răspunsul meu te va surprinde : dacă dispare Ceauşescu, s-ar putea să asistăm la o prăbuşire totală a României. Din păcate, existenţa lui a ajuns să fie singura forţă care să prelungească, pe durata ei, agonia României. Cu toată colcăiala incompetenţilor şi corupţilor de sub el, s-ar putea ca, în lipsa terorii ce-i paralizează, ei să-şi dea frîu liber ; dispariţia tiranului ar fi şi pentru ei un prilej de defulare.

D. P. : Găsesc totuşi că e un paradox pe care mi-l pot explica, recurgînd la teorii deja existente : Ceauşescu a realizat în jurul său o coeziune *sui generis* a întregului popor (de aparatul de stat, controlat în bună măsură de rudele sale, ce să mai vorbim ?), prin faptul că întregul popor îl urăşte ; el devine astfel *ţapul ispăşitor* al teoriilor victimare ale lui René Girard, cel care uneşte în jurul negativităţii sale o comunitate umană pe cale de disoluţie, şi aceasta tocmai permiţîndu-i să-l urască, unificînd-o într-un unic sentiment ; de asta am şi spus că el a polarizat oarecum artificial tot răul care ne macină şi că, de fapt, nu e singurul responsabil de dezastrul ţării.

Teoria „ţapului ispăşitor"

L. C. : Situaţia pare fără ieşire ; va urma probabil o perioadă, mai lungă sau mai scurtă, în care nu va putea fi vorba despre nici un fel de redresare ; ar trebui ca totul să fie ras şi luat de la capăt ; Ceauşescu, distrugînd cam tot ce-a mai rămas din România, nu face oare astfel un indirect serviciu celor ce-i vor succeda ?

D. P. : Nu, fiindcă nu ce trebuie distruge el. Altminteri, periodica „luare de la capăt" este mereu pomenită, trist, de oamenii noştri de cultură, botezată în general ca „vocaţie adamică" a civilizaţiei noastre ; încă Pompiliu Constantinescu vorbea de acea fatalitate care face ca, la 20-30 de ani, totul să trebuiască repus în discuţie la noi, uitat, ca variantă eronată, şi refăcut de la început. Dar, se impun cîteva nuanţe în rest : redresare nu se poate să nu urmeze post-Ceauşescu, fiindcă

orice altceva ar fi, tot nu poate fi mai rău (observi deci că îndepărtez vechea aprehensiune după care „se poate și mai rău“) ; iar dacă Ceaușescu epuizează el tot răul posibil, crezi că-i putem atribui un rol soteriologic, ca în Gnoză ? Să fie el încarnarea Arhontelui Rău ?

L. C. : Ceaușescu, deci, ca focar în care s-a adunat tot răul unui întreg popor, al unei întregi istorii, exorcizînd, prin dispariția sa, pentru totdeauna demonii României ? Ideea pare spectaculoasă și cioraniană ; dar ar însemna că răul a servit la ceva, că, spre a-l epuiza mai rapid, trebuie să-l comitem cu asupra de măsură ; și-atunci, ce căutăm noi de partea aceasta a baricadei ? N-ar fi mai logic să trecem dincolo, cu arme și bagaje ?

D. P. : E suficient să devoalăm acest mecanism, pentru a da celor de „dincolo“ o mai înaltă justificare a ticăloșiei lor ; nu amintea și doctorul Ion Vianu de credința românului în intervenția mîntuitoare a Proniei în istoria noastră ? De aici pînă la a crede că și o providență nefastă e tot providență, nu mai e decît un pas ; înspre acolo merg și teoriile lui René Girard : polarizarea răului într-un țap ispășitor, urmată de expulzarea acestuia, are un efect benefic, comunitatea de persecutori se purifică ;

Dar expluzarea trebuie să fie conștientă

mă întreb însă dacă acest mecanism funcționează și inconștient, fiindcă, în cazul nostru, mi se pare important ca ostracizarea să aibă loc printr-un act conștient de voință a comunității — deosebirea este imensă ! Cum spuneam, după aceea urmează o mare ușurare,

toată lumea se simte purificată (încă o dată, important e ce se petrece la nivelul imaginarului) ; şi atunci, primii care se vor simţi îndreptăţiţi să vorbească despre nedreptăţile pe care le-au suferit, vor fi, pariez, chiar cei ce-au pus umărul mai cu nădejde la neruşinatul cult al personalităţii (?) de astăzi (este, aproximativ, argumentul unui funcţionar de partid din *Mica apocalipsă de* Konwicki : noi, care am suferit îndeaproape efectele puterii avem dreptul de a vorbi împotriva ei, nu voi, disidenţii, spune el ; de asemenea, se spune că, după apariţia *Celui mai iubit dintre pămînteni,* s-au primit, undeva, „sus", multe proteste pentru faptul că Marin Preda s-a amestecat în „democraţia internă" a partidului) ; motivele lor sînt omeneşte previzibile : cum să supravieţuieşti (bine), dacă nu faci (tot bine) ceea ce ţi se cere, nu „onorezi comanda socială" ?

Un mic exemplu recent : astă iarnă, imediat după ce a trecut data fatidică a aniversării prezidenţiale, Securitatea s-a interesat la Asociaţia scriitorilor din Iaşi (şi, mai mult ca sigur, la toate asociaţiile similare din ţară) cine nu a contribuit la volumul de omagii oferit în mod obişnuit la astfel de ocazii sărbătoritului, punînd, anume, două posibilităţi : cine a refuzat şi cine s-a eschivat ? *Tertium non datur !*

Dar nu putem protesta : articolul 18 al *Declaraţiei universale a drepturilor omului* prevede explicit dreptul fiecăruia de a-şi schimba oricînd doreşte convingerile !

L. C. : Şi revenim astfel la ticăloşia colectivă. Merita sau nu să aibă acest popor un asemenea conducător ? Din moment ce-l are şi-i permite tirania de atîta timp, înseamnă că-l merită. Prin urmare, problema se pune dacă românii au plătit destul pentru această ticăloşie colectivă şi dacă acum merită să nu mai suporte un conducător ca N. Ceauşescu. Dacă ei nu sînt copţi pentru aceasta, mă tem că, Ceauşescu odată dispărut, el să nu fie înlocuit de un tip aidoma lui. Astfel, actul de voinţă conştientă a comunităţii de care vorbeai capătă un caracter decisiv.

D.P. : Un succesor aidoma lui e imposibil : nu relatai tu un zvon după care propria-i soţie ar fi spus că un asemenea om nu se naşte decît la cinci veacuri o dată ? ! În privinţa actului de voinţă conştientă, el este imprevizibil şi ca atare rămîne mereu posibil ; uite, chiar şi în Polonia s-a întîmplat aşa : am citit de curînd *Carnetele varşoviene* ale lui Kazimierz Brandys din perioada 1978—1981 ; la început, şi el era exasperat de pasivitatea polonezilor (sună acum ca un nonsens strident !), ca să recunoască mai apoi producerea unui fenomen miraculos : renaşterea societăţii civile, manifestarea sărbătorească a unui popor ce-i păruse doar preocupat de grijile vieţii cotidiene, confiscat exclusiv de cenuşiul lor iremediabil. Dacă ţinem seama şi de trăirile exuberante ale vagii liberalizări şaizecioptiste de la noi, îmi vine să cred că orice relaxare politică declanşează un fel de resort psihologic în stare să ne schimbe viaţa de la o zi la alta ; observi că examinez punctul tău de vedere, al schimbării bruşte ; dar tu ai mai emis o observaţie : ai

vorbit, în interviul tău din *Libération*, de unele mutaţii ireversibile produse de acest regim subiecţilor săi, mutaţii genetice inclusiv ; în sprijinul acestei idei, vin şi eu cu o

Şi diminuările cantitative provoacă salturi calitative

modestă propunere de ameliorare a teoriei salturilor calitative, prin acumulări cantitative, teorie atît de agreată de marxism (care, încă o dată, nu face, preluînd-o, decît să vulgarizeze, să zicem, *epopteia* platoniciană) : transcriind această „lege" într-o formă mai generală, obţinem un enunţ de tipul „variaţiunile cantitative provoacă variaţiuni calitative" ; astfel, putem completa formularea marxistă cu un soi de reciprocă a ei : diminuările cantitative produc şi ele salturi calitative, numai că regresive... Prima parte, aceea cu acumulările, nu mi se pare încă demonstrată de vreun regim reclamîndu-se din marxism, în vreme ce a doua este probată cu prisosinţă oriunde mai pluteşte umbra lui Marx.

Dar să zicem că acestea sînt raţionalizări excesive ; oricît de sistematic ar fi sistemul, atît timp cît el depinde de oameni, de faimosul „factor uman", totul rămîne posibil, fie şi numai pentru faptul că oamenii se comportă şi iraţional, sau, ca să rămînem în domeniul teoriei sistemelor, aleatoriu ; sincer să fiu, întreprinderea d-lui Mihai Botez de a aplica teoria generală a sistemelor la societăţile totalitare (dacă am înţeles bine sensul declaraţiilor sale de pînă acum), mi se pare de aceea riscată — mai ales în măsura în care el scoate din ea ideea stabilităţii respectivelor sisteme (poate nu e aici atît o eroare ştiinţifică, nu mă pricep prea bine, dar una

strategică în orice caz e, şi chiar una practică, dacă ne uităm puţin în jur, la ce se întîmplă pe la vecinii noştri).

L. C. : S-au scurs 8 ani de la desfăşurarea celor mai importante evenimente din Polonia, cele care au culminat cu înfiinţarea sindicatului liber *Solidaritatea* şi cu demiterea lui Gierek. A fost cea mai euforică vară a comunismului ; se anunţa că sindicatul liber numără zece milioane de membri, la care se adăugau trei milioane şi jumătate de ţărani, uniţi în cadrul *Solidarităţii rurale*. Acum ştim ce s-a întîmplat : acest puhoi de nemulţumiţi a fost redus la tăcere prin rostirea a numai două cuvinte : Legea Marţială. Şi în ciuda atîtor declaraţii, a atîtor încercări de grevă generală, faţă de cum fusese incredibilul ei început, *Solidaritatea* nu mi se pare a fi astăzi decît o palidă umbră a ceea ce-şi propusese să fie.

Exemplul polonez pro şi contra

D. P. : O „palidă umbră" similară ar fi în România un soare orbitor ! Milioanele de membri ai *Solidarităţii* rămîn, totuşi, ceea ce face ca nimic să nu mai fie în Polonia acum ca înainte de apariţia sindicatului liber * ; am vorbit mai sus, de altfel, de acest fenomen, denaturat la noi de veşnicile discuţii plictisite (efect al lipsei de informaţie, într-o măsură), de genul „ei, şi polonezii ce-au

* „Moştenirea *Solidarităţii* a afectat atît de puternic societatea poloneză, încît ea nu va mai putea fi aceeaşi din nou..." — Leszek Kolakowski, *Moştenirea „Solidarităţii"*, cuvîntare rostită la Conferinţa NED, Washington, D.C., 18—19 mai 1987, trad. V. Tismăneanu în *Agora*, vol. I, nr. 2 mai 1988, pp. 46—47.

rezolvat ?" Eu cred că au rezolvat, că au învins, că au demonstrat că ceva se poate face și asta nu numai pentru ei, ci și pentru noi toți, care avem acum în față *precedentul polonez* (o simplă comparație : în peste 40 de ani de cînd dețin puterea, comuniștii români abia dacă au atins un număr de membri comparabil cu cel al membrilor *Solidarității rurale*, într-un timp de peste zece ori mai scurt !).

> Pînă și Securitatea noastră recunoaște, în felul ei, valoarea exemplului polonez : în cursul anchetei din 1983, un tip care s-a prezentat drept locotenentul Chirica mi-a spus, cu reproș, că nu-mi dau seama unde țintesc, deși am în față exemplul „dezastrului" polonez ; e adevărat, a adăugat el, că acolo biserica catolică a avut un mare rol, la noi nu e cazul...

Mai presus de orice, polonezii au cîștigat un prestigiu extraordinar în lume ; s-ar fi putut și ei plînge, slavă Domnului, de „teroarea Istoriei", dar ei și-au conceptualizat mai puțin pagubele și au ținut fruntea sus.

Prestigiul României în străinătate

L. C. : Dacă e vorba de prestigiu, trebuie să recunoaștem că nici România nu duce lipsă de așa ceva ; iată, am fost vizitat de curînd de o persoană care a emigrat în Italia în urmă cu 13 ani ; acum o lună, ea se afla la Milano, într-o stație de metrou ; nu mică i-a fost mirarea cînd a văzut acolo, zăcînd pe jos, o țigancă arătînd

dezgustător, cu un copil în braţe şi o bucată de carton la picioare pe care scria „Ajutaţi-mă, vin din România". Persoana care m-a vizitat era însoţită de cîţiva prieteni italieni, care s-au amuzat să-i arate o „compatrioată" de-a sa ; indignată, ea s-a dus la ţigancă şi a întrebat-o, în româneşte, de ce-şi face ţara de rîs ; de astă dată, mirarea ei s-a transformat în stupefacţie ; ţiganca nu ştia o boabă româneşte ! Fără să vreau, mi-am amintit cum colonelul Ciurlău (alias Moldoveanu) ne acuza pe noi că am face România de rîs...

D. P. : România, din păcate, a ajuns în starea în care n-o mai poate face nimeni de rîs ; şi cred că nu e nevoie să intonăm imnuri patriotarde ca să fie evident că nu răul ţării îl dorim noi ; de altfel, cînd am fost întrebat de organele de resort ce vreau eu, de fapt, care sînt mobilurile intime care m-au împins la a „face gălăgie", la „a da un număr", am răspuns că ele se rezumă la faptul că am privit bine în jurul meu şi că ceea ce vreau este să trăiesc normal, într-o ţară sănătoasă ; fireşte, răspunsurile n-au convenit, am fost invitat să nu mă refer decît la cazul meu personal şi... să termin cu insinuările ! Cu alte cuvinte, aceşti domni, detaşamentul cel mai avansat al clasei muncitoare, au abandonat dintr-o dată determinismul propriu ideologiei lor, în care individul nu e nimic, nu i se rezervă nici un loc în jocul forţelor de producţie ; poate că aici voia şi Noica să ajungă, reabilitînd individualul...

Să lăsăm deocamdată la o parte clişeele răsuflate şi *sinonimia abuzivă* (complementul sus-amintitei *omonimii abuzive*), în virtutea căreia patria se confundă cu minori-

tatea comunistă de la putere şi cu clica conducătoare ; altceva mai interesant voiam să-ţi spun, un simptom al unui fenomen mai vechi la noi : la un moment dat, dl. Moldoveanu-Ciurlău (care este moldovean atît cît o indică adevăratul său nume), s-a interesat, cu maximă indignare, dacă în vinele mele nu curge cumva alt sînge decît acela românesc (?) ; ce zici de această neaşteptată reabilitare a unui loc comun al nazismului şi, mai ales, de pretenţia dintotdeauna a alogenilor la puritate rasială ? Te întreb fără nici o *arrière-pensée* xenofobă (în ce-l priveşte pe dl. Ciurlău, i-am răspuns că sînt gata să-i permit să-mi facă o analiză sanguină, presupunînd că va şti să recunoască lesne formula singelui românesc).

Neorasism

L. C. : Puritatea rasială este un complex pe care-l duc în cîrcă bieţii români de sute de ani, poate de la interpolările lui Simion Dascălul (pretinzînd că românii care colonizaseră Dacia ar fi fost aduşi încoace din închisorile Romei — o plebe corcită, pradă celor mai reprobabile năravuri) ; n-am a le judeca eu aici, dar de la acea dată s-a născut în conştiinţa cărturarilor şi a politicienilor români un fel de criză a originilor (de unde se vede că, într-o măsură, „insolitarea" istoriografiei tot a fost bună la ceva !), degenerînd în veacul ideologiilor în tot felul de rasisme ; desigur, dl. Ciurlău este mai român decît alţii, iar noi, cei din opoziţie, ceva mai puţin, altminteri, în numele românismului, am suporta orice, potrivit judecăţii respinse chiar de acel „Gorki al Nordului" care a fost Nexö — că nu trebuie să te revolţi împotriva a ceea ce vine de la „ai tăi", „de acasă".

D.P. : Că sîntem români n-ar fi nimic pe lîngă faptul că sîntem născuţi sub acest regim, deci, într-un anumit fel, sîntem produsele sale, nu reprezentăm nici un fel de „rest“ al burghezo-moşierimii...

Este ciudat, pe de altă parte, că în ultima vreme am auzit repunerea în discuţie a „basnei“ lui Simion Dascălul, după cum, în aceeaşi ordine de idei, mi-a ajuns la urechi o reinterpretare a primului text cunoscut redactat în limba română, faimoasa scrisoare a boierului Neacşu din Cîmpulung către judele Braşovului : „I pak dau ştire domniei tale za lucrul turcilor...“ ar marca, în conformitate cu această nouă interpretare, naşterea limbii române scrise printr-un act de delaţiune caracterizată ! Să fie acestea simptome ale faptului că românii, în fine, ar fi capabili să-şi asume complexul de inferioritate şi, aşa, să-l depăşească, ori sînt semne ale unei reacţii declanşate de o politică culturală găunoasă, patriotardă, demagogică ?

Din păcate, toate aceste lucruri, în loc de a fi discutate deschis, ca unele care ne privesc pe toţi şi pe care nici un român nu le-ar trata cu indiferenţă, sînt, dimpotrivă, ocultate şi manipulate, înnecate în propagandă festivistă. Îmi spuneai într-o zi că în mîinile funcţionarilor regi-

Avantajele şi dezavantajele ignoranţei

mului ignoranţa nu-i doar o calitate indispensabilă funcţionării lor, ci mai ales o armă, ceea ce-mi aduce aminte de lozinca lui Orwell, din *1984* : „Ignoranţa e forţa“ ; desigur, faptul că nu putem avea un limbaj comun cu o putere obtuză, arogantă şi dispusă a se menţine cu orice preţ ca atare...

De pildă, inspectorul venit de la București ca să mă prelucreze îmi demonstra adevărul socialismului nostru prin aceea că și un orb ar vedea cît de mult s-a construit în România ultimilor ani ; or, zicea, nu le putem nici noi face pe toate deodată : aveți puțintică răbdare ! Firește, eu, care văd tot mai mulți oameni murind, nu mai pot avea răbdare ; iar ei, nici nu era nevoie să „construiască" peste măsură, era suficient *să mențină,* spre exemplu să mențină nivelul de trai din vremea lui Gheorghiu-Dej sau chiar pe acela de la înșelătorul început al domniei ceaușiste — simplă problemă de gestiune chibzuită.

...ne îndeamnă într-adevăr să credem că ea, puterea, folosește deliberat ignoranța ca să evite amorsarea oricărei forme de dialog ; este aceasta o ignoranță luată în sensul de prostie ; prostia, citeam undeva, rezultă din următoarea situație : stai de vorbă cu cineva, îi demonstrezi un anumit lucru, ai impresia că ești pe deplin înțeles, ți se dau toate semnele în acest sens, ca după aceea totul să continuie ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, ca și cum nici o discuție lămuritoare n-ar fi avut loc etc.

Îmi permit încă un exemplu personal : dacă dl. Ciurlău a insistat foarte mult că nu am nici o opreliște în a publica în țară și că, dacă n-am făcut-o pe cît aș fi voit, vinovat sînt doar eu, pentru că n-am știut să mă lupt, deci să mă duc pe la reviste și edituri și să mă bat, în același timp revistele și edi-

turile s-au grăbit să cenzureze tot ce aveam depus acolo ; am protestat față de același domn Ciurlău ; din nou am fost încredințat că nu e nici o problemă etc. Și așa lucrurile pot dura la infinit !

Îmi închipui însă că mai sînt și alte forme de ignoranță, nu ?

L.C. : Pentru cei de sus, ignoranța e forța ; pentru cei de jos, ignoranța e scuza, adesea simulată. Pentru leaderi, problema e clară : este mult mai ușor să guvernezi peste niște ignoranți. Or, în România de azi există milioane de ignoranți „puri", la care se adaugă alte milioane de ignoranți voluntari ; aceștia din urmă își închipuie că astfel se pot eschiva de la datoria de a se revolta sau măcar de a reacționa împotriva răului general : această mascare a lașității, această politică de struț n-au făcut, pînă acum, decît să perpetueze incredibila stare de lucruri de la noi *. În asemenea condiții, a fi ignorant cu orice preț echivalează cu o crimă.

---

* De politica de struț a intelectualului român s-a ocupat, mai pe larg și mai pertinent Dorin Tudoran : „Cînd elita intelectualității românești a servit noii puterii comuniste la «pardosirea» și «tapetarea» pușcăriilor, iar ce rămăsese din ea, în «libertate», era supusă unui tratament dezonorant, intelectualul român își încălzea nopțile sale de spaime și insomnie cu același refren : «Gata. Cu asta s-a terminat. La mine nu vor ajunge !» Cînd cei mai mari dintre poeții români în viață au fost trecuți la index, iar la moartea unora dintre ei presa românească n-a scris o linie, confrații lor murmurau ca în transă același ; «Gata. Cu asta s-a terminat. La mine nu vor ajunge !»". Dorin Tudoran, *Frig sau frică — sau despre condiția intelectualului român de azi*, în *Ethos*, 5/1984, p. 12.

D.P. : Una comodă, de altminteri : nu trebuie să faci nimic și o comiți ! Recunoaște și tu că e mai simplu să te mulțumești cu ce-ți pică de undeva, decît să ai niște drepturi pentru care însă trebuie să lupți tot timpul.

L.C. : Recunosc, dacă vrei și dacă trecem cu totul în paranteză demnitate, onoare, morală. Dar iată ce spune un personaj al lui Kundera din nuvela *Colocviul* : „Dacă n-am fi responsabili decît de lucrurile de care sîntem conștienți, imbecilii ar fi absolviți de orice greșeală. Numai că omul este dator să cunoască. Omul este responsabil de ignoranța sa. Ignoranța este o greșeală."

Pe de altă parte, s-a împămîntenit zvonul, lansat probabil de Securitate, după care luminatul nostru conducător n-ar ști nimic din problemele care macină zi de zi viața bieților români (altminteri, îți dai seama, el fiind fundamental mizericordios, ar fi capabil să se pună cu toată energia în serviciul poporului său !) ; iată cum partidul, care de obicei le știe pe toate și încă ceva pe deasupra, se folosește de spectrul necunoașterii pentru a-și scuza, la rîndu-i, o parte din nenumăratele-i crime. Ignoranța, fie reală, fie imaginară, este o punte pe care comuniștii mărșăluiesc între crimă și imbecilitate.

D.P. : Mă întreb cum ar reacționa o bună parte a intelighenției noastre în fața unui test ca acela reprezentat în altă carte a lui Kundera, *L'insoutenable Légèreté de l'Être* : un intelectual praghez scrie acolo un articol

la adresa convertiţilor de ultimă oră (sîntem în vremea „primăverii“) sau a celor care puseseră umărul solid la începuturile regimului şi s-au simţit mai apoi trădaţi în idealurile lor juvenile (dacă nu infantile — infantilismul sistemului fiind o mare temă a operei kunderiene), toţi aceştia scuzîndu-se că nu asta au vrut ori nu au ştiut că aşa vor evolua lucrurile ; li se reaminteşte atunci destinul lui Oedip : nici Oedip n-a ştiut, dar cînd a aflat, şi-a scos ochii...

Nu vom împinge *ad litteram* pretenţia oedipiană trecută prin Kundera, dar parcă prea mulţi „foşti“ şi-au găsit un bun adăpost în America (deşi, în mod formal, americanii refuză să primească şi în tranzit pe foştii membri ai partidului comunist) ; am dat atîtea exemple personale, încît unul în plus nu mai contează : D-na Maria Manoliu, preşedintă a Academiei Româno-Americane, nu mi-a permis în iunie 1987 participarea la Congresul de la Paris organizat în memoria lui Mircea Eliade, pe motiv că s-ar fi creat un precedent ce ar fi facilitat infiltrarea în respectiva Academie a românilor din ţară, inclusiv a celor cu misiune din partea partidului (aici s-a folosit de fapt un eufemism, pentru că de misiunile în străinătate se ocupă secţia de externe a Securităţii) ; or, onorabila prezidentă a fost ani de zile secretară a unei organizaţii de partid la Universitatea din Bucureşti şi nu una cu „vederi liberale“, în timp ce eu n-am aparţinut niciodată nici unui partid comunist din lume.

Să amintim și de recenta convorbire dintre d-na Monica Lovinescu și Nina Cassian, transmisă într-una din emisiunile culturale ale *Europei libere ;* ca să-și explice rătăcirile de tinerețe, Nina Cassian a ales tactica cea mai fină : a recunoscut, anume, că a fost păcălită de idealurile clamate de comuniști ! De-abia mai tîrziu a devenit o „désenchantée“ și abia de curînd, *in extremis,* s-a hotărît să emigreze în lumea liberă...

Să amintim și de N., mult timp șef al catedrei de marxism de la noi, care, voind să-și viziteze rudele din Canada, era disperat că nu putea obține, ca înfocat comunist, viza de tranzit prin USA (se pare că, de fapt, asta nu necesită decît cîțiva dolari în plus ; se pare că, exact ca la noi, și în America problemele ideologice nu rezistă în fața dolarului) ; a rămas și el în Occidentul pe care l-a înjurat o viață întreagă de la înălțimea catedrei sale universitare și a celei mai avansate concepții despre lume din toate timpurile...

Exemplele s-ar putea înmulți vertiginos ; conchid însă cu vorbele cuiva de acolo : cei ce s-au descurcat în țară, se descurcă și în diaspora ; pentru restul românilor, G. susține că nu e loc nicăieri pe pămînt...

Că „la vîrf“ nu ar fi cunoscute adevăratele suferințe ale țării, că ar exista o pătură interesată în a camufla lucrurile și a potemkiniza tenace, că, deci, între popor și conducătorul său ar funcționa din principiu un consens, dar bruiat pasager de structuri interpuse mi se pare a fi totodată fals și ade-

vărat ; fals, fiindcă prea e veche, aproape mitologică această concepție — ea datează la noi cel puțin de pe vremea lui Cuza Vodă, care, se spune, avea obiceiul de a cobori incognito în mijlocul supușilor săi, spre a le afla necazurile și potlogăriile pe viu ; adevărat, fiindcă, orice s-ar zice, se potemkinizează fastuos la noi ; episodul poate cel mai extravagant în acest sens rămîne acela al vopsirii în verde a pomilor la una din vizitele de lucru prezidențiale la Iași : într-adevăr, plantați *ad-hoc*, pomii au pălit și atunci au fost vopsiți pur și simplu, ca privirea prezidențială să nu fie jignită de un verde prea palid...

Un prieten ne povestește cum s-a desfășurat recenta vizită prezidențială la Brașov : brașovenii au aflat de la televizor că au avut onoarea de a găzdui pe cea mai prețioasă persoană de pe aceste meleaguri. Este evident că vizita s-a efectuat în scopuri pur propagandistice și tocmai la Întreprinderea de Autocamioane, ca pentru a demonstra că nu există acolo nici un fel de probleme ; or, acolo, a fost din timp delimitată o zonă precisă, o hală, unde oaspetele să fie primit în condiții de perfectă siguranță ; muncitorii au căpătat 3 zile de concediu fără plată, iar cei alcătuind publicul au fost triați după dosare și dublați de securiști vag deghizați în muncitori ; zona a fost curățită și izolată și, contrar obiceiului, pregătirile au avut un caracter secret. În cele din urmă, muncitorii de la celelalte secții au aflat ce se întîmplă și, în timp ce augusta persoană se afla în

secția special pregătită, ei băteau în ușile mari de tablă, închise, cu rângi de fier ; înăuntru, asistența ovaționa frenetic pentru a acoperi zgomotul.

Desigur, din toată această istorie nimic nu trece în mediile noastre : e ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Nu mai lipsește mult și vizitele de lucru vor avea loc numai în ziare. În adăpostul său inexpugnabil, președintele va avea în curînd răgazul de a se consacra definitiv uneia din distracțiile sale favorite : filmele cu Kojak.

*

Niște turiști francezi povestesc că, ajunși în împrejurimile Cotnariului și văzînd în prospectele turistice că e vorba de o localitate celebră prin vinurile ei, s-au oprit și au vrut să cumpere vin ; milițianul locului a poftit pe unul din ei la secție ; familia, după un timp, s-a alarmat, căci omul nu mai apărea ; întîrzierea, s-a aflat apoi, s-a datorat faptului că milițianul a dat cam 15 telefoane, încercînd să le facă rost de o sticlă cu vin : zadarnic ! La bufet, se bea un rachiu puturos. În magazine, vin nu mai există de mult.

*

Astăzi, la o tarabă se vindeau icre preparate (tarama, 31,50 lei kg), alcătuite în bună parte din gris ; numai că nu exista nici un fel de ambalaj ; în fața mea, la coadă, cineva comandă 500 g ; i se pun într-un carton minuscul, de prăjituri ; o parte se varsă pe masa acoperită cu șervete ; clientul apucă pachetul cu icre cum poate și, fără să spună nimic, le întinde cu mîna pe cele

vărsate pe toată masa ; vînzătorul, un tînăr care face probabil practică, protestează moale, zicînd că nu e vina lui, n-a adus el marfa de acasă ; șervetele de pe masă sînt înlocuite.

În alt colț al orașului, se descarcă pîine dintr-o mașină (în ultima vreme, cozile la pîine sînt tot mai dese) ; un bătrîn asistă la operație, strigînd în gura mare : „Să vedem în comunism ce-o mai fi, că în socialism ne-am lămurit !".

L.C. : Cînd, în urmă cu cîțiva ani, s-a inaugurat o nouă secție în cadrul falimentarului Combinat de Utilaj Greu din Iași, ingenioșii șefi ai întreprinderii au pregătit o parcelă din imensa curte a combinatului, așezînd pe ea cu grijă cîteva sute de verze aduse în mare grabă de la o fermă din împrejurimi. Se făcea astfel dovada justei gîndiri prezidențiale în privința bunei gospodăriri. După ce președintele a vizionat totul, verzele au fost desprinse de sol și trimise la export. Exemplele pot continua. Ne aflăm în plin delir colectiv. Uneori stau și mă întreb dacă mai există oameni sănătoși psihic în jurul meu ; priviți de aproape, cei mai mulți par normali ; dar dacă-i vezi „în acțiune", la ședințe, la locul de muncă etc., nu se poate să nu observi, pînă și la cei mai echilibrați, o deviere de comportament cel puțin stranie, mai ales la cei inteligenți din fire. Amicul nostru T., care declarase greva foamei împotriva guvernului american, după ce anunțase Securitatea (care nu l-a descurajat), a întrerupt-o brusc, după o săptămînă, în urma... indiferenței occidentale ; de altfel, el nu făcuse decît să trimită scrisori ambasadelor URSS-ului, Libiei, Ira-

nului, Chinei ş.a.m.d., în care denunţa reaua credinţă a americanilor, fiindcă nu primea viză de intrare în USA ; e necesar să adaug că omul nostru a suportat ani de suferinţă în închisorile comuniste de pe timpul lui Gheorghiu-Dej, dar că, în 1978, cînd Ceauşescu a vizitat Iaşul, s-a produs şi el cu un înflăcărat (și agramat !) discurs la tribună ! Alt amic, om drăguţ de altfel, destul de lucid, destul de inteligent, s-a internat, după primele noastre declaraţii, în spitalul de nebuni, crezînd astfel că, de va fi cazul, va putea scăpa de responsabilitatea prieteniilor sale. Şi aici, din păcate, exemplele pot continua pe zeci de pagini. Paranoia prezidenţială apasă, prin pîrghiile sistemului, pe umerii fiecăruia din noi, e ca o taxă în plus adăugată celorlalte pe care românul este constrîns să le plătească neîncetat. Dar dacă ignoranţa este o greşeală și nicidecum o scuză, tot așa mi se pare a fi și nebunia sub care mulţi încearcă să-și ascundă lașitatea.

D.P. : Nu numai nebunia, sînt unii care, cum tot tu ai observat într-o zi, simulează chiar senilitatea...

Din nou greve în Polonia.

*

Astăzi am mai mult timp să scriu ; pornisem și eu, dus de febra celor ce mai cred că în preajma sărbătorilor comuniste se îmbunătăţește aprovizionarea, pornisem deci să fac turul magazinelor ; la unul din apropiere tocmai se aducea marfă : cîteva navete de slănină, una de picioare de porc (*buturele*, diminutiv de la *buturi*) şi una de piept de porc. Eram cam ultimul la rînd, n-aveam nici o şansă să prind ceva ; coada,

surexcitată, era alcătuită în mare parte din ţigani şi din acel soi ciudat de populaţie nici rurală — nici urbană, care sporeşte vertiginos în ultima vreme şi pare a fi scăpată dintr-un dezastru. La un moment dat, un tip mă trage afară din rînd, se recomandă, şi-mi spune că „doamna directoare" (?) a magazinului m-a zărit la coadă şi crede că un om deosebit, ca mine (?), nu trebuie să-şi piardă vremea cu aşa ceva ; deci, ce vreau să cumpăr ? Surprins şi jenat, cer două buturele ; mi se indică să aştept la casă ; peste puţin, „doamna directoare" în persoană îmi virează marfa, grijuliu camuflată. Folosesc aşadar timpul cîştigat ca să scriu.

La cofetărie, vînzătoarea îmi destăinuie că fursecurile la care rîvneam erau vechi şi-mi dă în schimb pişcoturi de şampanie. Succes total pe toate fronturile !

*

O mamă cu copii în clasele primare îşi face deja griji à propos de intrarea lor la facultate ; îmi spune că anul ăsta subiectele de admitere au fost deosebit de dificile, mai ales la ştiinţele pozitive, ca să se intre cu medii mici şi să nu se mai acorde multe burse ; ar fi încurajaţi, de asemenea, candidaţii pentru seral şi fără frecvenţă, unde statul nu-şi mai asumă repartizarea lor, la terminarea studiilor, în cîmpul roditor al muncii ; liceenii vor fi obligaţi în schimb să lucreze acolo unde vor fi repartizaţi, pe bază de contract semnat în prealabil, timp de 9 luni după terminarea liceului ; cei de la liceele teoretice vor lucra

ca muncitori necalificați ; abia după cele 9 luni vor avea dreptul să se înscrie la examenul de admitere la facultate. Observ că mai e vreun deceniu pînă cînd să apară și în familia ei spectrul admiterii la facultate ; pînă atunci, lucrurile se mai pot schimba ; aș, îmi replică ea, nu vedeți cum merge ? Tot ce s-a schimbat de 10 ani încoace tot în mai rău s-a schimbat...

*

Tapaj în cazul Dumitru Mazilu : însărcinat de ONU să întocmească un raport privitor la starea drepturilor omului în România, se pare că Mazilu și-a luat sarcina prea în serios ; a refuzat să lase baltă treaba, cum i-ar fi cerut ai noștri, drept care a dispărut — sub pretext că e bolnav și se tratează undeva, în afara Bucureștiului. Mă întreb, în acest caz, ce nevoie mai are ONU de respectivul raport : nu e destul de evident ce se întîmplă ? Din nou prostia guvernanților, agresivă, sufocă orice comentariu. Chiar punînd ipoteza că ei „prepară" un „caz" pentru a camufla o ulterioară infiltrare, și tot e stîngaci lucrat.

*

Aflu că într-una din zilele cînd aveam liber (recuperare), un electrician de la Universitate s-a interesat la biblioteca unde lucrez dacă n-a trecut pe-acolo vreun străin — după care a stat de pază la ușă. M-am obișnuit ; de cîte ori „organele" se tem că aș putea fi contactat de vreun reporter occidental sosit incognito în oraș (dar, deobicei, ușor repe-

rabil, prin simplul fapt că trage la hotel), apare în corpul Universității unde e biblioteca securistul *en titre* al acestei instituții chipurile autonome, căpitanul Florin Gavril, care seamănă plantoane la ușă (aici, portarii autentici sînt suficienți), plus, mai de curînd, un securist chiar pe coridor, dublat de un altul în tufișurile din apropiere, de peste drum. În zilele cu pază, cînd plec de la serviciu întreaga echipă (minus portarul) se ia după mine (au fețe patibulare cam toți și un *new look :* li se dă voie să-și lase mustăți) — mai întîi pe jos, apoi în formație de „echipaj", la bordul unei mașini : doi în față, în civil, dar de obicei îmbrăcați la fel, și doi în spate, în uniforme de miliție. Se asigură că ajung acasă și se cară. Nu se feresc de fel, e o „acțiune de prevenire", demonstrativă ca atare.

Abdicarea imaginară

Oricum, nu e vorba numai de lașitate. Lașitatea poate fi învinsă (mi s-a povestit că în închisoare N. Steinhardt era unul din cei mai protestatari deținuți politici : o făcea înadins, ca să-și învingă teama). Este, după mine, o abdicare la nivelul imaginarului (individual și colectiv), adică în acel loc atopic unde se petrec cele mai importante mutații. Cînd multă lume, inclusiv securiștii, îmi spun că după luarea mea de poziție *trebuia* să mă aștept la mizeriile care mi se fac (mie și celor ce mă înconjoară) — provocări, amenințări, cenzurarea telefonului și a corespondenței, șantaj (dacă mai fac ceva, voi fi dat afară din postul de curînd obținut, de pildă) —, asta traduce familiarizarea imagi-

narului colectiv cu teroarea, incapacitatea de a închipui că lucrurile se pot întîmpla și altcumva. Prin urmare, e vorba de o capitulare interioară apriorică. Iar dacă ceva trebuie într-adevăr schimbat, e tocmai această mentalitate : *nu trebuie* să i se întîmple nimic celui care se pronunță deschis împotriva unui anumit lucru pe care, de fapt, nimeni nu-l acceptă în forul său interior.

Nici măcar securiștii : cînd colonelul Ciurlău însoțit de inspectorul de la București venit să vadă ce-i cu mine și ce doresc au interogat un medic de la un spital psihiatric care-mi dăduse, cu ani în urmă, un concediu medical (contra unei sticle de *Dubonnet*), voind ei să afle dacă nu cumva sînt de competența psihiatriei, medicul pretinde că le-a replicat că dimpotrivă, sînt perfect normal, spre deosebire de alte 23 de milioane de români care, deși considerați sănătoși etc. Să recunoaștem, ar fi adăugat el, că toți gîndim ca el ; atunci, după spusele lui, cei doi securiști au aprobat ! La rîndul meu, i-am declarat medicului că a ratat lovitura carierei sale : în momentul cînd cei doi au aprobat, trebuia să-i interneze pe loc pentru schizofrenie ! Nu conta că ei ar fi țipat că sînt cutare și cutare, azilul e plin de Napoleoni și alte somități ! Așa că, acum zicea L.P., pînă se descurcau lucrurile, medicul, aflat în situația santinelei care-și împușcă superiorul pentru că nu știe parola, ar fi fost avansat ; cei doi, firește, degradați !

Întru aceasta, fi-voi poate întrebat, cît se poate conta pe legile noastre și pe angaja-

mentele internaţionale semnate şi de România ? Nu e o prăpastie între realitate şi aparenţă ? Da, e o prăpastie, şi anume cea mai mare din Europa, după opinia lui Caragiale din aşa-zisul său pamflet (de fapt, o simplă analiză lucidă) *1907. Din primăvară pînă-n toamnă ;* dar, din păcate, pe această prăpastie şi pe efectul ei se şi contează, puterea nu ezită să le speculeze la nevoie ; exemplu : noi sîntem stăruitor invitaţi să respectăm legile ţării, dar cînd reproşăm gardienilor legii modul în care ei le încalcă, ni se răspunde : sînteţi oameni inteligenţi, să lăsăm legile la o parte ! Nu-ţi vine să crezi prin urmare, că într-adevăr legile au un caracter de clasă, după cum pretinde marxismul ?

Şi mai departe : a calcula ce ţi se poate întîmpla dacă..., nu exclude datoria (poate doar curiozitatea) de a încerca totuşi, orice ţi se pare că ţi s-ar putea întîmpla — altminteri rişti să descoperi într-o zi, cînd nu mai e nimic de făcut, că poarta păzită era deschisă pentru tine, ca într-o parabolă de Kafka, trebuia doar să intri, ignorînd paznicul. Curajul de a te simţi liber echivalează, în ultimă instanţă, cu umilinţa de a recunoaşte că eşti muritor, cu îndrăzneala nu prea exagerată, la urma urmei, de a sfida scadenţa destinului omenesc (cam aşa ceva scria nu demult şi N. Steinhardt într-un eseu publicat de revista *Familia ;* după ce eseul a fost citit la *Europa liberă,* numărul în cauză al revistei a fost retras de pe piaţă !).

Va să zică, a te împăca de la bun început cu soarta şi a nu încerca nimic ca s-o modifici e o boală a imaginaţiei, grijuliu întreţinută de sistem („Credeţi că se dărîmă Securitatea dacă vorbiţi la *Europa liberă ?*" e un argument pe care l-am auzit de multe ori) ;

oare bat eu cîmpii prea tare dacă-mi imaginez că un singur milion din cele 23 de milioane de români ar fi de-ajuns ca să provoace, printr-o simplă petiţie semnată de toţi şi adresată Marii Adunări Naţionale, ieşirea actualului nostru preşedinte la o binemeritată pensie ? (Deşi, dacă nu a avut salariu, oare cum i se va calcula pensia ?). Poate că, deocamdată, e o utopie ; dar măcar 11 000 de ţărani (număr simbolic de la cele 11 000 de victime ale răscoalei din 1907 şi sacralizat ca atare de regimul nostru) din cei care sînt dislocaţi de la locurile lor seculare şi trimişi să locuiască în nişte coteţe de beton şi-ar lua calabalîcul şi ar campa la Bucureşti, în faţa reşedinţei prezidenţiale, tot ar fi de-ajuns ; doar că, aşa cum am spus, ei preferă să se sinucidă...

Este momentul să ating şi chestiunea aşa-ziselor avantaje personale ale protestatarului. O persoană nu lipsită de inteligenţă mi-a spus într-o zi : să fim serioşi, d-le Petrescu, din ce faceţi dvs. nu iese nimic, decît tam-tam şi, în ce vă priveşte, avantaje personale. Deci, după unii, sînt avantaje (persoana în cauză a adăugat că eu mă amuz, că mă distrează toată situaţia ; da, am recunoscut, dar am şi eu acest mic drept : de a mă amuza cu preţul vieţii).

După alţii, oarecum mai avizaţi, nu sînt avantaje ; astfel, un subordonat al colonelului Wolf, şeful departamentului de externe al Securităţii ieşene, a fost extrem de mirat de „ieşirea" mea ; da, m-ar fi înţeles dacă aş fi fost trimis de *Europa liberă* să fac „o chestie" în

ţară, ca apoi să fiu angajat acolo, cu 5 000 de dolari pe lună (?) ; da, pentru 5 000 de dolari pe lună, el m-ar fi înţeles şi *ajutat* ; dar aşa ? !...

Nu ştiu ce să conchid, decît că gratuitatea imediată şi sinceritatea civică a protestului pur şi simplu nu sînt înţelese ; e adevărat că a voi binele poporului tău nu e un lucru chiar gratuit, dar fiind atît de improbabil de atins, chiar în ochii autorităţii, el frizează gratuitatea. De aceea, protestatarii care pleacă de la motive strict personale şi ajung să pună în chestiune sistemul sînt mai credibili. Celor care nu exhibă motive personale de protest, li se născocesc unele, li se rezolvă acestea, şi iată un caz local închis (deja mi-au ajuns la ureche zvonuri cum că „opinia publică" e alarmată de „tăcerea" mea : cum adică, am obţinut serviciu şi gata, nu mai zic nimic ? Asta a fost tot ? Nu-mi amintesc însă ca această „opinie publică" amatoare de circ să se fi manifestat cumva mai explicit atunci cînd eu am vorbit ; pe de altă parte, dacă am obţinut un serviciu, e în urma a 6 ani de şomaj, a nenumărate încercări şi memorii şi, pentru postul de bibliotecar pe care-l ocup, a două examene de concurs la care am fost păcălit şi a unei morţi neaşteptate, care a lăsat un post vacant).

*

Episod interesant povestit de dl. Virgil Ierunca : în 1956, cînd se afla la tratament medical în Elveţia, Arghezi ar fi voit să spună ceva rezistenţei ro-

mâne de la Paris ; ce anume, rămîne o enigmă, poetul plecînd spre țară înainte de a putea veni cineva să-l asculte. Dar ipoteze se pot face : mare privilegiat al regimului la acea dată (cont în Elveția, titluri și onoruri oficiale în țară etc. — plus vagonul de produse occidentale cu care familia s-a întors din Elveția și care a fost scutit de taxe vamale), ce-ar fi putut spune Arghezi exilului decît ceva în genul propunerilor colaboraționiste avansate mai tîrziu de Cioculescu, Streinu, Ivasiuc ?...

Schimbarea din exterior sau dinăuntru ?

Încă o dată așadar : cum se poate ieși din pasivitate în masă ? Nicicum, dacă o forță exterioară nu este interesată în această direcție — spune o teorie a unui englez (care, în timpul celui de-al doilea război mondial, se îndeletnicea cu destabilizarea în zonele ocupate de naziști), destituind teoria leninistă a *kairos*-ului revoluționar (trebuie prins momentul propice, susținea Lenin, deși se zice că în 1917 Troțki a fost cel care a prins momentul și l-a anunțat și pe el...). Într-adevăr, se mai spune că fără interesul francez și american, Bokassa și, respectiv, Marcos, n-ar fi căzut probabil nici astăzi ; e o diferență însă : englezul se referea explicit la declanșarea unei revoluții, eveniment care, totuși, nu prea e de dorit (istoria a demonstrat de altfel că revoluțiilor le-au succedat întotdeauna teroarea, dictatura, anarhia, toate fenomene sîngeroase) ; cum vezi tu șansa unei schimbări pașnice în România ? Măcar ți se pare că ar exista astăzi oarecare interes real din

partea exteriorului ca o astfel de schimbare să se producă ? Ce e mai demn de luat în seamă — mediile occidentale care ne critică, sau comersanţii care continuă să facă afaceri cu noi, orice s-ar întîmpla în interiorul României ?

L.C. : Îmi pui o avalanşă de întrebări dacă nu insolubile, atunci greu solubile în sosul românesc de la această dată ; voi încerca să procedez, cu modestele-mi mijloace, ca un ordinator ; există

Posibilităţile ieşirii din criză

aşadar mai multe posibilităţi : 1) Ceauşescu dispare pe cale naturală ; 2) este schimbat din interior (cu ajutor rusesc), sau din exterior, de ruşi (cu ajutor românesc) ; 3) se produce o explozie a nemulţumirii generale care nu mai poate fi oprită decît prin abdicarea tiranului.

În condiţiile actuale, nu cred şi nu sper într-un ajutor extern. Nu cred că ruşii, după complexul de vinovăţie de care se prefac că suferă în urma invaziilor Ungariei şi Cehoslovaciei (deşi datele erau cu totul altele — şi poate tocmai de aceea), precum şi după înfrîngerea din Afganistan, să-şi permită o invazie „eliberatoare" pe teritoriul României. Şi probabil că şi Ceauşescu mizează pe aceasta. Moartea sa naturală poate surveni oricînd, fie mîine, fie peste zece ani. Cei din jurul său sînt prea paralizaţi de teroarea prezidenţială pentru a mai putea avea încredere unii în alţii şi a organiza astfel o lovitură de stat, cu sau fără ajutor extern. Mai rămîne şansa revoltei populare. Dacă ea va veni, nu va fi organizată, ci spontană ; dacă se va ivi în mai multe locuri deodată şi va avea un

caracter violent, este probabil ca forțele „de ordine" să nu facă față mulțimii dezlănțuite, dacă se va trage în oameni și vor fi și victime, lui Ceaușescu nu-i mai rămîne decît să fugă din țară (dacă apucă). Oricum, sînt sigur că defrișarea satelor este cîntecul său de lebădă ; lovind, în demența sa, atît de hotărît, Ceaușescu lovește și în el însuși, în măsura în care satul este poate singura sa legătură reală cu poporul.

E prematur însă a cînta zorii unei vieți noi acum, în prag de prăbușire. O schimbare pașnică necesită o perioadă mult prea lungă pentru nerăbdarea celor care deja și-au văzut viața și perspectivele năruite ; una nepașnică va perpetua, cel puțin pentru o vreme, răul.

O cunoștință de-a mea a spus unei terțe persoane (este imposibil să-ți imaginezi viața românilor fără terțe persoane !) că „ce-a vrut el (adică eu) să demonstreze cu asta ? Nici măcar nu e membru de partid și n-are nici un drept să se amestece în treburile partidului !" Așa să fie oare ? Dar partidul, ca promotor al mizeriei, nu se amestecă el oare în viața fiecăruia din noi ? Politica neamestecului în treburile interne se aplică pasămite și în interiorul țării, nu crezi ?
D. P. : Partidul, cred că am mai spus-o, își arogă o „democrație internă". Am încercat să mă lămuresc și eu ce-i cu asta, drept care am consultat chiar *Statutul Partidului Comunist Român* (ediția din 1979, pp. 35—55), la capitolul III, intitulat tocmai *Structura par-*

tidului. Democrația internă. Am aflat însă prea puține noutăți ; e vorba, în acest capitol, preponderent de structură, din care, bănuiesc, s-ar deduce și „democrația internă" ; de ce ar fi vorba *doar* de o democrație *internă,* adică una rezervată „partidului interior", nu se știe ; dreptul la critică altfel decît în cadrul partidului și urmînd o cale ierarhică este considerat ca abatere gravă, dar asta, firește, numai pentru membrii de partid ; prin urmare, putem să ne vedem liniștiți de treabă.

Această lectură însă mi-a tras atenția la următoarele : în art. 14 a, se spune : „Vor fi aleși în organele de partid comuniști care au o temeinică pregătire politică și profesională și a căror sănătate și capacitate de muncă le permit să îndeplinească în cele mai bune condiții răspunderile ce le sînt încredințate" ; art. 18 prevede, între altele, să se îmbine „tot mai strîns activitatea de partid cu cea de stat" (e adevărat că „în raport cu cerințele societății"). În primul caz, statutul e încălcat punct cu punct chiar „la vîrf" ; după cel de-al doilea, s-ar zice că „democrația internă" este opusul democrației, în care statul și partidul (sau partidele) sînt separate. Dar să nu ne amestecăm prea mult într-o democrație *internă* tocmai noi, cei *radical exteriori* ei...

L.C. : Cît despre existența unui interes real din partea exteriorului ca o schimbare să se producă în România, da, există într-adevăr un interes, dar trezirea lui nu se datorează

în special românilor înşişi, cum ar fi normal, ci Germaniei şi Ungariei, care au pe teritoriul României două sute de mii şi, respectiv, două milioane de ostateci. Germania oscilează între a-i răscumpăra pe etnicii germani de la noi cu bani grei, ori a impune sancţiuni economice României. Ungaria, nefiind o forţă economică, merge pe mîna supraputerilor. Pare-se că, aşa cum discutam în urmă cu cîteva zile, rezoluţia 461 votată de Senatul american împotriva guvernului Ceauşescu se datorează, în mare parte, vizitei leaderului maghiar în USA. Diaspora românească, la rîndul ei, este din păcate prea dezmembrată pentru a constitui o forţă politică. Ca întotdeauna, mai mult alte popoare se zbat şi acum pentru rezolvarea problemei româneşti.

Mai există şi ecuaţia mediilor occidentale şi a oamenilor de afaceri care încheie contracte cu România ; ambele alcătuiesc faţa şi reversul aceleaşi monede, viaţa lumii libere fiind un amestec de pragmatism şi libertate a opiniei publice, două tendinţe care adesea se bat cap în cap. Dar dacă pînă de curînd se simţea faţă de România doar aspectul pragmatic, iată că opinia publică a lumii libere începe să se manifeste cum trebuie în ce ne priveşte şi putem spera că nu peste mult timp ea va domina nişte interese economice care oricum n-au decît a pierde în relaţiile cu noi. Deja pierderea clauzei naţiunii celei mai favorizate este un semn, chiar dacă Ceauşescu şi-a rezervat orgolioasa opţiune de „a renunţa" singur la ea. Desigur, nici chiar sistarea completă a relaţiilor comerciale cu România nu va avea un rol decisiv, dar ea se va adăuga atîtor şi atî-

tor alte efecte ale dezastruoasei politici ceauşiste.

Un prieten de-al nostru, Eugen Amarandei, instrumentist, este sever controlat la aeroport ; pleca la Bucureşti, unde ducea la ARIA două casete înregistrate cu muzică, în vederea încheierii unui contract peste hotare. Pleacă abia cu avionul următor, după ce casetele sînt ascultate la Securitate. Am bănuit că totul a fost din cauza unei rude de-a mele, care călătorea cu acelaşi avion spre capitală, de unde urma să plece în Italia, fiind stabilită acolo. Cei doi nici nu se cunoşteau, de altfel. Deci, organele nu vor să rişte nimic, vigilenţa e maximă ; cum s-a justificat întîrzierea avionului, care, înainte de a decola fără amicul nostru la bord, a aşteptat mult cu motoarele bîzîind, habar n-am.

*

Fantasmele populare dau amploare faptului că, la 20 august, cu prilejul sărbătoririi celei de-a 44-a aniversări a insurecţiei armate (decisă, de altfel, de către regele Mihai), vorbeşte numai Elena Ceauşescu, soţul asistînd cu un „aer rătăcit".

*

În drum spre tine, am observat că un miliţian de la circulaţie avea şi pistol, ceea ce e ceva nou.

*

Grevele din Polonia iau amploare. Sper ca în curînd să fiu dezminţit în afirmaţiile pe care le-am făcut cu privire la *Solidaritatea*.

D.P. : Ce numești tu „societate civilă" la noi *, mirîndu-te de reacțiile ei, este de fapt o masă indiferentă și îndobitocită, în care sînt dispersate elemente slujind la lansarea zvonurilor, la supraveghere (se ia pulsul atitudinii oamenilor față de diverse evenimente, din cele mai neașteptate uneori, cum ar fi acelea de politică externă asupra cărora mediile noastre informează parcimonios și deformat), la diversiune ; acestea alcătuiesc așa-zisa *opinie publică* pe care regimul a depus mari eforturi s-o creeze, bineînțeles, în scopul de a lua anumite decizii în conformitate cu ea ; or, unde e dificultatea de a da impresia că acționezi în numele opiniei publice, cînd toate mediile sînt controlate de guvern ? De aici, două efecte se desprind : (1) paralizarea adevăratei opinii publice prin aplicarea unei antipedagogii civice creatoare de simulacre și caricaturi și (2) modul fals în care este înțeleasă funcționarea mediilor occidentale ; în ochii alor noștri, mediile libere din Occident sînt obligatoriu dublate de organisme politice oculte care le manipulează (după cum orice occidental sosit la noi e bănuit de a fi un posibil spion) ; amintește-ți de ce ți s-a spus și ție despre cotidianul independent de stînga *Libération* : că în dosul lui se ascund alte interese și organizații (mie acestea mi-au fost și numite : Liga pentru apărarea drepturilor omului, guvernul american...) ; trebuie să recunosc că ai avut aici o replică genială : „Exact ca la noi !", ai spus, fiindcă,

Societate civilă vs. opinie publică

* Urmare a unei discuții despre societatea civilă la noi pe care n-am mai relatat-o aici, din pricina prea marii indignări la care ajunsesem.

într-adevăr, aceasta este explicația : ai noștri *proiectează* propriul lor comportament asupra întregii lumi, neputîndu-și imagina (din nou o maladie a imaginarului !) că în alte părți lucrurile se pot întîmpla și altminteri ; pe scurt, în imaginarul nostru lumea liberă nu există, *acolo* e tot un fel de *aici,* poate ceva mai subtil (reversul acestei credințe este și el deopotrivă de fals : *acolo* e un *anti-aici* absolut — de unde dezumflarea multor emigranți entuziaști ajunși *acolo* și închipuindu-și că vor fi luați în brațe prin simplul fapt că vin de *aici).*

Două erori simetrice : acolo e tot un fel de aici ; acolo e un anti-aici

20 august : se împlinesc 20 de ani de la invadarea Cehoslovaciei de către trupele pactului de la Varșovia, cu faimoasa excepție a României, despre care tot mai multă lume crede astăzi, retrospectiv, că a fost subtil telecomandată (trebuia să se demonstreze, îmi spune M., că independența față de Moscova nu putea duce decît la prăbușire economică și politică ; s-ar fi creat deci mai întîi prilejul manifestării acestei independențe).

Amănunt interesant : în 1968, toți activiștii de partid din nordul și estul țării aveau bagajele făcute, ca, la cel mai mic semn de intervenție rusească directă, s-o șteargă ei, primii, din fața eventualului invadator ! Nu mă mai gîndesc la faptul că invadatorul era chiar prietenul multiubit, dar nu mă pot opri de a observa că toți acești activiști au fost și au rămas educatorii noștri în materie de patriotism. Pe unul

din ei, pe care evenimentele l-au prins atunci la Viena gata de a face o excursie în Occident, de unde a fost brusc rechemat, am avut fericirea de a-l audia ca profesor, în ultimul an de filologie la Iași ; rechemarea inopinată de la Viena îl șocase și căpătase de atunci un tremur asemănător maladiei Parkinson ; ținea cursul de probleme fundamentale ale istoriei patriei și partidului, în care, bineînțeles, nu era atacată nici una din problemele fundamentale la care puteai să te aștepți ; omul se mulțumea să citească foile care-i veneau gata scrise de la Academia „Ștefan Gheorghiu", tremurînd tot și ingurgitînd mai mulți litri de apă, dar controlînd cu severitate maximă prezența. Foile pe care le citea escamotau orice fel de „problemă fundamentală" (de tipul : cîți membri avea p.c. înainte de a veni la putere, de ce primii lui secretari generali nu erau români, cine hotărîse declanșarea insurecției din august 1944 etc.), printr-o îndoctrinare agresivă ; ai fi zis, văzîndu-l, că e pe punctul de a expira, dar tonul cu care citea îi era semeț, apodictic, peremptoriu. Plătea, probabil, epuizîndu-și ultimele resurse, pentru grija pe care i-o purtase partidul în august 1968, ordonîndu-i să se țină gata de a spăla putina dacă ar fi intrat rușii în țară.

*

23 august : radio *Europa liberă* difuzează o scrisoare deschisă adresată de d-na Doina Cornea președintelui Consiliului de Stat al României.

Text excelent. Destinatarului i se cere fie să demisioneze (ca probă a responsabilității sale față de națiune), fie să inițieze un program de reforme detaliat în continuare. Cererea de demisie este sprijinită de o suită de motivații care se constituie într-un veritabil rechizitoriu ; ne apropiem, încet-încet, de o posibilitate la care mă gîndisem demult, anume aceea de a deferi justiției internaționale cazul guvernanților României (s-ar putea avansa învinuirea provizorie de genocid, urmînd să se înființeze apoi o comisie de cercetare care să strîngă probe — pro sau contra — și căreia să i se poată adresa atît românii din țară, cît și aceia din exil).

*

Vești din capitală : președintele e bine-mersi, ar fi avut doar o indispoziție pasageră, cu care prilej s-ar fi făcut și o demonstrație a voinței sale *post mortem* : îi va succeda savanta-i consoartă, asta părea să spună faptul că ea a ținut cuvîntarea de 23 august. Ca într-un roman de Márquez, mai lipsește să se simuleze moartea dictatorului și să se tragă cu mitraliera apoi în mulțimea dedată carnavalului !

*

Într-o zi, mi se povestește, un om se oprește în mijlocul străzii, la București, și începe să urle : „Dați carne poporului !" Pe trotuare, trecătorii se opresc și ei curioși să vadă ce i se va întîmpla temerarului, deci tăcuți și ordonați. Apare destul de repede o mașină cu „băieți" ; în timp ce e îndesat înăuntru, omul mai apucă să-și mode-

reze puţin cererea : „Baremi căpăţîni...", strigă. Scenă de un comic atroce.

*

Un reporter belgian care pregătește un film despre România remarcă într-un interviu acordat *Europei libere* dubla compromitere a independenţei noastre, atît de dragă lui Ceaușescu : o dată financiar, de vreme ce datoriile externe impun o asemenea curbă de sacrificiu, a doua oară la nivelul mentalităţii, aș zice, de vreme ce românii se uită astăzi cu speranţă, ca la niște salvatori, la inamicii lor „ereditari" — rușii și ungurii. Deh, ironiile istoriei...

*

Există tot mai mulţi oameni care ţin să-mi dea detalii precise despre viaţa noastră de astăzi ; astfel, Al. Călinescu remarcă faptul că în „epoca luminii" energia electrică s-a scumpit de 10 ori (de la 0,30 lei kw la 3,00 lei kw) ; altcineva îmi relatează că o rudă a sa a ieșit la pensie cu 300 de lei pe lună, după aproape 30 de ani de muncă la colectiv ; într-adevăr, ţăranii colectiviști au în general pensii de cel puţin 10 ori mai mici decît orășenii, ca să nu mai vorbim de activiștii de partid : un activist mediu încasează cam 5 000 de lei pensie lunar ! Să fie munca ţăranului mai puţin „socialmente necesară" decît „munca cu gura" a activistului ? Am impresia că deprecierea ţărănimii în ochii regimului, care suferea de timpuriu că eram o ţară „eminamente agrară", se repercutează pînă și în programele avansate de disidenţii noș-

tri : n-am auzit la nici unul, răspicat, acest proiect simplu — să se dea pămînt țăranilor.

*

Ce se mai întîmplă în inconștientul colectiv ? O sumă de prieteni îmi comunică fenomene stranii : mulți din ei m-au visat, cel mai adesea crunt reprimat pentru „îndrăzneala" mea de pînă acum...

Că minoritățile sînt tratate ca ostatece intră în natura criptobelicoasă a regimului nostru, la fel ca și militarizarea industriei energetice, obligativitatea instrucției premilitare la care este supus tineretul (fetele inclusiv), ca și — simptom denegatoriu — pacifismul de stat afișat cu atîta ardoare ceea ce nu exclude comerțul discret cu arme) ; da, minoritarii sînt un fel de prizonieri în acest război nedeclarat, dar altminteri desfășurat după tot tipicul.

L.C. : Fiindcă veni vorba, iată că au apărut elemente noi pe frontul româno-maghiar. O importantă rețea de spionaj a fost demascată ; spionii, plătiți de serviciile secrete maghiare, cumpărau informații despre armatele NATO și le treceau mai departe, spre ruși. Sincer să fiu, eu nu cred în coincidențe

O ipoteză

și, de aceea, aș forja următoarea ipoteză cu privire la acest caz. Dar, înainte de asta, să privim datele pe care le cunoaștem : în timpul vizitei lui Ceaușescu în USA, a fost organizată la New York o importantă demonstrație anticeaușită de către românii stabiliți acolo. Plin de furie, onestul leader român a prestins primarului orașului New York, Dl. Cook, să-i aresteze pe turbulenți ;

despre aceştia, avea dosare complete, pe care era gata să le pună la dispoziţia americanilor şi din care reieşea că exilaţii noştri erau cu toţii nişte bandiţi fascişti şi nişte criminali de drept comun. Reţinem dorinţa preşedintelui de a da publicităţii dosare cu caracter secret pînă la un anumit moment dat.

Alt detaliu în acest *puzzle* pe care încerc să-l construiesc a apărul anul acesta, la vizita din Australia : în chiar ziua începerii acestei vizite, toate mediile de informare din Occident au făcut cunoscut că o importantă reţea de traficanţi de droguri a fost arestată în Australia ; printre membrii ei — cam 40 originari din România.

Şi acum, în urmă cu o săptămînă, organizaţia exilaţilor români din Ungaria, şi încă alte vreo patru grupări neoficiale maghiare, au declarat că vor începe o serie de demonstraţii pe durata a două săptămîni, în faţa ambasadei române de la Budapesta ; după 4 zile, aflăm că o reţea maghiară de spionaj a fost depistată în Occident ; după încă 2 zile, se anunţă că leaderul maghiar, la *invitaţia* celui român, va avea o întîlnire cu acesta din urmă în oraşul de graniţă Arad. Părerea mea e că al nostru conducător nu este total străin de scandalul spionilor ţării vecine. Dacă este aşa, şi deocamdată n-am motive să n-o cred, atunci înseamnă că Ceauşescu îşi joacă ultimele cărţi, nemaiţinînd cont de nimic, nici măcar de faptul că prejudiciază chiar interesele Kremlinului.

D.P. : Ipoteza e interesantă ; ar însemna că *boss*-ul nostru a lovit cumva sub centură,

ca represalii ; plutim în plin Volkoff sau în John Le Carré ! Psihologia serviciilor noastre de specialitate se dovedește, încă o dată, fascinantă : e ca și cum un copil descoperă cu uimire o jucărie minunată și, stîngaci, îi testează toate posibilitățile, constatînd, pe măsură ce jocul devine mai îndrăzneț, că nimic nu se opune ca el să devină și mai îndrăzneț ! Totuși, trebuie să remarc că acest copil jucăuș a suferit o evoluție sinuoasă ; la început, adică atunci cînd a făcut ochi, era mult mai tranșant și mai intrepid ; de pildă, în 1917, una din primele măsuri ale bolșevicilor ajunși la putere a fost să aresteze Ambasada română ; nimănui nu-i venea să creadă, era ceva fără precedent ; corpul diplomatic român a fost eliberat după un timp și escortat ca să părăsească Rusia prin Finlanda ; pe drum, erau succesiv traversate zone aflate sub controlul albilor și zone sub controlul roșiilor ; în primele, escorta bolșevică era camuflată și apăreau ai noștri în prim plan ; în celelalte, invers ; nu mai știu bine ce s-a întîmplat, am impresia că, în cele din urmă, albii au spînzurat escorta ; oricum, după ce au trecut în Finlanda, diplomații noștri au aflat că ordinul de a fi suprimați fusese deja emis de Troțki.

De la acest aplomb inițial, fie că tupeul puberului de care vorbim a mai scăzut, fie că a mai primit niște lecții, fie că, în fine, el și-a mai rafinat metodele (eventual dîndu-le amploare — vezi invaziile din Cehoslovacia și Afganistan și, mai înainte, reprimarea maghiarilor în 1956), o vreme pare că a fost ceva mai potolit pe față ; acum, judecînd după ai noștri, micul comunist redes-

coperă deliciile încălcării tabuurilor. Dacă ipoteza ta este exactă, trebuie să ţinem seama şi de faptul că informaţiile culese de serviciile de spionaj ale lagărului nostru se varsă într-un fel sau altul la Moscova, aşadar bunul simţ ne îndeamnă să credem că s-ar fi obţinut acordul sovietic pentru deconspirarea reţelei maghiare, altminteri lovitura ar atinge inima însăşi a sistemului ; putem oare crede că principiul independenţei şi al suveranităţii de stat agitat de ai noştri merge pînă acolo ? Fireşte, îmi închipui că între serviciile de spionaj ale ţărilor surori există şi o anumită emulaţie, în sensul că fiecare se sileşte a fi mai zelos faţă de stăpînul suprem, ceea ce implică, într-o oarecare măsură, şi compromiterea coechipierilor ; dar, la limită, e ca şi cînd o mînă ar imobiliza-o pe cealaltă, nu ?

L.C. : După cîte se vede, Ceauşescu nu mai ţine cont de nimic ; în megalomania-i debordantă, se crede invincibil şi e în stare, de se va ivi ocazia, să impună discuţii de pe poziţii de forţă chiar şi supraputerilor, aidoma amicului său Gadafi. Ce nu înţeleg este de ce nu i se dă o lecţie, ce-i opreşte pe americani să-şi afirme mai hotărît poziţia şi ce-i împiedică pe sovietici să-l pună la punct, o dată pentru totdeauna ?

D.P. : Simplu : pasivitatea noastră, lipsa unor evenimente în România care să arate clar că e vorba de un regim insuportabil ; se ştie în principiu că e antipopular, dar trebuie demonstrat că vrem altceva, cu adevărat, că sîntem demni de a cuceri acest

„altceva", care va fi după chipul și asemănarea voinței noastre.

L.C. : Nu e ușor într-un *secol al ticăloșilor* ca acela în care ne aflăm ; gîndește-te că niciodată în istorie nu s-au adunat atîția în acest interval de timp ; iată o listă pe care n-o cred exhaustivă : Lenin, Stalin, Brejnev, Mao, Hitler, Himmler, Somosa, Marcos, Duvalier, Bokassa, Idi Amin, Chombe, Pol Pot, Peron, Trujillo, Castro, Kim Ir Sen, Gadafi, Troțki, Iejov, Beria, Gheorghiu-Dej, Gomulka, Komeyni, Mariam, Abu Nidal, Samora Machel, Marchais, Noriega, Daniel Ortega și, ai ghicit, N. Ceaușescu. De calibre diferite, de acord, dar nu crezi totuși că sînt prea mulți pe secol, că e densitatea prea mare ? Zeci de teroriști care au ajuns șefi de stat sau măcar de servicii secrete ! Oare n-ar fi timpul să se pună capăt listei lor ? De ce nu s-ar înființa un Consiliu al Președinților care să aibă puterea de a exclude din mijlocul lor pe cei ce se fac vinovați de crime împotriva umanității, cum a și propus la un moment dat Eugène Ionesco * ? De vreme ce criminalii de război naziști au fost urmăriți și vînați pînă la unul, de ce nu s-ar proceda la fel și cu criminalii nedeclaratului război comunist ? Cu ce sînt ei mai scuzabili decît ceilalți ?

* „N-ar fi oare de datoria noastră să creăm un fel de Înaltă Curte, alcătuită din șefi de stat și de guvern, Curte care să aibă autoritatea de a judeca un alt șef de stat și de a-l condamna, în cazul în care se dovedește că acesta este un criminal ?" — Eugène Ionesco, mesaj citit pe canalul TF 1 al televiziunii franceze la 2 decembrie 1987 și publicat sub titlul „O întrebare în *Agora*, nr. cit., p. 57.

D.P. : Din păcate, înrudirea nu e evidentă pentru toată lumea ; nici Hitler nu părea de la început fundamental nociv ; crimele lui Stalin au fost tîrziu cunoscute (amintește-ți de cei care le devoalau lui Sartre, de pildă, acesta găsind că publicitatea în jurul lor nu ar fi fost atunci oportună, căci ar fi dăunat prestigiului comunist, bazat pe victoria Armatei Roșii ; *la raison du plus fort est toujours la meilleure ;* în plus, un vechi viciu al gîndirii binare păstrat intact pînă astăzi în mediile noastre intelectuale îl făcea pe Sartre să creadă că, după război, a-i fi pus în cauză pe bolșevici ar fi fost echivalent cu a face jocul dușmanilor lor) ; iar Ceaușescu nu este nici atît de fățiș precum, de la un moment dat încolo, Hitler, nici atît de grandios în crime precum Stalin (dar lipsa de măreție în bine sau în rău e o caracteristică a locului, după unii : românii nu sînt decimați în mod spectaculos, ei, la rîndul lor, evită pateticul și inventează noi relații sociale stînd la cozi și sporovăind și defulîndu-se — nu mai departe chiar eu, astăzi, luîndu-mi rația de alimente și văzînd că se dă ulei de rapiță, am remarcat că, în fine, rapița de care discutau personajele lui Caragiale și care, în lumea lor, „se ducea dracului, soro", și-a găsit întrebuințarea cuvenită —, într-un cuvînt, la noi totul cade în caricatură, totul este trăit mai degrabă pe coarda umoristică, *à la légère,* se face haz de necaz și se crede să astfel supraviețuirea e asigurată, *rîd, deci exist,* iată superbul nostru *Cogito* în temeiul căruia supraviețuim, într-adevăr : ca paiațe, ca iresponsabili, ca sinucigași) ; Ceaușescu e mai degrabă un dictator ambițios în registru

Cogito-ul românesc : rideo, ergo sum !

minor ; nocivitatea sa internațională nu este imediat evidentă ; durează mult (și trebuie eforturi susținute din partea sa) ca oficialitățile lumii libere să-și dea seama că nu tratează cu ale noastre de la egal la egal, deși în ambele cazuri denumirile, funcțiile, sînt cam aceleași : președinte, prim ministru, ambasador etc. Și aici funcționează promonimia abuzivă. Așa cum ai noștri proiectează asupra occidentalilor propriile lor intenții de briganzi, la fel și aceia își închipuie că la un anume rang corespunde o anume onestitate și iată-i dintr-o dată nepregătiți față cu o speță inferioară și agresivă, dar mascată sub aparențe familiare lor. Peste toate, occidentalii sînt cel mai adesea decontractați, ca efect al normalității lumii lor, ceea ce-i face să piardă teren în fața unor tipi crispați și dogmatici.

Iată un mic exemplu de *malentendu* datorat diferenței dintre cele două lumi și speculat cum se cuvine de cine trebuie : am întîlnit la Paris un român de curînd emigrat care-și făcuse o carte de vizită ce-l indica drept psiholog și sociolog ; pentru un francez, suna desigur impresionant, dată fiind și tinerețea titratului nostru ; nu se preciza însă nicăieri că titlurile respective erau obținute în România ; or, abstracție făcînd de faptul că facultățile în cauză nu mai există demult la noi, ultimele promoții de psiho- și sociologi au fost selectate pe bază de dosar, în temeiul unor garanții politico-ideologice, fapt cu totul ignorat de mediile pariziene în care se învîrtea dezinvolt românul nostru.

Pe de altă parte, cu toată silinţa pe care şi-o dă, Ceauşescu nu are o anvergură planetară ; răul care emană de la el se răspîndeşte în lume mai lent ; în ianuarie, o sumă de capete încoronate s-au văzut manipulate de abilii noştri ziarişti de la revista *Lumea*, cînd aceştia au dat drept mesaje de felicitare adresate preşedintelui României de ziua sa aniversară mai vechi telegrame ale lor, chipurile datînd din vremea cînd imaginea internaţională a destinatarului era neîntinată ; dar, sînt eu obligat să remarc, acelaşi tratament era demult aplicat scriitorilor noştri de revista *Săptămîna*, fără ca nimeni în lume să bage de seamă manipularea (ştiu, rămîn cîteva lucruri în suspensie, precum acela că, de fapt, toţi manipulaţii au fost manipulaţi numai pe jumătate, întrucît priveşte *data* la care şi-au făcut genuflexiunile, sau acela că scriitorii noştri nu s-au gîndit niciodată să protesteze public şi să denunţe procedeul ; în ambele cazuri, dăm peste fericita situaţie cînd greşelile se plătesc) ; să aşteptăm, prin urmare, ca procesul acesta să capete amploare şi răul dinăuntrul României să se întindă ca o pată de ulei în lume — eu rămîn încrezător în principiul unităţii (fie ea şi dialectică) dintre politica internă şi aceea externă a României, cu care mi s-a împuiat capul în şcoală. Deja sînt semne că nu poţi trece în exterior multă vreme drept liberal, independent şi luminat, cît timp în interior domneşte tirania, mizeria, întunericul.

L.C.: Dar pe asta au şi contat întotdeauna totalitarii : orice liberalizare în exterior corespundea unei acutizări a terorii înăuntru ; azi, dacă te iei după mediile noastre, n-am

putea spune și noi precum Tătucul odinioară că „viața a devenit mai veselă, mai frumoasă“ ?

Și mai e ceva : dacă o politică locală, ca aceea a României, dă efecte în plan geopolitic, e logic ca și politica externă a primei puteri a lumii să aibă oarecе influențe la noi ; am citit amîndoi o carte a lui Norman Podhoretz examinînd rătăcirile americane de la Nixon și pînă la alegerea lui Reagan, iar tu mi-ai arătat zilele trecute un număr mai vechi din *Paris Match* unde, pe două pagini se lăfăie fotografii elocvente pentru ceea ce revista numea „les trois présidents chancelants“ : Nixon anunțîndu-și retragerea, Ford căzînd la coborîrea dintr-un avion, Carter pe jumătate leșinat, susținut la un *jogging* de păzitorii săi...

D.P. : Da, mai e și problema interesului lumii libere față de noi, interes de care, facem ce facem, și ne lovim mereu ; la Yalta, am pierdut statutul nostru de țară europeană sau măcar pe acela de tampon între Europa și Asia ; acum s-ar putea încerca drumul invers, adică recucerirea unei situații neutre (nu îndrăznesc să mă gîndesc la aceea a Austriei, ca pildă) ; am impresia, de altfel, că asta ar fi poziția ideală a României, o neutralitate care i-ar permite să asume destinul ei de *punte* între Orient și Occident, cum spunea Mircea Eliade și cum am mai amintit-o. Iată că, fără să vreau, mă întorc la interbelic și îmi amintesc că un ziarist occidental mi-a atras atenția în legătură cu asta că aș putea fi acuzat de paseism ; nu știu ce am răspuns atunci, dar îmi permit să

România ideală

revin acum : într-adevăr, cînd mă gîndesc la o Românie ideală, îmi apare deîndată în minte imaginea României dintre cele două războaie, așa cum am putut eu s-o reconstitui, deci, fără îndoială, puțin idealizată ; dar, din cîte știu, nu sînt singurul care privește înapoi ; faptul se datorează nu doar blocării viitorului de către utopia comunistă (paralel cu confiscarea trecutului și escamotarea prezentului), cît conștiinței de aberație istorică, înfundăturii în care am intrat după război ; că această perioadă este realmente resimțită ca aberantă, o dovedește „redescoperirea" interbelicului în timpul liberalizării șaizecioptiste ; cu alte cuvinte, atunci cînd se manifestă în viața noastră social-politică fie și numai o promisiune de normalizare, încercăm cu toții să reînnodăm lucrurile de acolo de unde au fost ele încurcate, ne rebranșăm la proxima perioadă „normală" din istoria noastră, eliminînd ca pe o eroare „bucla" totalitară în care ne-a atras Marele Vecin de la Răsărit.

O mentalitate de lumea a treia

Și acum, să privim din nou spre exterior : Cortina de Fier, linia de sciziune a Europei, devine tot mai greu de suportat ; dacă ea va fi în cele din urmă dislocată, nu se știe foarte sigur unde va cădea din nou — e foarte posibil să se lase ceva mai la Est, dar dacă, vorba lui Dorin Tudoran, va trece prin mijlocul Parisului ? În felul acesta, dispare ceea ce nouă ne place să numim conflict Est-Vest, ambele părți fiind mai curînd interesate în menținerea *statu quo*-ului decît într-o schimbare cu efecte imprevizibile ; sătui de a aștepta intervenția Occidentului, românii au

început deja să dorească instaurarea comunismului în Vest (unde, pînă de curînd, intelectualii erau măcar cripto-comuniști dacă nu comuniști de-a binelea : „trezirea“ celor din Franța sub impactul lui Soljenițîn îmi pare valabilă parțial, doar pentru o elită și ea poate trece repede, ca orice modă la Paris) ; mai mulți prieteni sau cunoștințe cu convingeri anticomuniste mi-au mărturisit că s-ar angaja cu plăcere comisari ai poporului în Occident ; un studiu asupra relațiilor americano-române între 1968 și 1984 (*L'autre Europe*, 10), semnat de dl. Mihai Botez, se încheia cu relatarea unei opinii de tot mai largă difuziune în anumite cercuri românești, anume aceea că americanii practică față de noi un „nou rasism“, date fiind în primul rînd piedicile pe care le pun emigrării alor noștri peste ocean și care, în mod evident, sînt rezultatul negocierilor cu guvernul român ; de asemenea, circula și zvonul că așa-zisul „complot al generalilor“ de acum cîțiva ani, vizînd răsturnarea lui Ceaușescu, ar fi fost dezvăluit acestuia de serviciile secrete ale unei puteri occidentale, ceea ce a permis masacrarea rapidă a complotiștilor ; toate aceste lucruri pe care le colportez aici au, dincolo de o veracitate discutabilă, o realitate fantasmatică, mult mai gravă ca atare : ele mărturisesc, pe fondul exasperării românești, ale așteptărilor noastre (fondate sau nu n-are importanță) frustrate, de nașterea unui resentiment față de Occident ; abia aceasta este însă o mentalitate de lume a treia care, adăugată pagubelor materiale produse în exces de o economie în perpetuu declin, ne înscrie decisiv pe orbita „tiermondistă“.

victoria ceaușismului numai așa poate fi succint descrisă.

> Sfîrșitul întrevederii-fulger de la Arad ; Károly Grósz nu pare a fi rezistat șarmului senectuții ; natural că pontifii puterii au pretutindeni mai multe lucruri în comun decît diferențe, dar dacă tu ai dreptate și, într-adevăr, leaderul maghiar a fost redus la ascultare prin căderea rețelei lui de spioni ? Oricum, momentul psihologic a fost bine ales.

L. C. : Ca să vedem exact unde sîntem astăzi, trebuie să ne raportăm la model ; ce constatăm ? Teroarea, foamea, frigul, încurajarea delațiunii, dezbinarea, absurdul, cinismul, hoția, lașitatea, apatia, imoralitatea, mizeria, ura, munca silnică și privarea de orice drept, toate aceste caracteristici constituiau pilonii lagărului stalinist așa cum este el descris de Soljenițîn și ele sînt deopotrivă realitățile României ceaușiste de azi. Se-nțelege că socialismul are aceleași principii peste tot în lume, dar aplicarea lor ceaușistă („la condițiile particulare") face din România ultima treaptă a dezumanizării.

Gulag și Romlag

Singura deosebire existentă între Gulag și România o formează legea natalității în vigoare la noi, în Gulag procrearea fiind descurajată. Rațiunea politicii demografice din România este dată de dorința lui Ceaușescu de a fi stăpîn peste un număr cît mai mare de sclavi („carne de tun" în nedeclaratu-i război, ai zice tu) ; în consecință, i se potrivește mai mult funcția de director sau coman-

dant al unui lagăr de muncă și exterminare decît aceea de președinte, de aici rezultînd și abusurdele discrepanțe dintre el și ceilalți șefi de stat ; aceștia îl consideră pe Ceaușescu șef de stat și se comportă cu el ca atare ; dar ca stat România este, de fapt, acefală, asta e urmarea imediată a ancilocrației de care vorbeai.

D. P. : Am mai putea lua în discuție, dacă vrei, și alte semne ; de exemplu, *secretariatul* aflat în fruntea partidului, nu e el oare o vicarianță ?...

L.C. : Mai bine să nu ne îndepărtăm de Gulag și să-l cităm pe Soljenițîn : „Psihologia golanului este foarte simplă, foarte ușor de asimilat : 1. Vreau să trăiesc și să nu-mi refuz nici o plăcere, ceilalți ducă-se dracului ; 2. Are dreptate cel mai puternic. 3. Dacă nu ești tu cel persecutat, nu te băga." * Din nefericire, aceste „principii" par a fi marcat comportamentul majorității celor ce trăiesc în România de azi. De ce ne-am mira atunci că nimeni nu ia atitudine și că în clipa în care apar totuși indivizi care o fac, ei sînt repede țintuiți la stîlpul infamiei, ocoliți ca „ciumați" etc. ? Din acest punct de vedere, societatea românească ar putea supraviețui la fel de bine și în lipsa organelor de Securitate și Miliție, principiile ei ar rămîne nealterate.

Vorbeam mai înainte de extraordinara degradare pe care a suferit-o în veacul nostru funcția de șef de stat ; de peste 200 de ani, USA n-au cunoscut nimic asemănător

* Am tradus din *L'Archipel du Goulag*, Seuil, 1974, tome II, p. 320.

și este știut că poporul american este format, minus substratul indian, din emigranți care, în mare parte, erau de condiție modestă ; la fel, Australia era la origine un tărîm unde erau expulzați delincvenții irecuperabili ; și acum, revenind la „basna“ lui Simion Dascălul, ne putem pe bună dreptate întreba dacă indivizii unei societăți poartă întreaga răspundere pentru starea ei precară, și nu cumva sistemul (cel comunist, în cazul nostru) este responsabil pentru dezvoltarea dincolo de limită a răului din om.

D.P. : N-aș vrea să ne angajăm în direcția asta ; sistemul e alcătuit din indivizi ; nu te gîndi numai la cei activi, care fac efectiv răul, ci și la cei pasivi care, suportîndu-l fără să crîcnească, devin relee ale răului ; deci și aceia care nu fac nimic tot fac ei ceva, sînt complici. Exemplele cu USA și Australia pe care le-ai dat mi se par viciate : și unele și cealaltă au beneficiat, aș zice, de implantarea civilizației britanice pe teritoriul lor și, prin limbă, obiceiuri și altele, gravitează și astăzi în sfera aceleiași civilizații. Dacă vrei să ajungi la ideea că redresarea României ar depinde de o nouă colonizare a ei, de bunăvoința unui imperiu (deși nu prea văd care) dispus s-o tragă la edec, spune-o direct !

L.C. : Nu m-am gîndit la asta... dar ideea nu e de aruncat ! Însă nu lezează ea mîndria națională ?

D.P. : Mîndria națională ar trebui să se simtă lezată de starea actuală a țării și a națiunii și să se gîndească la viitoarele sacrificii pe care va trebui să le facă întru redresare ; de-abia după aceea va fi și legitimă.

L.C. : Bun, dă-mi voie atunci, o ultimă dată, să mă întorc la Soljeniţîn ; iată ce scrie el : „Realistul Stalin a înţeles demult că aceste poveşti despre reeducarea banditilor nu erau decît vorbe goale. Şi a imprimat energiei lor o altă direcţie, lansîndu-i contra cetăţenilor propriei lor patrii." * Or, cred eu, răul pe care-l legăm indisolubil de comunism este manipulat şi dirijat în acest sens ; societatea e învrăjbită cu deliberare, împotriva nemulţumiţilor sînt asmuţiţi delincvenţii ; adesea, organele de Miliţie se poartă mai blînd şi mai înţelegător cu criminalii de drept comun decît cu medicii, avocaţii, profesorii sau inginerii care ajung pe mîna lor.

Este cît se poate de semnificativ faptul că, în cursul anchetei din februarie, cînd am fost acuzat că aş fi atacat în plină zi, în centrul oraşului, un cetăţean străin pe care l-aş fi jefuit, la nedumerirea mea în faţa enormităţii acuzaţiei, maiorul Zaharia, comandantul Miliţiei din Iaşi, mi-a dat o replică la care nu m-aş fi aşteptat : „Lasă că vă ştiu eu pe voi, ăştia, care vă daţi intelectuali ! De-abia aşteptaţi să se dea vreo graţiere sau amnistie [se dăduse una cu două săptămîni înainte], ca în contul celor ce se eliberează din puşcării să atacaţi oamenii şi să comiteţi tot felul de ilegalităţi !"

Pedeapsa pentru furt din avutul personal variază între 2 şi 6 luni ; părintele Calciu şi Radu Filipescu au primit cîte 10 ani de

* *Ibidem*, p. 321.

pușcărie pentru niște cuvinte care în lumea liberă ar fi trecut neobservate ș.a.m.d. Nu demonstrează asta o implantare voită a banditismului în societatea noastră ? Și-atunci, cum de-și poate permite un leader occidental să se așeze la masa tratativelor cu cel care creditează această implantare, ba chiar să și dorească a ajunge la puncte de vedere comune cu el ? Iată un lucru care depășește pragul înțelegerii mele. Nedumirirea mea se aplică și leaderilor comuniști ; săptămîna trecută, Ceaușescu, de pe poziții de forță, și nu constrîns de ruși, cum tot aud că se susține în Occident, l-a invitat pe Grósz la o „discuție tovărășească" ; aceasta din urmă pare a se fi întors acasă cam mofluz, fără să fi obținut altceva decît unele promisiuni, mult mai vagi ca acelea obținute de Kadar acum 11 ani, din care s-a ales praful (cum era de așteptat). Și, cu toate acestea, lumea se declară mulțumită : „Orice s-ar spune — zic unii —, este un început." Un început ? Nu. Este o continuare, o perpetuare la nesfîrțit a acelorași minciuni și perversități care dau culoarea specifică politicii lui Ceaușescu ; orice dialog cu el nu e în fapt decît un dublu monolog — el nu înțelege (sau nu-i convine să înțeleagă) ce i se spune, cuvintele lui, pe de altă parte, sînt interpretate ca „acolo", adică sînt luate de bune. Pe urmă, toți se minunează că el iarăși și-a încălcat promisiunile și că face, în continuare, numai ce-i dictează bunul plac. Aseară, am auzit la *Europa liberă* scrisoarea deschisă pe care i-a trimis-o d-na Doina Cornea, cerîndu-i să oprească demolarea satelor noastre ; scrisoarea avea tonul potrivit, dar, printre altele, se reclama în ea organizarea unui referendum

în care populaţia ţării să-şi facă publică opţiunea cu privire la această măsură ce-o afectează direct şi ireversibil ; bine, dar nu ştie d-na Doina Cornea ce înseamnă oare un referendum comunist ? De s-ar organiza unul, ar reieşi că 99,99% din populaţia ţării ar fi de acord cu demolările ! Mă mir că referendumul nu a fost organizat pînă acum, ca N. Ceauşescu să-şi dea toate scuzele legalităţii !

Am văzut că preşedintele nostru îşi întemeiază toată politica internă şi mai ales cea externă pe urbanitatea interlocutorilor săi, a diplomaţiei în general şi a occidentalilor în special. Dar în felul acesta, relaţiile cu el echivalează cu încercarea de a îmblînzi un brigand cu puţină ştiinţă de carte citindu-i din Dante şi din Shakespeare ; iar preţul acestui carnaval este libertatea noastră. Ieşim din istorie, poate fără întoarcere, sub un maldăr de declaraţii, comunicate comune şi tratate semnate de toţi conducătorii lumii. În Occident, statele au tendinţa de a nu se mai lăsa şantajate de terorişti ; desigur, diplomaţia e altceva ; de acord ; dar ce legătură are Ceauşescu cu lumea diplomaţiei ? (De altfel, el a înlocuit pe toţi diplomaţii noştri de carieră cu „băieţi în post", cum spunea chiar unul din această zonă !) Modul cum a pus Stalin mîna pe jumătate din statele Europei n-a însemnat nimic pentru leaderii occidentali ? Delegaţia română de la Conferinţa post-Helsinki de la Viena este formată din emisarii unui terorist care şantajează o lume întreagă, iar celelalte delegaţii aşteaptă

Ieşim din istorie sub un maldăr de declaraţii semnate de toţi conducătorii lumii

cu sufletul la gură, emoţionate, acordul României ; bineînţeles, au ceea ce merită ; dar pe noi asta nu ne încălzeşte cu nimic.

D. P. : Îţi închipui că dacă Occidentul ar găsi la noi un leader credibil cu care să trateze n-ar face-o ? Iar „credibil" înseamnă, cît de cît, unul care să poată face oricînd proba unei adeziuni de masă la ideile sau la programul lui. Chiar în aceste zile, în Polonia, Lech Walesa îşi permite să ţină în şah guvernul fiindcă e capabil să declanşeze greve ori să le oprească şi astfel vine la masa negocierilor ca o forţă socială reală — ştiut fiind că, de există vreo tactică potrivită pentru a te opune cu succes totalitarilor noştri, aceasta este forţa, forţa pur şi simplu, de care o prea îndelungată guvernare i-a dezobişnuit să mai ţină seama (cît putem crede în înţelegerile cu ei, o arată faptul că, în Polonia, dictatura militară era pregătită în secret încă înaintea semnării acordului dintre *Solidaritatea* şi guvern, în vara lui 1980 *).

Şi iarăşi ne întoarcem la virtuţile civice atît de ofilite la acest neam năpăstuit ; ce mi se pare groaznic în lipsa noastră de organizare nu e spaima de a întreprinde ceva (pe care, iată, tot mai mulţi indivizi izolaţi o înving şi nu dintre aceia care n-ar fi avut de tras de pe urma unor atitudini similare : Ion Puiu, Doina Cornea, Gabriel Andreescu, Radu Filipescu...), ci *inerţia* care ne determină mai curînd să facem astăzi ce am mai făcut şi ieri decît să ne ostenim a inventa altceva : exact atitudinea mioritică, legea minimului efort.

* Cf. Leszek Kolakowski, *loc cit.*, p. 47.

Așa încît, chiar dacă N. Ceaușescu se descalifică tot mai mult pe plan internațional, lumea liberă nu ne va recunoaște demni de a scăpa de el decît atunci cînd, comportîndu-ne ca oameni liberi și maturi, vom fi scăpat de el ; ăsta e paradoxul libertății — o deții oricum, n-o folosești, nu înseamnă că n-o ai, fiindcă de avut, poți descoperi în orice moment că o ai dintotdeauna ; dar ca s-o descoperi și folosești, îți trebuie doar *voința de a voi*, scînteia volitivă căreia Jankélévitch i-a consacrat un volum de glose...

L. C. : Descalificarea lui Ceaușescu pe plan internațional e, totuși, indiscutabilă și din ce în ce mai evidentă de la o zi la alta ; aș zice chiar că nimic din ce face în ultima vreme nu ratează acest efect.

D. P. : Da, dar în lipsa reacției noastre sociale cuvenite, consecințele sînt jalnice : avem parte de compasiunea suscitată, în general, de infirmi...

L. C. : ...sau de prizonieri.

D. P. : S-a mai vorbit de structura penitenciară a României de astăzi * ; paralela cu o închisoare poate fi împinsă foarte departe : astfel, cei care „ies la muncă" o duc relativ mai bine, cel puțin în relațiile lor cu administrația ; ceilalți sînt penalizați ;

ROMLAG :
Structura penitenciară a României de astăzi

* „Se poate spune că originalitatea proiectului oficial românesc constă în trecerea de la un *comunism de război* la un *comunism de lagăr.*" — Ion Vianu, *loc. cit.*, p. 69. Cele două stadii sînt însă complementare.

oricum, pîinea se dă tot cu rația (și trebuie spus că în zonele unde este „cartelată", această rație — 300 g — e mai mică decît aceea prevăzută în închisori pentru „munci grele" — 350 g —) ; cei care nu-și îndeplinesc norma sînt penalizați ; evadările se pedepsesc exemplar, inclusiv cu moartea ; paza Romlag-ului e strașnică, la intrare și la ieșire se fac percheziții corporale (iar în interior, nu ne putem plînge, sîntem controlați de cîte ori e nevoie) ; cei care au pe cineva afară primesc pachete și vizite ; modul de distribuire a pachetelor e cît se poate de umilitor.

Din ianuarie încoace, s-a introdus, în pofida afluenței de pachete, un program redus de lucru cu publicul și la un singur oficiu poștal pe județ. Noile instrucțiuni cu data de 10 ianuarie 1988, afișate pe ușă, prevăd returnarea imediată a pachetelor care ar avea caracterul de „ajutor organizat" ; acesta se stabilește punîndu-se destinatarului multe întrebări despre expeditor, pe lîngă acelea care fac obiectul unui chestionar scris ; dacă cele două părți nu au legături de rudenie demonstrabile, se întîmplă — pe perioade — ca destinatarul să nu primească nimic — atunci, spun instrucțiunile, coletele sînt păstrate o vreme „la dispoziția expeditorului" ; funcționarii poștali și vamali care distribuie coletele te fac să simți cu vîrf și îndesat că ți se face o favoare ; oricum, conținutul e controlat sever, rupt, spart, răvășit și vămuit în funcție de amabilitatea destinatarului ;

deși transportul coletului e integral plătit de expeditor, poșta mai percepe o taxă pe transportul lui de la frontieră la punctul de destinație : un colet cu conținut și greutate similare expediat în țară, dintr-un loc oarecare la frontieră, costă cîțiva lei ; pentru porțiunea frontieră — loc de destinație se plătesc însă, la coletele externe, cîteva zeci de lei.

Produsele din pachet și țigările servesc de monedă forte ; modul de raportare la muncă e ambiguu : munca este un drept, dar și o datorie de onoare, iar în cazurile de trimitere la „munca de jos", ea devine o pedeapsă și un mijloc de reeducare ; blocurile de locuințe, această mîndrie a regimului, sînt în realitate niște dormitoare comune în care ești lipsit de *privacy*, unde auzi tot timpul zgomotele cele mai banale ale tuturor vecinilor și unde domnește cea mai neagră promiscuitate ; personalul de supraveghere se bucură de un regim aparte, dar, prin faptul că împarte cu supravegheații același spațiu vital, prin faptul că, oricît ar încerca, nu se poate izola complet de ei, are aceeași mentalitate carcerală și este, fundamental, la fel de promiscuu ; idealul oricărui supravegheat este să devină supraveghetor.

O recentă scrisoare din țară citată la un post liber de radio vorbea de cel mai recent ideal al multor tineri români : acela de a fi înrolați în Securitate. E perfect adevărat ; am cunoscut mulți părinți care-și împing odraslele într-acolo, deoarece nu concep o viață

mai bună și mai lipsită de nevoi pentru ele decît aceea de securist ; marile probleme ale aprovizionării nu există la aceștia, problemele materiale sînt mult mai rezolvabile decît la celelalte categorii de populație, iar riscurile meseriei sînt încă departe de a fi ceea ce au fost în Ungaria anului de grație 1956. Cu toate acestea, pentru anumite categorii de securiști (pază, escortă), regimul preferă în ultima vreme să recruteze candidați din orfelinate.

...de aceea și este permanent dispus la colaborare cu supraveghetorii, în schimbul, adesea, al unor avantaje derizorii, căci delațiunea, de pildă, este încurajată, fără a fi și bine răsplătită ; pe măsură ce sistemul penitenciar se stabilizează, crește și numărul de *planqués*, ceea ce, reciproc, contribuie la stabilizarea sistemului ; nu este permis să aduni ceea ce s-ar putea numi avut personal — din timp în timp, prin grija patrimoniului (îndeosebi dacă e vorba de moșteniri) sau a legii privind controlul veniturilor „ilicite", ești redus la zero și trebuie, dacă mai ai chef, s-o iei de la început (în timp, se atrofiază astfel dorința de a mai face nu avere, ci pur și simplu de a mai face ceva ; una din sursele pasivității noastre stă și în această imposibilitate de a construi ceva de durată ; trăim de pe o zi pe alta, ca Ivan Denisovici, și într-o perpetuă încordare — e un fel de *carpe diem* forțat avînd, în locul bucuriei, un soi de ușurare animalică : a mai trecut o zi, am scăpat și de data asta !) ; din această cauză, unii devin mai puțin atenți la partea materială a vieții și aceasta este una din cauzele

supravieţuirii culturii ; există şi eliberări : cele definitive presupun stoarcerea maximă a tot ce se mai poate stoarce de la eliberaţi, iar cele temporare, un fel de concedii, se acordă sau celor merituoşi, sau celor care au pe cineva afară susceptibil de a lupta pentru ei ; în ambele cazuri, li se interzice eliberaţilor să vorbească despre condiţiile din detenţie (culmea este că şi eliberaţii definitivi se conformează, de unde vinovăţia lor, pusă în cauză de doctorul Vianu : vor da seama într-o zi, scria d-sa, şi cei ajunşi în Occident şi care au tăcut ; tăcerea ori anonimatul justificate de prezenţa unor rude în ţară constituie exact tipul de argument care serveşte regimului şi efectul său este exact inversul celui scontat) ; în fine, corespondenţa este cenzurată, oprită, dirijată, la fel şi convorbirile telefonice (iar cînd totul merge bine în acest domeniu e sigur vorba de o recompensă) şi toate aceste precauţii izolaţioniste ne îndeamnă să ne întrebăm : pentru ce ? Ce anume se sileşte regimul să ascundă cu atîta zel ? Moartea, eşecul, inanitatea propriei sale structuri şi legitimităţi, spectaculoasa inversare pe care se întemeiază ? Fără îndoială, toate aceste figuri ale entropiei cadaverice şi altele încă ; nici măcare nu e nevoie ca puterea să ne mai ascundă faptul că sîntem înşelaţi clipă de clipă : cadavrul ce-i stă emblemă e public, precum acela al lui Lenin aşa cum îl vede Besançon într-un final de carte, vizitat în mausoleul său de o procesiune mai mare decît aceea de Paşte.

Cenzura a pătruns în cele mai neînchipuite locuri : în vara asta, spre

exemplu, nu au fost anunțate la buletinele meteorologice temperaturile mai mari de +40° C, deși ele s-au înregistrat în mai multe locuri ale țării (există însă și opinii după care termometrele sînt de vină: ele ar fi astfel făcute încît să indice temperaturi mai ridicate decît în realitate, ca nu cumva iarna să intrăm în panică).

De asemenea, cercurile de rebusiști din țară au primit o listă cu nume care sînt interzise în careurile de cuvinte încrucișate și în celelalte încifrări; sînt numele intelectualilor din exil: Wolf Aichelburg, Sorin Alexandrescu, Grigore Arbore, Nicolae Balotă, Nicolaus Berwanger, Ion Caraion, Alexandru Căprariu, Silvia Cinca, Dan Cristea, Constantin Dumitrescu, Paul Emanuel, Karoly Endre, Victor Frunză, Ion Grecea, Rodica Iulian, Sonia Kittner, Alexandru Lungu, Vasile Mănuceanu, Gabriela Melinescu, Alex. Monciu-Sudinski, Mihai Nadin, Bujor Nedelcovici, Ion Negoițescu, Virgil Nemoianu, Oana Orlea, Alexandru Papilian, Marian Popa, Lucian Raicu, Constantin Stoiciu, Mariana Șora, Marin Tarangul, N. Tertulian, Dorin Tudoran, Mihai Ursachi, Ion Velican — plus o anexă mai grăbită, conținînd pe Dan Culcer, Emil Hurezeanu, Maria Mailat și Matei Vișniec.

*

Tîrgul nostru frisonează la oroarea cu care se deschide noul an de învățămînt: un ins este surprins de o bă-

trînă, în vila pe care aceasta i-o lăsase prin testament, în plin amor cu un nepot ; ca urmare a indiscreției sale, bătrîna se alege cu mai multe lovituri de ciocan ; este internată în stare gravă ; făptașul încearcă să se otrăvească, înghițind detergent (sau insecticid ?) ; este și el internat și pînă aici n-ar fi nimic, doar un fapt divers de un gust îndoielnic, dacă autorul acestei farse negre n-ar fi profesor universitar la catedra de filozofie ; de filozofie, adică, propriu vorbind, de marxism ; astfel, Althusser e lăsat pe jos !

*

Aud că un bătrînel căruia i s-a refuzat ieșirea la pensie a fost în ultimul moment salvat din ștreang de nevastă-sa ; hotărît lucru, pensionările sînt anul acesta o problemă.

*

Willie Totok face un reportaj la fața locului despre soarta românilor emigrați în Ungaria ; e prima oară cînd se vorbește explicit de drama acestor fugari ; ciudat că asta se întîmplă însă după întrevederea Ceaușescu — Grósz...

Sistemul penitenciar, va să zică, reprezintă gradul zero al vieții de la noi, abia-abia machiat, încît foarte lesne de resimțit la tot pasul (și încă n-am vorbit de impresia pe care o ai, *inside*, de a fi tot timpul supravegheat, ceea ce-ți dă și senzația claustrofobă că n-ai

unde să te duci, nici unde să te ascunzi, că rătăcești mereu într-un decor arid și plat, cu prea puține accidente protectoare) ; de aici încolo se pune

Iadul e pardosit cu bune intenții

însă întrebarea pentru ce traversăm cu toții această penitență și ce vină ispășim ? Oare, schimbînd punctul de vedere, nu plătim noi fiindcă refuzăm să pricepem adevăratele intenții ale guvernanților noștri, esențialmente *bune* ?

L. C. : Chiar așa, Dan Petrescu, ce-ar fi dacă, măcar o dată, am privi și noi cu îngăduință spre bunele intenții ale lui Ceaușescu ? Îmi vei spune că și iadul e pardosit cu bune intenții ; dar dacă tot ai pomenit de atîtea ori de universul imaginarului, unde intențiile sînt pure și ideile nealterate, cred că a sosit momentul să sondăm și altfel adîncurile gîndirii prezidențiale.

Ce i se poate reproșa, la urma urmei, energicului nostru conducător ? Că este energic ? Dacă ar fi fost moale, toți ar fi făcut din această trăsătură centrul politicii românești și tot nu s-ar fi găsit vreunul care să se arate mulțumit de Ceaușescu. Așa sînt românii, veșnic nemulțumiți, veșnic cîrtitori ; oare nu strîmbau ei din nas și între cele două războaie mondiale ? N-au fost ei supărați de venirea unei case domnitoare străine (ca mai apoi toți antidinasticii să devină fideli oameni de Curte, cum se amuza Maiorescu să marcheze în subsolul *Introducerii* la discursurile sale parlamentare) ? Nu l-au forțat ei pe Cuza să abdice ? N-au fost și voci care s-au ridicat împotriva Unirii Principatelor ? Ba chiar și dacii s-au opus cotropirii romane la

vremea ei, cotropire care azi a devenit mîndria supremă a istoricilor, lingvisticilor, scriitorilor și politicienilor din România ; și oare peste 200 de ani nu va fi socotit Ceaușescu un colonizator care a făcut României cel puțin tot atîtea daruri cîte făcuse Daciei, cu două milenii în urmă, violatorul tată Traian? Poate că dorința mea de a-l privi și altfel pe Ceaușescu este deja o reacție la ura generală de care s-a înconjurat și la nesfîrșitele rechizitorii ce vor veni odată cu dispariția sa ; oricum, l-ar mai putea schimba cineva ?

Dar să intrăm în subiect și să vedem care sînt acuzațiile. Sînt unii care susțin că originea sa etnică ar fi dubioasă, el provenind, pasămite, dintr-o familie de țigani (răposatul Virgil Mazilescu dezvolta chiar o teorie precisă, în vreo 6-7 puncte, asupra acestui subiect ; nu e nici o taină, o declarase în scris și securiștilor). Ei și ? Este oare acesta un motiv să cădem în condamnabile practici rasiste ? Noi, cei care am înțeles și suferința evreilor, și pe cea a negrilor ? Noi, admiratorii rasei galbene ? Țiganii nu sînt și ei oameni ? Unde mai pui că semnau în *Alternative* cu propriul lor nume, pe cînd românii preferau tot felul de pseudonime prezumțioase (de genul „un posibil viitor ministru de...“). Ce vină are el că s-a născut așa ? Se zice, în popor, că țiganul, cînd ajunge împărat, întîi își omoară cele mai apropiate neamuri ; este această vorbă valabilă în cazul lui Ceaușescu ? Se vede de la o poștă că nu ! Nici o rudă, cît de îndepărtată, nu numai că n-a fost respinsă de la masa belșugului din vîrful ierarhiei, dar chiar toate au fost chemate la ea, sprijinite și încurajate să poarte și ele povara unei munci de răspundere, să se

întrepătrundă cu interesele țării, să pună umărul la construirea noului și la dărîmarea vechiului, la propășirea neamului.

I se reproșează lui că e progresist, că merge prea repede tot înainte ? Dar ce, ar fi fost mai bun un conducător care să ne tragă îndărăt, să ne facă să trăim ca în Evul Mediu ?

I se reproșează că este tiran ; dar are el o altă cale de a ține în frîu o economie care de-abia mai respiră și o populație indolentă ? Țara a fost jefuită de romani, de tătari, de turci, de ruși ; ba, peste toate acestea, a mai căzut de la putere și șahul Iranului, cu care Ceaușescu semnase un contract pe termen lung de livrare a petrolului la un preț convenabil. Este el vinovat de toate astea ? De strîmba ordine internațională ? El, revoluționarul fără somn, care prin orice mijloc a încercat să trezească acest popor ? Putem să mai zicem că sîntem oprimați ? Oprimare ?! Nu ! Îndemn la revoltă ? Da ! Căci prin tot ce-a făcut și, cu incredibila-i tenacitate, prin tot ce încă mai face, el nu dorește decît un singur lucru : să trezească, o dată pentru totdeauna, acest popor care a dormitat sub toate invaziile, sub toate urgiile. E normal să pară exagerată comportarea lui Ceaușescu, dar ce alt remediu ar fi putut găsi el, sau oricare altul în locul lui, pentru a tămădui istorica maladie națională ? Și se poate trece cu vederea peste înfocatele sale eforturi de a-i împăca pe români cu dușmanii lor seculari, rușii și ungurii ?

Ceaușescu este un tip orgolios ; dar orice conducător trebuie să fie așa. De ce anume s-ar amesteca, cum s-a întîmplat în trecut, cei din afară în treburile noastre interne ? Ceaușescu nu vrea să primească lecții de la

nimeni ; dar noi, cei din opoziție, primim noi lecții de la cineva ? Amenințările lui Ciurlău, Zaharia & Co. ne-au intrat pe-o ureche și ne-au ieșit pe cealaltă ; nouă, niște oameni simpli și fără putere ; cum deci am putea să-i reproșăm lui Ceaușescu ceea ce și noi facem și, mai ales, în același scop — trezirea compatrioților noștri ?

Alexandr Zinoviev spunea undeva că în comunism numai conducătorul suprem și disidenții se opun comunismului, pentru că ei sînt singurii care nu sînt legați de colectivitate. E adevărat, Ceaușescu e un tip ceva mai aparte ; în comparație cu ceilalți leaderi est-europeni, el este și mai comunist, și mai anticomunist ; la prima vedere, pare un paradox forțat ; dar, după Stalin și Mao, Ceaușescu este singurul leader care continuă adevărata cale a comunismului, pe de o parte, iar, pe de alta, tocmai această înverșunare devine un potențial mijloc de distrugere a comunismului. Oricum am privi, el este un om de bine.

I se reproșează, și nu în cei mai urbani termeni, că se opune semnării unui acord privind drepturile omului în cadrul Conferinței post-Helsinki de la Viena ; dar nimeni nu vede aici proba onestității celui care, semnînd și încălcînd atîtea alte tratate, s-a plictisit să mai mintă și să continuie o mascaradă care oricum n-ar sluji nimănui. Guvernul român este acuzat de faptul că delegația sa nu s-a reîntors încă la Viena după vacanța de vară, dar nimeni nu vrea să observe în asta grija lui Ceaușescu pentru om, diplomat inclusiv, înalta sa omenie constînd în a acorda epuizaților săi diplomați, care se opun întregii lumi cu succes, o vacanță și mai mare, de

4 sau chiar 5 săptămîni, în loc de 3, așa cum acordă, cu parcimonie, celelalte state unor diplomați pe care-i exploatează nemilos.

Dărîmarea satelor ? Ei nu, cine a pomenit de dărîmare, cînd de fapt e vorba de îmbunătățirea condițiilor de trai ale țăranilor care, spre a nu mai fugi la oraș, l-au obligat pe președinte să mute orașele la țară ? Cum de se pot interpreta atît de răuvoitor atîtea și-atîtea intenții de maximă emancipare ?

Este iarna frig în locuințe ? Da, mai sînt anumite probleme de rezolvat, ca pretutindeni în lume. Dar frigul oare nu conservă ? O duc africanii mai bine numai pentru că la ei este cald tot timpul anului ? Și n-a dat el, omenosul, soluția prin care se poate scăpa de frig ? „Să puneți o haină mai groasă, tovarăși !" De unde să luăm această haină ? Asta-i bună ! Doar n-o să ne rezolve el chiar toate problemele ! De-abia se descurcă cu mantourile de blană ale consoartei ! Au fost, e drept, și cazuri în care copii și chiar oameni maturi au murit de frig. Nu e singura țară în care se moare. Și-apoi selecția, naturală sau artificială, n-are ea meritul de-a întări vigoarea unui popor ? Ca să nu mai vorbim că el, genialul, a găsit și aici o soluție compensatorie : legea natalității !

Nu avem ce mînca ? Da, dar mănîncă americanii prea mult și risipesc îngrozitor ; risipa dezumanizează, pe cînd foamea ascute spiritul. Cine în istorie se mai poate lăuda (și, ține cont : el nici măcar nu se împăunează cu asta !) că a făcut ca poporul pe care-l conduce să fie format din milioane de asceți ? Tibetul ? Da, dar el a fost înghițit de China. România nu a fost încă înghițită de sovietici, iar el, neobositul, veghează ca lucrurile să

rămînă așa cum sînt, cu orice preț, chiar cu prețul de a nu fi înțeles de nimeni, de a fi detestat de un popor întreg și condamnat de întreaga omenire. Mă și întreb cum de mai rezistă, sărmanul, la atîtea lovituri pe care le încasează din toate direcțiile ; șansa noastră e că, fiind paranoic, e foarte rezistent, altfel am fi pierduți. Dar să nu ne îndepărtăm. Acuzațiile nu se opresc aici. Se mai spune (și pe bună dreptate) că Ceaușescu exportă tot ce se poate exporta ; o face, după cum chiar el recunoaște, pentru a rambursa datoriile externe. Dacă nu le-ar plăti, ar fi tratat ori de neserios, ori de hoț. Și-apoi, toate țările lumii, de la cele mai sărace pînă la cele mai dezvoltate, urmăresc să-și mărească exportul ; la ele, acest lucru e socotit ca o măsură cît se poate de sănătoasă, pe cînd la noi se susține că ar fi izvorîtă din cruzime. Este injust. Că nu se asigură mai întîi necesarul unei vieți demne poporului ? Dar se uită construirea metroului ? A canalelor ? A Casei Republicii ? Astea nu sînt pentru popor ? S-a cam desființat televiziunea ? Foarte bine ! Nici el nu mai suportă să apară tot timpul, pe toate canalele ei. În plus, nu o dată am auzit occidentali care se plîngeau de teroarea televiziunii. Ce-a mai rămas ? Cultura ? Aș ! Cultură ne mai trebuie, cînd nu sîntem capabili să strîngem recoltele de pe cîmp ? Ce să facem cu ea ? Morala ? Dumnezeu ? Iubirea ? Democrația ? Cînd sînt atîtea probleme majore care încă n-au fost complet rezolvate ? O, Doamne, cîtă lipsă de realism ! Și cînd te gîndești că încă mai există indivizi care nu-i văd decît defecte ! Lui, celui atît de plin de calități, de „noua calitate" ! Lui, a cărui imaginație compensează impasul imaginarului co-

lectiv, ridiculizîndu-i și pe cei mai ingenioși scriitori de s.f. ! Lui, care-i concurează în umanism pînă și pe Hitler și Stalin ! E nedrept să se nască un asemenea om numai la 500 de ani o dată !

Și, cu toate acestea, deși iubit de toate popoarele și avînd o groază de calități, Ceaușescu este un om plin de modestie ; bineînțeles, cultul personalității nu face decît să mascheze cu abilitate această rară trăsătură de caracter...

D. P. : Recunosc că am remarcat și eu acest lucru bizar : tot ce a făcut Ceaușescu parcă ar fi fost menit să zdruncine din temelii pasivitatea românilor — capitala țării transformată într-un mare sat noroios sau prăfos, bîntuit de bande de lumpeni ; foame și frig ; dereglarea natalității ; rată enormă de mortalitate infantilă ; România pe primele locuri din lume ca număr de sinucigași ; scoaterea la mezat a tuturor produselor mai de Doamne ajută ale țării ; cele mai proaste afaceri economice din întreaga noastră istorie ; selecționarea socială a incompetenților, lingușitorilor, corupților ; devalorizarea patriotismului etc., etc. și, peste toate, declararea (troțkistă) a revoluției permanente și a necesității (anarhiste) a revoluționarilor de profesie ! Cu toate acestea, în ciuda unor incidente nerelevante, bravul popor român nu a acceptat provocarea și continuă să se comporte „anistoric“, punînd adică între paranteze o istorie alienantă!

> Mediile au început să recunoască eșecul lui Grósz în întîlnirea de la Arad ; se vorbește de un capital politic acumulat de leaderul maghiar și cheltuit în van.

*

Silviu Brucan dă un interviu lui Nestor Rateş, excelent acesta din urmă cînd e vorba de interviuri „grele". Maladia acuzată de Brucan s-ar chema „sectarism" ; în rest, marxismul i se pare în continuare neatins de avatarurile lui practice ; problema, după el, este că nu avem un model marxist al anului 2 000, din pricina neadmiterii opiniilor paralele în sînul aceleiaşi ideologii ; or, s-au schimbat forţele de producţie (în special datorită revoluţiei tehnico-ştiinţifice), s-au schimbat clasele sociale şi raporturile dintre ele, s-a modificat capitalismul, ba chiar şi socialismul ; în aceste condiţii, mă întreb eu, ce ar mai rămîne din marxism, această teorie economică a secolului trecut ? Deşi conceptul de *lume a treia* nu exista în vremea naşterii marxismului, acesta s-a dovedit o teorie care a prins exact în lumea a treia (mai uşor de derutat), în pofida pretenţiei sale de a fi operant în cel mai avansat stadiu al capitalismului ; iar acolo unde nu a fost vorba de ceva omologabil lumii a treia, marxismul a rezolvat problema, prin reducere la numitorul comun.

La întrebarea lui Nestor Rateş dacă nu i se pare ciudat că el, marxist, publică opuri marxiste în Vest, Brucan răspunde că nu e un caz fără precedent: Marx a fost nevoit s-o şteargă în Anglia, Lenin în Elveţia... aşadar, Brucan în USA ! Pe cînd Ceauşescu în Argentina (unde ar poseda nişte ferme) ?

În ce privește interesul actual pentru marxism în lume, Brucan opinează că asistăm la un dublu fenomen : ca ideologie, marxismul pierde teren, dar voga sa crește în mediile științifice și universitare, ceea ce ar reprezenta viabilitatea părții cu adevărat științifice a marxismului ! Care să fie aceea oare ? Mai ales că, tot după Brucan, saltul calitativ atît de visat de marxism s-a realizat în America, prin revoluția tehnico-științifică de care e hipnotizat ex-diplomatul nostru (și care a făcut ca România să nu mai poată prinde din urmă USA — acum 30 de ani, zice Brucan, întrecerea mai era plauzibilă : USA evoluau într-o industrializare clasică. iar rata de creștere a industrializării de același tip era foarte mare la noi, deci, în oarecare timp și dacă lucrurile nu și-ar fi schimbat cursul, România ar fi întrecut America ! Mă gîndesc la două lucruri auzind toate acestea : la inevitabilele sechele utopice ale acestui marxist „luminat", care sînt indisociabile de doctrina respectivă, și la o scenă din *Arhipelagul Gulagului :* deținuții erau treziți noaptea ca să mai facă încă o normă, contînd ca încă o lovitură dată capitalismului...).

Rețin din ultima carte a lui Brucan apărută peste ocean următoarea judecată : cum să țină România pasul cu informatizarea și computerizarea, cînd la noi mașinile de scris sînt înregistrate și supravegheate de poliție ? Consecuția logică a acestei judecăți este că înapoierea noastră actuală e deliberată și cau-

zele ei sînt ideologice ; într-adevăr, numai un regim fără spaime politice își poate permite să se informatizeze și computerizeze, altminteri ar ploua cu samizdate și edituri paralele ! Și dacă toate acestea ar fi bine intenționate, „constructive", mai treacă-meargă ; dar dacă vor fi și demascatoare, ridiculizatoare, vizînd „sus de tot" ?...

*

În Ungaria se oficializează *Frontul democratic*, o grupare paralelă care va dispune și de un cotidian tras în 20 000 de exemplare ; guvernul maghiar probează încă o dată că știe să ducă o politică inteligentă.

*

În urma întîlnirii de la Cracovia (la care n-am putut lua parte și unde nici textele noastre n-au ajuns în timp util), Parlamentul de la Strasbourg a decis crearea unei fundații pentru sprijinirea Estului, a tendințelor sale democratice, refugiate deocamdată în rîndurile disidenței.

*

Aud că în URSS există o mafie propriu-zisă, organizată așa cum știm că este aceea occidentală și ocupîndu-se cu aceleași matrapazlîcuri. „Transparența" (care seamănă tot mai mult cu o baie

de autocritică transferată din ședințe la nivel național) a pus-o, în fine, în lumină.

*

Se difuzează mai departe interviul (lung) al lui Silviu Brucan ; partea oarecum comică este că și *Vocea Americii* anunță un interviu cu același, care interviu, spre surpriza mea și deși alt reporter îl conduce (Horia Pușcașu), este identic cu primul, difuzat de *Europa liberă !* Și asta în pofida, desigur, a unor întrebări diferite ! E clar că e vorba de un text scris și pregătit din timp (deja unii se întreabă : pregătit și aprobat din țară ?) — așa se explică și ceea ce luasem eu drept ușurință de exprimare la S. B. Trecînd peste acestea, rețin din noile declarații ale intervievatului cîteva formule : „planificarea subdezvoltării" și „statutul neocolonial" pe care-l va avea România în anul 2 000, plus o opinie discutabilă chiar și în ochii emitentului ei : anume, zice S. B. din America, să nu se liberalizeze deloc regimul pașapoartelor (nici măcar pentru plecări temporare), cîtă vreme în țară nu se creează condiții ca românii să se poată pe deplin realiza la ei acasă ; omul nostru e speriat de exodul inteligențelor, desigur, de *brain drain,* dar trebuie spus că, în mare, acesta s-a și terminat; ce mai poate apărea spectaculos în România sînt tipii cu abilități preponderent fizice (sportivi, balerini, muzicieni), mai puțin intelectuale, căci acestea se cer cultivate și accesul la informație e

cvasi-inexistent, învățămîntul — dezastruos ș.a.m.d.

În măsura în care (vorba lui M.), Brucan e purtătorul de cuvînt al „aparatului", devine interesantă teza sa care mută accentul de pe muncitorul manual pe intelectual (pe tehnocrat, de fapt) : pactul muncitori manuali — partid (ca detașament de avangardă a clasei muncitoare) e rupt, spune S.B., de revoluția tehnico-științifică, în care capătă prim plan intelectualii ; or, partidul n-a realizat încă această deplasare de accent — el continuă să nu aibă nevoie de cei ce gîndesc (asta îmi amintește de avertismentul amical pe care mi l-a dat, prin 1973, un securist cu vechi state de plată de la școala de milițieni din Hîrșova : noi nu avem nevoie de oameni care gîndesc, mi-a mărturisit el, fii atent ce faci !) ; cramponarea de muncitorii manuali devine baza conservatorismului politicii noastre, crede S. B. ; faptul se traduce în proasta salarizare a inginerilor și intelectualilor în general, în deprecierea informaticii și a matematicii etc. (întîmplarea face să aud chiar în aceste zile că s-ar fi interzis cu desăvîrșire intrarea în țară a oricărui gen de ordinator ; să transforme oare S. B. atît de rapid ordinatorul în spaima numărul unu a regimului ?).

Ce nu spune S. B., este că teama de inteligențe în România e normală atît timp cît cei ce o conduc își dau seama de propria lor nulitate (îmi amintesc de o observație a lui Andrei Cornea la o alocțiune a lui Gabriel Liiceanu : nu e

adevărat că cel ce nu știe — nu știe că nu știe ; dimpotrivă : știind că nu știe, te face și pe tine, care știi, să simți că, deși el nu știe, te poate domina prin forță) ; în *stultocrație,* orice inteligență e periculoasă, chiar dacă nu se manifestă politic ; puterea își alege funcționarii prin selecție mimetică.

În fine, cît privește revenirea-i în țară, S. B. speră că puterea va accepta spre binele țării un dialog cu „societatea civilă", recte cu tehnocrații (cu minunatul detașament de oameni de știință pe care i-a creat socialismul, zice el, absolut contradictoriu !) ; se pare că un simulacru de asemenea dialog a fost încercat acum un an, cînd Ceaușescu și-a strîns acoliții ca să remedieze oarecum criza ; cineva i-ar fi spus atunci că o primă măsură adecvată ar consta în închiderea cîtorva capacități industriale gigantice, mari consumatoare de materii prime și energie și producătoare de chestii greu de vîndut ; care, de pildă ? s-a interesat prezidentul, deja încruntat ; i s-ar fi numit atunci în primul rînd uzina de aluminiu de la Slatina, cunoscută ctitorie prezidențială, ceea ce l-a înfuriat brusc atît de tare, încît era să facă un colaps ; consfătuirea s-a suspendat și a urmat rotația de cadre cunoscută din domeniul energetic. Este cel mai tipic exemplu de „dialog" cu actuala noastră conducere, indiferent cît adevăr conține el.

Mai deplîngea S.B. și extincția treptată a exportului nostru (nu destul de rapidă, după opinia mea, căci, în realitate, cîtă vreme nu e acoperit necesarul

pieții interne, România ar trebui supusă unei blocade comerciale ; oricum occidentalii, care au de cel puțin 10 ori mai mult decît le trebuie și pot consuma, nu văd ce nevoie au de produsele noastre dubioase), care ne-ar aduce valuta necesară acoperirii datoriilor ; din nou gogorița cu datoriile ! Ea mi-a fost prelucrată ca atare și de Securitate ; am întrebat atunci : a doua zi după achitarea datoriilor, se va instaura în sfîrșit paradisul în România ? Nuuu, mi s-a răspuns, mai e mult pînă acolo !

*

Discut cu Mihai Dinu Gheorghiu în marginea acestui interviu și-l întreb de ce, după el, grupul de ilegaliști puși pe tușă (și avînd oarecum conștiința unui nou stadiu în ilegalitate) nu protestează public ; n-ar fi nevoie de declarații extraordinare, să spună doar ceea ce discută între ei : că ei nu asta au vrut, că, pe cînd ei luptau convinși că o fac pentru o viață mai bună în folosul tuturor, Ceaușescu nici nu exista (sau, cum spunea un fost ofițer combatant : ce-o fi făcut el oare în timp ce eu luptam în tranșee ?) etc. Și chiar, precum Brucan, să-și recunoască rătăcirile staliniste, să facă *mea culpa*. M. îmi răspunde că acest grup de ilegaliști n-ar putea susține o sciziune în partid ; că de acolo le vine legitimitatea (deci că ar prevala solidaritatea dintre „partinici") ; ar însemna să se sinucidă. Tess remarcă, pe drept cuvînt, că legitimitatea, cîtă e, le vine din stadiul lor

de ilegalitate în partid, iar prestigiul la fel ; deci, adaug eu, în virtutea acestei legitimități și a acestui prestigiu, dacă ei ar lua cuvîntul și n-ar mai șușoti pe la colțuri, dacă ar spune adevărul lăsînd naibii privilegiile pe care încă le mai au și care, pe fondul dezastrului general, sînt de-a dreptul criminale, cuvîntul lor ar putea avea oarecare greutate, l-ar descalifica definitiv pe Ceaușescu deoarece ar veni „din interior“ și, în plus, sistemul ar fi salvat (ei nu merg pînă acolo încît să se dea și la sistem : vezi Brucan deplîngînd faptul că nu avem o imagine marxistă a anului 2 000 ! Doamne ferește să fi avut !).

Ideea lui M. este însă că nu ilegaliștii ar trebui să iasă pe ring, ci intelectualii marcanți, „numele“ ; aceștia ar trebui să declare public că nu-l recunosc pe Ceaușescu drept reprezentant al țării, să se termine odată cu această suprapunere abuzivă patrie = partid = conducător, iar respectiva declarație să fie sprijinită și de o grevă a foamei în grup, totul anunțîndu-se în mediile noastre oficiale ! Minus chestia cu mediile, totul mi se pare, la rigoare, realizabil ; ăsta ar fi însă un prim pas ; dar al doilea ? Se va crea o bază de masă în jurul grupului de intelectuali în greva foamei ? Măcar o întreprindere importantă ar declara grevă cînd acest grup va fi arestat sau suit în avion cu direcția Occident ? Și de ce s-ar ridica, la urma urmei, muncitorii în sprijinul intelectualilor ? Intelectualii au fost efectiv alături de ei în Valea Jiului sau la

Brașov ? (Întrebare pe care a mai pus-o și Dorin Tudoran, la timpul lui) M. declară că toate aceste chestiuni îi cam scad entuziasmul ; ba nu, îi replic eu : contrapartea la acestea e faptul că la noi (și poate și aiurea) nu a contat niciodată voința maselor, nu cu ele s-au făcut revoltele și revoluțiile (cu excepția; poate, a răscoalei din 1907, spunea Ș.), ci cu grupuri de intelectuali, la suprafața corpusului social și de sus în jos.

*

De-aici încolo, discuția deviază înspre cotidianul obnubilant ; povestesc cum m-am dus la farmacie cu o rețetă de picături pentru ochi și am avut îndrăzneala de a cere și o pipetă : pe farmacistă a umflat-o rîsul, pipete nu mai există demult. Apoi am încercat să cumpăr lemne ; am aflat că anul ăsta se dau doar 500 kg pe certificat medical și pe familie (deci dacă toți membrii familiei au certificate medicale atestînd că nu le face bine încălzitul cu cărbuni, toți capătă 500 kg lemne pentru o iarnă, adică pentru 6 luni de făcut focul ! Cine o fi calculat această rație ? Computerele lui Brucan ar fi găsit una mai bună ?) ; la „liber“, se dă 25% lemn și 75% cărbune ; cînd am spus că mi-ar trebui măcar 4 000 kg lemne, toată lumea de la depozit a izbucnit în rîs : ar fi trebuit să cumpăr, pentru asta, mai bine de un vagon de cărbune ! În schimb, conform, de pildă, reclamelor din *Micromagazinul* scos de românii din USA se pot co-

manda lemne de către cineva de peste ocean pentru cineva din țară contra dolari (și nu numai lemne : de la automobile la buchete de flori !). Am mai aflat de la responsabilii de depozit că mare parte din lemnul obținut prin tăieri merge la export.

De mai multă vreme, Liviu Cangeopol, o chestiune îmi dă tîrcoale ; fiindcă am glosat atîta în marginea interviului lui Silviu Brucan, mă întreb acum, în aceeași margine : să fie oare obligatoriu ca România să urmeze în dezvoltarea ei (viitoare, desigur) modelul occidental ? Nu e mai convenabil (și aici vom ridica încă un imn de slavă actualei înțelepciuni conducătoare) să ne păstrăm intactă ori să ne cultivăm cu grijă vigoarea barbară ? Cele mai strălucite civilizații de pe pămînt n-au fost oare destinate barbarilor ? Barbarizîndu-ne sistematic, NU CUMVA PARTIDUL NE ASIGURĂ CU ADEVĂRAT INTRAREA GLORIOASĂ ÎN REGATUL VIITORULUI ? Adîncindu-se decalajul, într-o bună zi zăgazurile se vor rupe, dar nu prisosul se va revărsa spre pagubă, ci aceasta se va buluci să se adape din prisos. Și, pe urmă, n-ar fi plictisitor să fim cu toții la fel? Așa cel puțin noi părem exotici celor de dincolo, iar produsele lor ne mai pot bucura numai întrucît ne lipsesc...

Adîncindu-se decalajul, zăgazurile se vor rupe, dar nu prisosul se va revărsa spre pagubă, ci aceasta se va buluci să se adape din prisos

L. C. : Cam „cioranizezi", prietene ! Altfel, nu știu ce să zic : căci sau istoria se repetă, sau ne despărțim de ea rîzînd ; dacă se re-

petă, avem de-o parte barbarii expansivi, de cealaltă civilizațiile nepăsătoare, dar socoteala se ține aici pe sute ori chiar pe mii de ani, iar pe noi, cum spuneai, ne interesează prezentul înainte de toate. Se-ntîmplă că marxiștii clasici aveau aici dreptate, susținînd că viața și mișcarea aparțin comuniștilor, care vor schimbare, pe cînd ceilalți vor numai menținerea situației ; e adevărat că, între timp, marxiștii s-au înțepenit în propriile lor dogme și că voința lor de expansiune, aceeași în esență, nu mai este concret susținută de niște structuri anchilozate ; de unde valul de reforme ce i-a cuprins și care face ecuația mai complicată.

D. P. : Atunci ne despărțim de istorie rîzînd ?

L. C. : Unii rîzînd, alții scrîșnind. Atunci, mai bine zis, s-ar putea adeveri teoria convergenței și a modelului unic, toată lumea va fi atrasă în sfera capitalismului, către care deja reformele lagărului nostru țintesc. Pînă atunci, barbarii fac figură de ciudățenie anacronică, dînd, cînd au prilejul, mici spectacole bufe care fac deliciul civilizatului plictisit de civilizație ; numai așa pot să-mi explic succesul unui Silviu Brucan, un marxist pur, cum el însuși se definește, un barbar spilcuit care luptă, aparent, pe ambele fronturi deodată. Spre a se arăta în pas cu timpul, el afirmă că slăbirea sistemului marxist s-ar datora, nici mai mult nici mai puțin, neglijării computerului ; despre neglijarea drepturilor omului, care împiedică în mod sistematic transformarea barbarului în om civilizat, el nu suflă nici o vorbă,

Din nou despre interviul lui Silviu Brucan

încît, din acest punct de vedere, Brucan nu poate fi considerat decît un semibarbar. Concesiile pe care i le-a făcut lumea liberă (cărţi publicate, burse, conferinţe, interviuri) se datorează doar exotismului unui astfel de personaj care, îndepărtat de la ospăţul ierarhiei de partid, se pune la adăpost în umbra unor stăpîni mai puternici pentru a reclama parcela de putere ce i-a fost retrasă. Ignor dacă este un „infiltrat", dar cert e că jocul său aduce mari servicii regimului barbar Ceauşescu şi, dacă va fi cazul, Ceauşescu se va folosi de Brucan pentru a mima un dialog cu „opoziţia", închizînd astfel gura celor ce doresc pluralism şi democraţie ; ar putea chiar să treacă şi pe computerizare, începînd, fireşte, cu Ministerul de Interne...

Noua generaţie post-totalitară

Sistemul comunist a ajuns acum la o răscruce, cum şi dumnealui observă, şi şansa sa este de a se redresa din mers, de a scoate la suprafaţă indivizi gen Brucan sau Gorbaciov, care să manipuleze cu şi mai mare fineţe limba de lemn a ideologiei şi care să nu cadă sub semnul cinismului afişat, aşa cum a făcut-o plictisitul Ceauşescu. Această nouă generaţie de leaderi se arată extrem de periculoasă ; în capcanele noii sale abilităţi cad personaje dintre cele mai avizate, precum e cazul cu Saharov care ani de zile a militat cu curaj pentru apărarea drepturilor omului şi pentru instaurarea democraţiei în U.R.S.S. Dar, ori că a obosit, ori că a devenit conştient că nimic nu se poate schimba în profunzimea unui sistem atît de perfecţionat precum cel comunist, cert e că Saharov a devenit acum un înfocat par-

tizan al noului leader de la Kremlin (mai recunoscînd, din cînd în cînd, că reformele aceluia pun ceva timp pînă la a trece din discurs în realitate) ; Soljeniţîn, în schimb, a respins oferta pe care o primise din partea autorităţilor sovietice de a face parte dintr-o comisie care să incrimineze fărădelegile lui Stalin ; şi ce stea strălucitoare ar fi fost Soljeniţîn pe firmamentul reformelor !

În aceeaşi capcană pare că a căzut nu numai Saharov, ci şi Walesa, leaderul *Solidarităţii ;* mînat de aceleaşi porniri fireşti către o îmbunătăţire a stării de lucruri din Polonia, dorind în acelaşi timp să elimine posibilitatea unor confruntări violente, el a acceptat să discute cu ministrul de Interne al Poloniei, după care a decis încetarea grevelor, ca urmare a promisiunilor care lăsau să se întrevadă un posibil dialog între autorităţi şi grupările opoziţiei poloneze. Or, dacă a fost păcălit, şi e posibil să fi fost, Walesa a pierdut într-o zi ceea ce obţinuse în ani de zile : autoritatea de necontestat de care se bucura în fruntea sindicatului liber polonez. Oficialităţile comuniste lucrează cu simboluri şi, compromiţîndu-l pe Walesa, sînt pe cale să compromită întregul sindicat ; acesta se va putea salva numai prin schimbarea lui Walesa, care, deja, după ce a fost huiduit de muncitori cînd a decis încetarea grevelor, şi-a făcut cunoscută intenţia de a demisiona în caz de eşec.

Cît despre mişcarea de opoziţie din România, ce să mai vorbim ? Nu numai că nu ne cunoaştem între noi, nu numai că nu avem un program comun, dar toţi cei care au propus schimbări în România (în fine, aproape

toţi) au făcut-o reclamînd un dialog cu Ceauşescu ; se pare că nimeni nu înţelege absurdul acestei posturi : să ceri democratizare tocmai celui mai înverşunat inamic al ei ! Orice schimbare reală care poate avea loc în România nu poate fi concepută decît după îndepărtarea lui Ceauşescu. Lech Walesa avea în spate forţa voinţei a milioane de muncitori, plus premiul Nobel care l-a sacralizat şi, după ani de zile, un funcţionar al aparatului de partid şi de stat abia a catadicsit să-i acorde trei ore de discuţie. Opozanţii din România pe cine au în spate ? D-na Doina Cornea a reuşit să strîngă pe scrisoarea ei de protest împotriva dărîmării satelor abia 13 semnături ! Dacă vrei, un opozant al regimului este un candidat care-şi caută electorii şi, în funcţie de numărul acestora, poate emite pretenţii de la şi la putere.

Orice schimbare reală în România nu poate fi concepută decît după îndepărtarea lui N. Ceauşescu

D.P. : Da, formula e bună ; deci noi ne căutăm electorii ?

L.C. : Să lăsăm asta pentru mai tîrziu ; pentru moment, vreau să mai adaug un lucru : baza sistemului socialist sau comunist nu este teroarea, ci minciuna ; din minciună derivă teroarea. De aici, din interiorul lagărului comunist, e greu să lupţi pentru adevăr (nici un şef de stat nu reuşeşte — vezi exemplul gorbaciovian), dar cei din Occident ar trebui să facă mai mult decît pînă acum pentru demascarea acestei imposturi care se numeşte comunism. În acest sens, ieşirea la rampă a d-lui Brucan mi se pare că s-a bucurat de o atenţie exagerată ; Milovan

Djilas, fost nr. 2 sub Tito, afirmă într-un interviu recent : „Comunismul este de neaplicat !“ Mai suportă această afirmație vreo comparație cu spusele lui Silviu Brucan ?

D.P. : Văd că interviul lui Silviu Brucan a excitat multă lume (inclusiv pe noi, de vreme ce emerge din infra-textul de fond în textul propriu-zis al discuției noastre) ; el e iritant (dar poate că asta și-a și propus intervievatul !) nu numai pentru că reprezintă virajul unui pion destul de important al regimului (ceea ce, în realitate, nu-i rău deloc și ceea ce, între alte considerente, a făcut audiența sa în Occident), dar și pentru că schițează un program destul de contradictoriu (de pildă, deplînge lipsa de acces a anumitor personalități române la scena mondială, respingînd în același timp liberalizarea regimului pașapoartelor) și mai ales pentru că, nenumind răul ca atare, nici soluțiile propuse nu sînt decît paliative : căci nu în primul rînd de computere avem nevoie (și poate că nici în primul rînd de hrană sau căldură), ci de libertate ; odată cu libertatea vor veni și toate celelalte. „Efectul Brucan“ sau al jumătăților de măsură face de aceea figură de diversiune ; natural însă că el este prizat (deși tocmai aud că nu de toată lumea : în ultimul număr din *L'autre Europe*, Vladimir Tismăneanu îl tratează fără menajamente !), deoarece, reclamîndu-se de la ortodoxia marxistă, pune în fața regimului nostru o oglindă în care acesta să-și contemple deviația (observi că folosesc termeni consacrați de chiar practica lor revoluționară) ;

Înainte de computere, hrană, căldură : libertate !

de altfel, acesta este și leit-motivul lamentațiilor ilegaliste : nu asta am vrut noi, ăsta nu e marxism, ba chiar nu e nici adevărata stîngă !

De-aici încolo, cred că ai deplină dreptate să-l compari cu „efectul Gorbaciov“ și să-l califici ca extrem de periculos, fiindcă ambele efecte sînt destinate a salva sistemul : dacă, revenind la România, ceea ce se petrece acum la noi e departe de a fi marxism, înseamnă că există un *adevărat* marxism, neîntinat, care încă așteaptă să fie aplicat și să se reverse benefic asupra capetelor noastre ; fără îndoială că orice ușurare, indiferent de la ce doctrină s-ar reclama ea, ar fi salutară acum României; dar parcă tot Djilas și... Ceaușescu sînt mai buni decît reformele — primul întrucît declară net că sistemul comunist nu poate fi reformat, ci doar schimbat, al doilea pentru că, refuzînd reformele, aduce marxismul la ultima-i expresie de mizerie, ridicînd o pildă vie dinaintea tuturor celor ce ar voi să-l mai încerce. În plus, cred

Avantajul de a te putea contrazice

că Ceaușescu e și mai tare decît Djilas : acesta din urmă nu se mai poate contrazice, pe cînd bătrînul nostru clown o poate oricînd face (și nici măcar n-ar fi o contrazicere propriu-zisă, ci doar o „revizuire“) ; imaginează-ți ce uriaș avantaj mondial ar căpăta instantaneu Ceaușescu dacă ar declara *mea culpa !* Așa-i că nu ți-ai imaginat această posibilitate a ieșirii din criză cînd făceai pe computerul ? (Hai să tranșăm, cu acest prilej, disputa noastră referitoare la capacitățile intelectuale ale președintelui : dacă e într-adevăr atît de inteligent pe cît îl presupui tu, ar trebui să o facă pînă la urmă, nu ?) O recunoaștere

deschisă a „greşelilor personale“ (fatalmente urmată de promisiunea unei reaşezări pe drumul cel bun de tip gorbaciovist : s-ar putea ca abia asta să-l reţină ; dar dacă va merge mai departe decît Gorbaciov şi mai rapid, „reaşezarea“ va fi de tip românesc şi-i va purta numele !) ar provoca o asemenea destindere psihologică, încît, din vinovat, penitentul s-ar transforma brusc în erou, „scena balconului“ din '68 ar fi surclasată, „mintea cea de pe urmă a românului“ elogiată, ba chiar ar fi remediată şi întreaga clătinare a lagărului socialist ! Premisele există : prezidentul nostru n-ar avea decît să-şi reia discursurile şi declaraţiile dintre 1965—1971 (precum, *mutatis mutandis,* unii marxişti se opresc la scrierile din tinereţe ale idolului lor hirsut...) ! Şi unde mai pui că decompresiunea creşte propoţional cu presiunea — abia după ce coarda va fi întinsă pînă la ultima limită, destinderea ei va zvîrli săgeata mai departe ; cu alte cuvinte, efectul maxim va fi atins cînd, *in articulo mortis,* cu ultima expiraţie, prezidentul ar declara : am greşit, a fost o deviaţie regretabilă...

*

Se dezvăluie că la Arad autorităţile maghiare au primit asigurări de la ai noştri că maghiarii din România care vor voi să emigreze nu vor întîmpina greutăţi ; ce s-a dat în schimbul acestui tîrg însă ?

*

Pravda recunoaşte rolul lui Troţki în revoluţia din 1917, după cum am prevăzut.

La *Vocea Americii,* prind finalul unui interviu al Ninei Cassian : absolut penibil ; la senectute, poeta e subminată de oribilele clişee de Diamat : simplul fapt că ridici un creion de pe masă, declară filozofic dînsa, reprezintă un dublu act, o acţiune și o reacţiune ! Mai curînd vorbea de „dublul act" al conştiinţei duplicitare...

*

Se pare că măcar o pensionare se va rezolva în acest an cînd pensionările au mers atît de greu : după un stagiu într-un spital psihiatric, universitarul de la catedra de filozofie care a tras cîteva lovituri de ciocan într-o bătrînică va fi, se zice, pensionat ; despre insul care a vrut să se spînzure fiindcă nu i se primise dosarul de pensionare încă n-am auzit nimic.

*

Comentez cu D. tactica „Acţiunii Democratice Române" care, potrivit declaraţiilor sale ajunse şi glosate în Occident, ar fi alcătuită din tipi ce refuză să se transforme în martiri sau în eroi şi deci combat regimul printr-o subversiune ascunsă, din anonimat, ceea ce, după ei, înseamnă a-l combate cu propriile-i mijloace ; brusc, D. îmi strigă : nu-ţi dai seama că ăştia sînt securiştii ? E detaşamentul de mîine, cei ce vor ieşi la suprafaţă după limpezire, că şi ei sînt doar nemulţumiţi, trebuie să întreprindă ceva ca să-şi asigure continuitatea ! Îi atrag atenţia că şi despre mine se spune că sînt „cel pu-

ţin colonel" ; îmi răspunde că e o diferenţă de stil.

Totuşi, prea multe ecouri ajung la noi, emanînd din cercuri „subtile", care ne aşează în solda Securităţii ; faptul nu mă deranjează decît în măsura în care presupune o prea mare fineţe din partea acestei instituţii şi, pe de altă parte, constituie un bun pretext pentru inacţiune ; o dublă lectură eronată a evenimentelor alcătuieşte astfel un raţionament hiperlogic : dacă, după declaraţiile noastre, mai sîntem în viaţă şi încă nu ni s-a întîmplat mai nimic, înseamnă că am îndeplinit o „misiune" ; deci, să nu se încumete nimeni să ne imite, căci nu oricui i-ar fi permis. Cu toate astea, simt în jurul meu frămîntări...

*

Birmania : 1 000 de studenţi în greva foamei, împotriva sistemului monopartinic. Cele mai frumoase idei se realizează aiurea...

În rest, Liviu Cangeopol, mi se pare cam absurd ca Occidentul să întreprindă mai mult decît noi întru propria noastră eliberare ; deja s-a născut acolo o întreagă dispută referitoare la modul nostru de a le ocupa mediile lor, ca singurele libere unde ne este permis să ne exprimăm : nu este acesta un abuz ?

Pro şi contra organizării opoziţiei

De asemenea, faptul că noi, opozanţii români, nu ne cunoaştem între noi şi nu avem un program comun (deşi toate programele pe care le-am auzit propuse seamănă foarte mult între ele — şi e normal să fie aşa, deoarece ele răs-

pund unor exigențe identice), că nu sîntem organizați, s-ar putea să fie și un atu al nostru, pînă la un punct, în lupta cu puterea ; spun asta amintindu-mi de o observație extrem de binevenită a d-lui Lupan : acesta a făcut un film de televiziune cu prizonierii ruși în captivitate la afgani și, cu acest prilej, filmul avînd mare succes, a fost intervievat de *Europa liberă* ; între altele, a fost întrebat ce părere are despre unele reproșuri făcute de occidentali afganilor liberi, respectiv că nu se unesc într-o singură mișcare coerentă care să riposteze astfel mai eficient ocupației sovietice ; e adevărat, a admis intervievatul, că la afgani există atîtea partide cîte triburi, însă ar fi o greșeală ca ele să se unească ; fiindcă, a continuat el, pretutindeni în lume unde s-a infiltrat comunismul, acesta a preferat să aibă de-a face cu o structură bine închegată, ierarhizată pe cît posibil, pe care apoi s-o decapiteze, să-i înlocuiască pur și simplu „vîrful" și apoi s-o folosească în scopurile sale ca atare ; or, cu fărîmițarea tribală a afganilor această tactică devine imposibil de aplicat. Aidoma și noi : izolați, nestructurați de vreun partid comun, încercăm să ne descurcăm cu străvechea tactică strămoșească a hărțuielii ; și dacă vreunul din noi dispare, asta nu destabilizează nici o organizație. Pe de altă parte însă, ar cam fi cazul ca nemulțumirile sporadice să se închege în ceva mai trainic ; nădăjduiesc că Acțiunea Democratică Română reprezintă în acest sens ceea ce trebuie ; în fond, lupta poate fi foarte bine dusă în mai multe moduri ; mie, sincer să fiu, îmi place anonimatul acestei grupări ; ieșirile noastre în arenă (datorită cărora nu putem spera să aparținem respectivei grupări vreodată, cel puțin

nu într-un fel explicit) au și rolul de a-i proteja ei anonimatul programatic, la fel după cum activitatea ei subterană constituie pentru noi o sursă de speranță și un imbold : ea completează activitatea noastră „exoterică" printr-o necesară dimensiune „esoterică" și reciproc. Lupta rămîne oricum comună.

Despre inteligența conducătorului

L.C. : Trebuie să precizez că inteligența pe care i-o recunosc lui Ceaușescu nu este una de tip intelectual, ci una de tip instinctual, mai degrabă un epifenomen al vicleniei și al spiritului său de conservare ; dacă, în jurul lui, ea se manifestă probabil printr-o pîndă continuă, efectele-i globale sînt în schimb constatabile de toată lumea și ele nu par a proveni deloc de la ceea ce numim în mod obișnuit o inteligență. De ce ? Am aflat o posibilă explicație la Alexandr Zinoviev : „Nivelul intelectual al oricărei mișcări de masă este foarte coborît. Nivelul conducătorilor corespunde nivelului maselor, altminteri ei n-ar mai fi ajuns conducători. Inteligența nu-i este utilă conducătorului decît în măsura în care-i permite să fie imbecilul care să corespundă masei de imbecili și să rostească tîmpenii cu un aer inteligent." *

Acest gen de inteligență poate da naștere unei logici care să nu se lase ușor prinsă de regulile gîndirii, și asta face ca reacțiile sale să fie pline de imprevizibil ; degeaba le-am mai căuta motivări raționale, absente chiar și cînd nu intervin forme clinice ale unor maladii psihice. Vreau să spun că, la urma urmelor, impulsiunile-i interioare cît și ca-

* În ediția franceză de la *Homo Sovieticus*, p. 174.

racterul fictiv al universului ideologic în care plutește îl pot, într-adevăr, duce pe Ceaușescu, în clipa cînd altfel s-ar simți pierdut, la o spectaculoasă *mea culpa ;* atunci virajul său ni s-ar părea că ar ține de domeniul unei gîndiri geniale, deși pentru el ar fi doar o tactică menită a-i prelungi supraviețuirea ; deci nici în această eventualitate nu putem vorbi de inteligență în sensul obișnuit, ci mai curînd de abilitate ; o abilitate căpătată de contactul îndelungat cu puterea, devenită deprindere, reflex, automatism. Ea se încadrează perfect mecanismului de autoreproducere a sistemelor totalitare pe care l-ai decelat mai înainte, cît și inovației ceaușiste dinăuntrul lui, aceea de a „arde etapele".

De altfel, Ceaușescu și-a dat seama că o opoziție deschisă (de tip albanez) noului stil propagandistic de la Kremlin e periculoasă și, de aceea, a găsit subterfugiul de a pretinde că el a aplicat de mult, *avant la lettre,* și *transparența* și *restructurarea.*

D.P. : Eu nu zic că trebuie neapărat să-l credem, dar această pretenție de a se fi reformat de mult, comparată cu rezultatele-i vizibile, nu vine să arunce o lumină cam crudă asupra programului gorbaciovist ? E ca și cum Ceaușescu i-ar spune mai tînărului țar : degeaba te chinuiești, băiete, am încercat și eu și uite unde am ajuns !

L.C. : Nu știu dacă e potrivit să judecăm ce se va întîmpla cu programul lui Gorbaciov după rezultatele aceluia *pretins similar* al lui Ceaușescu ; în rest, desigur, Gorby își are și el limitele sale ; să ne amintim, de pildă, cît de greu au acceptat rușii să recunoască, în plină *transparență,* dezastrul de la Cerno-

bîl și numai forțați de mediile și de oficialitățile occidentale ; în același an, U.R.S.S. a refuzat să mai importe produse agro-alimentare din Ungaria, pe motiv că acestea au fost contaminate de radiațiile catastrofei ! * Dar, în fine, și Ceaușescu și Gorbaciov scotocesc în aceeași pubelă cît timp operează doar între limitele sistemului ; cînd existența acestuia va fi serios amenințată, abia atunci ei vor fi gata la orice compromisuri ; în ce-l privește pe Ceaușescu, el ar putea (imitîndu-l pe Sadat într-o certă împrejurare) să se autoacuze public ; ar fi totuși o inovație, în sensul că ar monta el singur un proces de tip stalinist, în care, cumulînd pozițiile de acuzat și acuzator, ar duce la ultima limită originalitatea juridică a comuniștilor noștri (care, cum se știe, în procesele ce li se intentau sub vechiul regim, obișnuiau să se transforme din acuzați în acuzatori...).

D.P. : Comic e însă că existența sistemului comunist de care vorbești este pusă sub semnul întrebării de chiar linia politică urmată acum de Ceaușescu — declarații recente venite de prin țările surori reclamă faptul că, din pricina exemplului românesc, devine stînjenitor să se mai pledeze cauza socialismului și a avantajelor sale și în alte colțuri ale lagărului nostru ; prin urmare, aproape că nu-i mai rămîne conducătorului nostru altă soluție decît cea a unui nou viraj ; asta, firește, presupunînd că el ar fi puțin mai elastic ; din păcate, odată cu vîrsta, odată cu acapa-

* Cf. Michel Tompa, *L'année économique : l'équilibre est rompu* (în Ungaria), în *Notes et études documentaires. L'U.R.S.S. et l'Europe de l'Est*, édition 1987, la Documentation française, nr. 4844-4845, p. 109.

rarea a tot mai multă putere, rigiditatea sa, de la bun început existentă, precum la orice ins mic pus într-o situaţie mare, a crescut proporţional ; răspunsurile sale de pînă acum la manifestările de nemulţumire n-au nici urmă de bunăvoinţă, sînt arţăgoase sau nu sînt deloc, aceeaşi politică falimentară este continuată cu obstinaţie ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic rău pînă acum. Fireşte, dacă protestele ar căpăta un caracter de masă, am putea presupune că, spre a nu ceda totuşi puterea, Ceauşescu ar opera schimbarea necesară ;

Enigma pasivităţii româneşti

şi astfel ajungem din nou la enigma pasivităţii româneşti ; după cum ştii, eu am încercat s-o explic prin întinsa reţea a corupţiei care face ca destul de puţini români să dorească o schimbare reală ; dar mă gîndesc acum că trebuie să luăm în calcul şi un anume factor inexplicabil, iraţional, fiindcă, spre exemplu, Soljeniţîn pomeneşte cazul lagărului de la Belomorstroi, unde, la un moment dat, doar 37 de cekişti asigurau paza a 100 000 de deţinuţi *, fără ca nimeni să fi încercat să evadeze, necum să-i neutralizeze pe paznici (ignor la ce latitudine era situat acest lagăr, pentru că un prieten m-a făcut să observ că în romanul lui Stere, *În preajma revoluţiei,* se vorbeşte de lagăre complet nepăzite — acelea situate extrem de departe de zonele locuite, deobicei în Nordul îngheţat al Siberiei) ; or, dat fiind că şi noi ne aflăm în regim carceral, paradoxul se repetă la altă scară (şi poate la o proporţie mai aiuritoare încă decît aceea de la Belomorstroi...), beneficiind în plus şi de experienţa de la Pi-

* Cf. *L'Archipel du Goulag,* tome II, p. 72.

tești, în sensul că noi ne putem lipsi și de paznici, ne supraveghem tot noi între noi (și sînt nevoit să mărturisesc că de mai multe ori am avut senzația că adevărații paznici au mai degrabă rolul de a ne tempera zelul).

Mai zăbovesc puțin la mașina de scris, așteptînd să se aprindă becul foarte puternic care mi-a fost pus în poartă din februarie ; e un bec ciudat, care nu funcționează la unison cu celelalte de pe stîlpii învecinați (căci întreaga zonă e bine luminată, în cartierul meu criza de energie nu mai există) ; de obicei, în serile cînd întîrzie să se aprindă, apar fenomene mai puțin obișnuite : tot felul de inși pătrund în curte în căutarea nu știu cui și a nu știu ce, după care, dimineața, vecinii mei descoperă că li s-a furat cîte ceva ; nu-i vorbă că le-au dispărut rufe de pe frînghie chiar atunci cînd vreo trei milițieni (am auzit că din „trupele speciale") patrulau tot timpul în fața porții...

În fine, s-a aprins.

*

Toamna asta mi se pare mai proastă încă decît aceea trecută, cînd deja ceva plutea în aer (și, într-adevăr, a fost Brașovul) ; aprovizionarea e agonizîndă, nemulțumirea dospește ; se zice că prima secretară a județenei de partid Iași, o doamnă răspunzînd la numele sonor de Ghițulică, împrăștie cozile care umplu orașul, trimițînd oamenii pe cîmp, să strîngă porumbul ; se pare că aceștia o ascultă fără să protesteze, ceea ce nu-i deloc plauzibil : deja prin magazine se

scandează „Vrem mînca-re !“ (Probă : duminică 30 octombrie, de ziua recoltei, prima secretară inspecta piețele orașului ; într-o piață din cartierul Alexandru cel Bun, mulțimea a întrebat-o unde sînt cartofii ; ea a arătat atunci înspre o grămăjoară insignifiantă de cartofi, de dimensiunea unor nuci ; era cît pe ce să fie linșată, a scăpat cu fuga).

Aceeași doamnă s-a ocupat toată vara cu împiedicarea grădinarilor de a intra în oraș cu roșii și alte produse, chipurile fiindcă aceștia ar fi făcut speculă, vînzînd la prețuri peste cele de stat ; e'adevărat, într-un fel : roșiile au costat între 10 și 25 de lei kg, în timp ce prima noastră secretară ar fi voit să fie vîndute cu 5 lei și mai puțin ; măsura ar fi fost destul de legitimă dacă aprozarele ar fi avut roșii, însă cum nu acesta a fost cazul, rezultatul a constat într-o penurie de legume ; am întîlnit grădinari vînzîndu-și marfa în satele din apropierea Iașului, în schimb, la prețurile stabilite de ei (în funcție de adevăratele tendințe ale pieții, desigur) ; alt paradox — să desfaci legume la țară, adică exact acolo unde ele ar trebui produse !

Dar la țară nu mai sînt nici măcar țărani ; de pildă, apelul d-nei Doina Cornea împotriva demolării satelor a ajuns la 20 de semnături în țară, din care nici una nu aparține vreunui țăran ; și dacă altcineva trebuie să înlocuiască țăranii, iată că întreprinderile și instituțiile sînt mobilizate pe rînd, cîte 2 săptămîni, la culesul porumbului ; se începe cu personalul din cer-

cetare și cu secretarele, ceea ce probează ura cu care procedează regimul, acestea fiind, în optica sa, categoriile profesionale cele mai improductive și mai parazitare ! Odată îmbarcați în autobuze, culegătorii improvizați nu se mai pot întoarce în oraș înainte de orele 18.00, căci pînă la această oră autobuzele nu au voie să intre în oraș ; nu contează că, să zicem, ei și-ar fi făcut norma pînă la prînz : să stea pe cîmp, to'arăși, să mențină legătura cu glia !

*

Coadă la farmacia veterinară : se dă alcool medicinal.

*

Cineva îmi povestește că prin ministere au apărut securiștii ; principala lor îndeletnicire constă în a-i împrăștia pe funcționarii care fumează pe hol ; pînă de curînd, se permitea un număr maxim de 3 fumători laolaltă ; noile măsuri prevăd numai unul. Îmi amintesc cu acest prilej că organizarea ultimului revelion la restaurante s-a făcut cu grija de a nu exista la o masă mai mult de 4-5 persoane ; de asemenea, cortegiile mortuare au fost interzise, cel puțin la Iași. Regimul evită, se vede, orice fel de aglomerare ; e aici o mărturisire implicită, ca și cum ni s-ar spune : noi știm că sîntem nemulțumiți, dar sîntem hotărîți să facem totul ca să nu vă exprimați și să ne lăsați să guvernăm așa cum știm noi.

*

Luca Pițu lansează o aporie : ghinionul lui Ceaușescu, zice, e că nu va prinde perioada post-Ceaușescu ; cîteva capete se întorc și ne privesc amuzate — sîntem pe stradă și el vorbise cam tare.

*

Ceaușescu deschide noul an de învățămînt la Timișoara ; băieții care i-au alcătuit discursul au adus măcar un element nou în ceea ce, de obicei, se repetă pînă la sațietate : anume, a cuvîntat președintele, pînă la urmă un popor rămîne în istorie datorită culturii pe care o creează ; iată-l așadar aproape de o idee exprimată odinioară de Mircea Eliade ! (Cît despre celălalt element nou, gafa echivalării religiei cu trădarea de patrie, el va provoca reacția lui Aurel Dragoș Munteanu, care-și va depune carnetul de partid, însoțindu-și gestul de o riguroasă și demnă motivare).

*

Un prieten care cîntă într-o orchestră la un restaurant ne povestește lucruri nostime ; așa, de exemplu, cînd o conversație trebuie supravegheată la vreo masă, orchestra primește ordin să tacă, iar la altă masă, apropiată de cea în cauză, adastă „băieții", pentru cazul cînd microfonul ar fi descoperit de cei ascultați — doar nu ne putem permite să pierdem „mijloacele din dotare" !

*

Stau de vorbă cu un profesor de la catedra de filozofie ; un prieten, văzîndu-mă, îmi spune că, nu-i vorbă, omul nostru nu se prea pricepe la meseria sa, ar mai fi tras şi un plagiat, altminteri însă s-a distins pe vecie la o şedinţă de catedră în care se cerceta activitatea cadrelor universitare (cîte cursuri, studii, cărţi au mai publicat, adică) ; păi, ar fi zis profesorul atunci, pe noi ne-aţi adus aici în funcţie de dosare, acum mai vreţi şi cărţi ?!

*

Astăzi, în faţa hotelului *Traian,* o maşină cu placă de înmatriculare de corp diplomatic (CD) ; alături, îl zăresc pe un ins care mi-a făcut şi mie nu demult o fotografie, pe stradă, cu un grup de prieteni ; are aceeaşi geantă ca şi atunci, în care sînt practicate două găuri, îndreptate spre „obiectiv" ; îşi dă seama că-l recunosc şi dispare.

*

Un „sectant" se tot chinuie de-o vreme să-i telefoneze fiului său din America ; de fiecare dată i se spune că linia e defectă, ocupată, sau că nu răspunde nimeni ; găseşte la un moment dat o telefonistă tot „sectantă", care promite să-i faciliteze legătura ; nu reuşeşte nici ea ; aflu astfel că telefoanele cu străinătatea sînt mai întîi supuse aprobării unui funcţionar spe-

cial. Acesta consultă o listă și decide : se poate, sau e linia defectă. Între timp, românii o lasă mai moale la Viena : la ce bun însă, dacă telefoanele rămîn defecte ?

*

Se vorbește de o ședință de partid „istorică" la Institutul de istorie de la București : s-ar fi luat atitudine în problema demolărilor rurale ; cel ce redacta procesul-verbal refuzînd să scrie ce se întîmpla, a fost înlocuit de cineva care a scris ; după cîteva zile, ar fi venit ordinul de desființare a Institutului, emanat de la consoarta președintelui, dar contramandat pe parcurs de generalul Ilie Ceaușescu (și istoric, după cum se știe). Finalmente, n-au fost decît cîteva pensionări cam forțate (Mihnea Gheorghiu, de exemplu), cam înainte de termen (deh, unii vor să se pensioneze și nu pot, alții nu vor și sînt pensionați... Exact așa susținea și B. că procedează partidul : lovește deliberat alături — a vrut Păunescu să acceadă în CC și a intrat Bălăiță !).

*

Aud cu uimire din capitală repetat zvonul că „numărătoarea inversă" : zilele lui Ceaușescu ar fi numărate ! În plus, nu e sigur dacă nu cumva noi, cu atitudinea noastră, nu convenim intențiilor lui Nicu Ceaușescu ; ar urma de aici că nu sîntem imitați tocmai din această cauză...

*

Se declanșează în Occident o adevărată campanie de demascare a legăturilor lui Mircea Eliade cu extrema dreaptă interbelică ; măcar de-ar duce, precum în cazul lui Heidegger, la popularizarea operei sale ; și măcar de s-ar pune în discuție, peste un timp, și colaborarea oamenilor noștri de cultură cu actualul regim (care numai de stînga nu e) — atunci să vedem spectacol !

*

Cărînd cărți la bibliotecă dintr-un depozit în altul, deschid absolut la întîmplare un volum de reportaje din 1955 de Traian Coșovei ; citesc că la Brașov se fabrică și cremă de ghete, și cremă *Nivea,* nu numai produse ale industriei grele cu care se mîndreau imperialiștii belicoși ! Nu mult timp după aceea însă, adversarii imperialiștilor au început și ei să dezvolte cu precădere „industria grea, cu pivotul ei — industria constructoare de mașini"...

Cad și peste o broșură a lui Pavel Cîmpeanu, care tocmai a scos peste ocean o carte despre Stalin (înțeleg că demascatoare) : se cheamă *Caracterul de clasă al artei* (Editura Didactică și Pedagogică, 1967, seria „Prelegeri de estetică", 26 p.), adică tratează o teză perfect stalinistă ; Stalin nu e totuși citat — autorul se limitează la Lenin, anume la articolul său din 1905 *Organizația de partid și literatura de partid,* în contextul unei discuții despre „partinitatea comunistă" a artei. Problema cu acest articol leninist, care figura în toate bibliografiile cursurilor de teoria lite-

raturii dinainte de 1968, e că nimeni n-a remarcat următorul lucru simplu : Lenin acuză acolo într-adevăr necesitatea ca toți scriitorii să fie membri de partid și ca editurile să aparțină partidului, dar aceasta „în numele libertății de organizare“ a acestuia ; nicăieri nu se spune că alte instituții sau organizații n-au și ele dreptul la libertatea lor proprie de organizare, la scriitorii și editurile lor ; era vorba de o revendicare a unui partid mai mult sau mai puțin existent în 1905, oricum însă exclus de la putere.

Mai găsesc, în fine, și cartea lui H. Wald, *Filozofia deznădejdii* (Editura Științifică, 1957) — absolut delectabilă ; nu numai că se trage în Blaga și în Cioran, dar iată cum se încheie capitolul inspirat denumit *Cuvintilismul*, unde e incriminată semantica : „Filozofia semantică este «ultimul cuvînt» al filozofiei acelora care se zbat să readucă omenirea cît mai aproape de stadiul animalității. Filozofia semantică este «ultimul cuvînt» al reacțiunii. Semantismul — «ultimul cuvințel» fără sens în istoria răstălmăcirii realității de către filozofii claselor în descompunere.“ (p. 83). Dar oare despre ce or fi tratînd cărțile ulterioare ale aceluiași H. Wald, *Homo significans, Expresivitatea ideilor, Realitate și limbaj, Limbaj și valoare, Puterea vorbirii, Ideea vine vorbind ? !...* Curat revizionism ! Nu e amețitor ?

L.C. : Nu crezi că ar fi cazul să procedăm și noi ca Dorin Tudoran și alții și să declarăm net că orice opinii care ar apărea sub sem-

natura noastră sau ne-ar fi în vreun fel atribuite și ar contraveni acelora exprimate de noi aici, precum și mai înainte, ne vor fi fost extorcate prin diverse mijloace și deci nu le recunoaștem *ab initio* ?

D.P. : Ba da, dar îmi place să sper că nu subînțelegi prin asta faptul că autorilor citați de mine mai sus le-ar fi impus cineva virajele pe care le-au făcut.

L.C. : Nu, dar dacă i-am întreba pe ei, am afla mai mult ca sigur că niște „condiții obiective" i-au determinat la toate astea, că oricum un om inteligent, scrutîndu-le opera, își va da seama ce ține de obolul plătit puterii și ce e autentic și că, în fine, compromisurile au și o țintă mai înaltă (firește, pentru cine are cu adevărat ceva de spus), respectiv aceea de a le face posibilă opera ulterioară ; mă grăbesc să adaug că eu nu-i justific aici, doar înșir, rezumativ, argumentele pe care nu o dată le-am auzit șoptite în cercurile noastre de intelectuali.

Ultima oară despre intelectuali

D.P. : Ne întoarcem iar la ei ?

L.C. : Da, o ultimă dată, și-ți propun să plecăm de la fraza citată de Soljenițîn dintr-o scrisoare a lui Lenin către Gorki din 15 septembrie 1919 ; e vorba acolo despre inteligheția rusă și, în rest, n-am curajul să traduc : „En fait, ce n'est pas le cerveau de la nation, c'en est la merde." *

---

* *L'Archipel du Goulag*, tome I, p. 238 (citat din *Operele* lui Lenin, ediția a V-a, vol. 51, p. 48).

D.P. : Nu cred că e cel mai nimerit punct de plecare, nu că aş fi eu pudibond, ci fiindcă am fi obligaţi atunci să amintim o opinie similară rostită de Roland Barthes într-un interviu pe care i-l lua în 1977 Bernard-Henri Lévy ; un intelectual, spunea Barthes, nu serveşte la nimic, deci este „deşeul societăţii" *

L.C. : Foarte bine, şi ?

D.P. : Şi ar însemna să privim lucrurile prea de sus, să acordăm intelectualilor un statut heterologic (deci să-l invocăm şi pe Bataille), statut pe care ai noştri nu-l au defel, urmează abia de-aici înainte să-l cucerească ; pentru că, înainte de a-şi permite luxul de a nu servi la nimic, intelectualul român trebuie să facă faţă unei situaţii de mare urgenţă şi să înceapă prin a nu mai servi regimului (deci, dacă vrei, să fie heterologic în raport cu sistemul) ; oricît l-ar dispreţui acesta (mimînd, ca Lenin, heterologia), îi rezervă totuşi un rol deloc neglijabil ; e vorba, în termenii lui Alain Besançon, de „suprimarea magică a hiatusului iremediabil" creat între realitate şi ideologie, suprimare care se face prin limbaj şi prin artă **, domenii cutreierate, fireşte, de intelectuali.

L.C. : Şi tehnocraţii îşi au rolul lor în această privinţă, căci magia de care vorbeşte Besan-

* V. Roland Barthes, *Le grain de la voix* Seuil 1981, p. 256. E interesant că această definiţie survine în momentul cînd Lévy îi aminteşte lui Barthes de vremea cînd intelectualii se credeau „sarea pămîntului"...

** Cf. Alain Besançon, *Les origines intellectuelles du léninisme*, Calmann-Lévy, 1977 (coll. „Agora"/19, 1986), p. 351.

çon, menită a evoca o realitate utopică, inexistentă, se inspiră, cum scrie el, din alte două practici magice ieșite din caricarea religiei și a științei, respectiv liturghia neagră și șarlatania *. Adaug deci : nu numai tehnocrații, ci și oamenii bisericii trebuie considerați înlăuntrul inteligheției de care ne ocupăm.

D.P. : Fără îndoială. „Cureaua de transmisie“ trece prin toți aceștia ; logic deci, tot ei ar fi aceia care ar putea „cala“ mersul sistemului. Căci — în al doilea rînd —, dacă așteptăm ca marea masă a oropsiților să se miște de una singură, așteptăm degeaba ; și aici prevalează legea adaptării — cei mai mulți nu vor face niciodată nimic, indiferent cît de împilați vor putea fi ; se vor transforma, dimpotrivă, în servi perfecți, vînzîndu-și libertatea la un preț din ce în ce mai derizoriu (de pildă, în stadiul în care am ajuns acum, e suficientă o aprovizionare *puțin* mai bună decît cea existentă ca să calmezi un oraș întreg sau o regiune întreagă, presupunînd că acolo s-ar fi declanșat revolte populare).

Totalitarismul, în plus, are nevoie de o populație pasivă ; or, democrația presupune o atitudine activă, un fel de vigilență perpetuă ; neavînd nici un fel de exercițiu democratic, masele noastre nici nu sînt capabile să imagineze o societate democratică ; a le emancipa imaginarul este sarcina intelectualilor ; deja Cernîșevski trasa acest imperativ : „a alege imaginile cu ajutorul cărora se va putea atinge un anumit rezultat“.

* *Ibidem*, pp. 352—358.

L.C. : Oare pledezi pentru o schimbare de sus în jos ?

D.P. : Exact. În istoria noastră cel puțin, așa s-au făcut revoluțiile — de către grupuri restrînse și deci de sus în jos (poate cu excepția pe care am mai amintit-o, în opinia cuiva : răscoala de la 1907, deși s-a discutat atunci de influența narodnicismului, plus de vina veșnicilor „țapi ispășitori" care sînt evreii).

Schimbarea „de sus în jos"

L.C. : Vorbești de „revoluții" de parcă ar fi fost o mulțime...

D.P. : Ai dreptate, să păstrăm atunci termenul de *schimbare* și să precizăm imediat că, după „întoarcerea armelor" din '44 inițiată de rege, venirea la putere a comuniștilor (o slabă minoritate) nu contravine acestui model ; are însă ceva în plus și anume sprijinul din exterior, intervenția unei puteri străine (știu ei ai noștri ceva cînd țin atît de tare la „neamestecul în treburile interne"...).

L.C. : Și atunci, dacă o nouă schimbare va trebui să se petreacă la fel, de sus în jos și inițiată de un grup restrîns, nu înseamnă oare că, o dată mai mult, masele vor fi manipulate ?

D.P. : Mă tem că da. Însă toată problema e în ce sens are loc manipularea.

L.C. : Nu uita că așa suna, cel puțin la început, și pretenția comuniștilor — a face masele conștiente de propriile lor interese, a le ridica bîlbîiala anarhică în lumină concep-

tuală, a le pune pe calea cea bună pe care, lăsate de capul lor, n-ar fi nimerit-o niciodată...

D.P. : Şi nu e evident eşecul, evidentă — păcăleala ? Şi n-ar fi tocmai timpul să se încerce din nou, puţin altfel ? Adică prin crearea unor organisme sociale care să nu permită aglutinarea puterii la vîrf ? Prin întărirea societăţii civile ? Ştiu că drumul de la totalitarism la democraţie e mult mai anevoios decît acela invers ; două cauze au creat, *grosso modo,* totalitarismul în lume : un anumit derapaj al democraţiilor către „totul este permis" şi subdezvoltarea, la care se adaugă, în calitate de catalizator, delirul naţionalist. Pentru primul caz, se aminteşte deseori că venirea lui Hitler la putere a avut loc prin alegeri libere ; pentru cel de-al doilea, e suficient să privim către lumea a treia din zilele noastre ; pentru ambele cazuri însă, tot Rusia rămîne exemplul privilegiat : acolo doar Dostoievski l-a născocit pe Ivan Karamazov pentru care, odată Dumnezeu mort, totul devenea permis (deşi, glosa Camus, Nietzsche dădea drept mai firească atitudinea lui „nimic nu este permis" în absenţa lui Dumnezeu) şi tot acolo teoria marxistă a fost ajustată prin „arderea etapelor", astfel încît revoluţia proletară să derive din feudalism şi înapoiere la fel de bine ca din cel mai copt stadiu al capitalismului ; cît despre naţionalism, să nu uităm că panslavismul i-a fascinat pînă şi pe Berdiaev şi pe Kojève, care au terminat în admiraţia lui Stalin ca restaurator al imperiului ţarist sau ca pandant al lui Hegel în linie politică.

Invers însă, de la totalitarism la democrație, e mai greu ; de obicei, traversarea unor etape de instabilitate, marcate de revolte populare și de vindicte, e de neocolit (iată Birmania sau, în '56, Ungaria) ; totuși, *primăvara de la Praga*, de n-ar fi fost intervenția cu pricina, ne îndeamnă să credem că hopurile pot fi evitate într-o schimbare democratică printr-o înțeleaptă intervenție de sus în jos ; în același sens văd și ceea ce se petrece astăzi în Ungaria. Dar, la urma urmelor, dacă termenul de *manipulare* e în cauză, dacă el ți se pare cinic, sînt gata să-l schimb cu sintagma *pedagogie națională*, pe care de altfel am mai folosit-o și care, ca deziderat, se aplică foarte bine la societatea românească.

L.C. : N-am nimic împotriva nuanțării limbajului ; aș fi chiar gata să cred că *nomina sunt numina*, dar, în acest caz, aș vrea să-mi explici cum interpretăm reformele lui Gorbaciov, introduse și ele tot de sus în jos.

D.P. : Dat fiind că aceste reforme se operează, declarat, în cadrul aceluiași sistem și că Gorbaciov privește extaziat la învățătura leninistă care, între altele, subordonează net economicul politicului, el are de ales între a nu obține nici un rezultat real (nici măcar economic) și a-l asculta într-adevăr pe marele Ilici, adică a introduce autentice schimbări politice ; or, „autentice" înseamnă renunțarea la spectrul care bîntuie Europa. Să mai notăm și o paralelă elocventă : diverși purtători de cuvînt ai sovieticilor au afirmat

că reformele gorbacioviste sînt analoge N.E.P.-ului, care însă a fost caracterizat de Besançon drept renunțare *temporară* la „comunismul de război" !

L.C. : Iartă-mi insistența, dar aș vrea să revenim puțin ; înțeleg, teoretic, legătura dintre necesitatea unei pedagogii naționale și misiunea intelectualilor de a o iniția și susține, de a fi, vorba poetului, „suflet în sufletul neamului" lor ; am însă mari îndoieli că intelectualii se vor urni efectiv și în bloc, sau măcar pe rînd, sau măcar cei mai marcanți dintre ei ; de aceea, te-aș ruga să precizezi mai mult ce rol le acorzi practic în amorsarea unei schimbări la noi, fiindcă, teoretic, nici un dubiu, de mult ar fi trebuit să-i vedem la treabă. Nelămurirea mea mai are un rost : mă gîndesc, anume, la faptul că Walesa nu pe intelectuali se sprijină în primul rînd și asta în modul cel mai programatic cu putință.

D.P. : Despre Walesa, înșiși intelectualii polonezi, care formează de altfel și corpul său de consilieri, spun că aduce cu un vulpoi, așa că exemplul nu este cu totul probant. Despre ai noștri, acum : știu și eu foarte bine ce-ar fi trebuit ei să facă și n-au făcut, deși cam toți cei ce s-au pronunțat în favoarea unei schimbări democratice în România, de la Goma și pînă la noi, aparțin totuși acestei — cum s-ar zice — „pături" sociale. E adevărat însă că o acțiune intelectuală eficace ar trebui să angreneze mai multe persoane deodată și, în primul rînd, pe acelea al căror

statut profesional este bine cotat ; îmi pot da seama şi de ce tocmai aceştia tac mai cu înverşunare : iluzia lor este că lucrul bine făcut de fiecare din ei are, în perspectivă, mai multă importanţă decît o luare de poziţie politică al cărei prim efect ar fi că le-ar împiedica tocmai lucrul bine făcut ; de ce este aceasta o iluzie ? Foarte simplu (şi toţi cei de care vorbesc, şi vorbesc în cunoştinţă de cauză, nu citez fapte reale pentru că nu am acordul lor şi nici n-am de gînd să li-l cer, pentru moment, toţi aceştia o ştiu şi ei foarte bine, măcar o dată s-au lovit de această situaţie) : pentru că sub domnia incompetenţilor selecţia socială n-o să-i favorizeze tocmai pe cei competenţi ; ar fi — nu-i aşa ? — o *contradictio in adjecto ;* competenţii sînt doar toleraţi, spre a se da o aparenţă de normalitate imposturii generalizate.

Iluzia lucrului bine făcut

Dar, spuneam, situaţia din România are un soi de urgenţă, impune găsirea unor soluţii în mod rapid încît, dacă intelectualii se vor mai deroba prin tergiversări şi deliberări îndelungi, vor pierde, ca să zic aşa, ultimul tren, se vor declasa, se vor compromite, iar opera lor, ultima salvare, va întîlni doar urechi surde, total nepregătite s-o mai înţeleagă sau s-o mai guste ; în rest, a crede că sămînţa aruncată de tine va rodi cîndva, mai tîrziu, nu-i decît un fel de a amîna *sine die* ceea ce tu însuţi simţi că trebuie să faci *acum.* Cît despre cei care se vor trezi *post festum,* ca să facă paradă de „şopîrlele“ pe care le-au strecurat ei de-a lungul perioadei de restrişte, ce să mai vorbim ?

Uite, nu demult o persoană de origine română stabilită în Occident îmi spunea că pentru români este deosebit de important să scape singuri de Ceaușescu, altminteri vor rămîne toți culpabilizați pe vecie („altminteri", adică în ipoteza unei intervenții din afară) ; ca argument analogic, îmi pomenea de ambiția lui de Gaulle care a insistat, de nimeni înțeles la vremea respectivă, ca un corp de armată francez (cel condus de Leclerc) să intre primul în Parisul eliberat, deși nu avusese nici o contribuție la eliberarea capitalei franceze ; mai tîrziu, s-a văzut însă cum, pornind de la acest detaliu de neînțeles, generalul a izbutit să clădească ceva în jurul mîndriei naționale resuscitate de un truc ; trecînd acum în cestălalt plan, pe bună dreptate ne putem întreba pe ce-și vor întemeia românii renașterea post-ceaușistă dacă alții decît ei ar fi să pună umărul la actul esențial al unui nou început ?

L.C. : Și de ce neapărat intelectualii ? N-ar fi mai degrabă o sarcină a oamenilor politici aceasta ?

D.P. : Să înțeleg că oamenilor politici le contești calitatea de intelectuali ? Și-apoi, care oameni politici ? Constatarea lui P. P. Carp de la finele primului război mondial, că România are atîta noroc încît nu mai are nevoie și de oameni politici, pare a fi fost luată drept profeție, nu drept constatare a unui hazard irepetabil, altfel nu-mi explic extincția acestei specii odinioară atît de răspîndite la noi. Firește, îmi dau seama că aceia care ar mai fi putut pretinde la denumirea de oameni politici au fost sistematic înlătu-

rați de regim, fiindu-le preferați adulatorii joșnici și lași, dar parcă nu mă mulțumește cu totul această explicație la o națiune care — spunea E. Lovinescu — are drept notă caracteristică a rasei geniul politic.

Stau de vorbă cu MM, care-și pune problema renașterii noastre cu mult scepticism : cine să mai iasă la suprafață după o eventuală schimbare în bine ? Majoritatea „supraviețuitorilor" sînt compromiși, iar cei care, de bine-de rău, nu sînt, s-au deprofesionalizat ; s-a înmulțit în schimb o pegră indiferentă și cheflie — expresie a dezabuzării sufletului colectiv —, ale cărei chiolhanuri vor ocupa avanscena ; asta-mi amintește de finalul unui roman apărut acum cîțiva ani, unde ultimul acord era dat de sunetul inconfundabil al „bacchanaliilor contemporane".

*

Mi se povestește de prima experiență a unei explozii atomice la chinezi : ea s-ar fi făcut pe viu, într-un podiș locuit unde a fost adunată o mare de oameni, ca să se poată constata ce li se întîmplă celor mai apropiați de explozie, apoi celor mai depărtați ș.a.m.d. ; asta în contextul unei discuții despre pasivitate față de totalitarism ; sînt deci întrebat : chinezii de ce au stat ? Probabil fiindcă nici nu știau ce li se pregătea.

*

Ideii, altfel legitime, a d-nei Doina Cornea privind organizarea unui referendum în problema „sistematizării" satelor, regimul îi dă un răspuns care

ne face să credem că nici referendumul n-ar fi fost elocvent : locuitorii unui sat ardelean îi scriu (sau telegrafiază, deşi mă îndoiesc că acesta ar fi un mijloc de comunicare familiar lor) lui Ceauşescu, cerînd ei înşişi să fie „sistematizaţi", iar destinatarul le răspunde şi el printr-o scrisoare publică, declarîndu-se absolut de acord cu dorinţa poporană. Avem astfel, în formă abreviată, rezultatul referendumului propus de d-na Cornea. Natural, ambele mesaje, de la săteni către preşedinte şi invers, sînt redactate în acelaşi stil — al obişnuitei limbi moarte.

*

Între timp, aflu care este raţiunea trimiterii orăşenilor la strînsul recoltei : pur şi simplu ţăranilor le este interzis s-o strîngă ei, căci aceasta ar fi implicat să le revină şi lor ceva din recoltă (se pare că, de asemenea, în anii trecuţi s-au înregistrat şi incendieri ale lanurilor, din aceeaşi cauză — motiv în plus pentru a-i izola pe ţărani de produsele muncii lor) ; pe cîmp, mi se relatează, ţăranii îi blestemă pe cei care le iau pîinea de la gură. Bineînţeles însă că şi în acest an am avut o recoltă excelentă, aşa cum se întîmplă de vreo doi ani încoace ; fenomenul este pesemne menit să contracareze anumite prevederi internaţionale (ale F.A.O. ?), care, se spune, ar interzice exportul sub o cantitate determinată de produse obţinute ; regizarea recordurilor agricole se petrece astfel : se raportează organismului imediat superior recolta

reală (sau aproape : unii o fac deliberat mai mică, pentru a avea mai apoi de unde da cît li se cere ; am cunoscut agronomi care țineau loturi ascunse, adică nu raportau întreaga suprafață cultivată) ; organismul imediat superior pretinde o cantitate aproximativ triplă față de aceea raportată, așa cum i se impune și lui de sus (unde, presupunem, se calculează o recoltă în așa fel încît exportul să pară verosimil) ; rezultatul e că țăranii nu mai iau nimic, deși, logic, ei ar trebui să primească produse, procentual, în acord cu cantitatea recunoscută oficial de regim.

*

Îmi dau seama de existența unor canale secundare de circulație a informației, mult mai insidioase decît cele oficiale, pentru că ele vehiculează o informație gata mestecată și verosimilizată (adică manipulată) în sensul dorit de regim. Iată două exemple : în cazul poluării de la Sulina, li se prelucrează activiștilor de partid o versiune după care un oarecare tip cu preocupări ecologice ar fi descoperit ravagiile poluării, ar fi sesizat în van organele locale și, tenace fiind, abia cînd a ajuns în audiență la Ceaușescu lucrurile s-ar fi lămurit (analize ordonate și efectuate într-o singură noapte etc.). Aceleași cercuri „informate" au răspîndit, în legătură cu doborîrea avionului coreean de pasageri de către ruși, zvonul că la

bordul său se aflau nu știu cîți tehnicieni americani dotați cu aparatură perfecționată de spionaj ; rușilor le-ar fi fost foarte simplu să-l forțeze să aterizeze, dar s-au opus americanii, încît doborîrea avionului (survenită după febrile comunicări între Moscova și Washington) s-ar fi făcut, iată, la cererea lor ! Realitatea este complet întoarsă pe dos ; de fapt, răspunderea doborîrii avionului de pasageri incumbă în întregime americanilor, faptul că a fost totuși doborît de ruși rămînînd în subtext, ca un accident nesemnificativ ; mai mult, bieții ruși au servit imperialiștilor de instrument și le-au făcut o favoare : vă dați seama ce scandal ieșea dacă, odată avionul aterizat, se făcea publicitate în jurul misiunii sale de spionaj ? Reagan ar fi demisionat etc.

Cu aerul că dă o dimensiune ocultă informației și o rezervă ca atare numai inițiaților, propaganda noastră realizează pe aceste canale secundare (ședințe ale activiștilor, informări politice ale cadrelor de conducere etc.) o infuzie de dezinformare în întreaga masă a populației, căreia cei „bine informați" nu șovăie să-i transmită ‚adevărul", cu atît mai excitant cu cît transmiterea e confidențială și contează ca dovadă de încredere din partea transmițătorului. Să adăugăm că tot pe canale secundare s-a prelucrat și chestiunea Basarabiei care a dat mai pe urmă o sumă de ati-

tudini curajoase și patriotice — odată ce bieții patrioți refulați au aflat că da, e voie să se vorbească și despre Basarabia...

*

La Rangoon, se trage asupra demonstranților (după lovitura militară al cărei scop declarat e democratizarea țării !).

*

Regele Mihai ia atitudine publică împotriva demolării satelor, îl compară pe Ceaușescu cu Pol Pot (care, de altfel, îl felicita amical cînd președintele nostru împlinea 60 de primăveri : normal, fusese singurul președinte care-l vizitase !) și îndeamnă poporul român la rezistență unită.

*

Andrei Pleșu este șicanat pentru relațiile sale cu străinii ; de ce îi frecventează, de ce este invitat de ei și, la rîndul său, îi invită ? Pentru că sînt politicos, răspunde el ; i se atrage atenția că de cîțiva ani există o lege care interzice astfel de contacte ; da, replică Andrei Pleșu, însă politețea mea datează de 40 de ani...

*

În Berlinul occidental, un grup de scriitori germani originari din România lansează *Acțiunea „România“*, în vederea aniversării, la 15 noiembrie, a

unui an de la revolta brașovenilor; deocamdată, se strîng semnături, atît în Vest, cît și în Est; vom semna și noi, fără îndoială. Ultimul val al emigrației intelectuale germane (R. Wagner, H. Müller, W. Totok, G. Csejka, Frauendorfer) este decis să nu uite de ce a emigrat; dacă toți emigranții români i-ar imita...

L.C.: Din păcate, Dan Petrescu, evenimentele se precipită — amîndoi simțim asta și, în consecință, trebuie să ne apropiem de finalul discuției noastre, ca să mai putem revizui manuscrisul și să-l punem la adăpost; poate că vom continua după aceea o „nouă rundă a convorbirilor", ca să mă exprim cu un strop de morgă, căci, se știe, istoria nedublată de comentarii rămîne nesemnificativă; deci, ar mai fi ceva de adăugat?

Despre „victoria opoziției"

D.P.: Un singur lucru, deocamdată: cînd pomeneai de asemănarea opozantului cu un candidat căutîndu-și electorii, mi-am amintit că am auzit vorbindu-se, în unele texte ale disidenței noastre, de „victoria opoziției", fără alte precizări; de aceea, îți propun să încheiem întrebîndu-ne ce-ar putea însemna această victorie întrucît ne privește — adică vom urma noi oare exemplul leninist declarînd, precum bolșevicii pe cînd se aflau și ei în opoziție, că scopul nostru este cucerirea puterii?

L.C.: Mai curînd nu; „victoria opoziției" nu poate duce decît la moartea opoziției.

Caragiale mai mult decît bolşevicii ne-ar putea servi aici de exemplu, el care spunea că dacă „ai noştri“ ar fi venit la putere, tot opozant ar fi rămas.

D.P. : Ai dreptate, într-un fel, în sensul că existenţa liberă a unei mişcări de opoziţie este semnul major de sănătate a oricărui regim politic ; numai că, atît timp cît regimul nostru de acum ne tolerează încă, strict fizic vorbind, noi mărturisim despre eventuala-i sănătate, nu ?

L.C. : Chestiunea se complică ; la o primă vedere, aşa s-ar părea, că regimul are tot interesul să tolereze existenţa cîtorva voci protestatare, pentru a-şi da aere democratice ; pericolul însă e mare, fiindcă aceste voci s-ar putea înmulţi odată ce riscurile nu mai sînt imediate, încît situaţia noastră de „încă toleraţi“ se explică, pe de o parte, prin criza generală a regimului, iar, pe de alta, ea decurge din chiar specificul exercitării puterii.

D.P. : Bănuiesc că, în primul caz, te gîndeşti la faptul că într-o situaţie încordată, de criză, toate întîmplările, gesturile şi atitudinile devin politice — atît în colţul nostru, cît şi în colţul lor.

L.C. : Exact. Dacă, de exemplu, alunecăm pe stradă şi ne luxăm piciorul, faptul devine în situaţia noastră interpretabil ; pentru „colţul lor“ (să-i zicem ca la box : *the red corner)*, exemplele sînt gata făcute : şi Israelul şi Ungaria au reclamat starea proastă a automobilelor *Dacia* care le sînt livrate de

România, reclamație imediat retransmisă de medii pe fondul intereselor lor pentru chestiunea românească, deci politizată într-un anumit fel, prezentată pe același plan cu evenimentele propriu-zis politice.

În ce privește al doilea caz, al tolerării noastre decurgînd din chiar specificul exercitării puterii, voi rosti un singur nume, lăsîndu-te să ghicești restul : Canetti.

D.P. : Te referi probabil la diferența dintre forță și putere pe care o operează Canetti în *Masele și puterea* : cîtă vreme pisica înghite șoricelul, avem de-a face cu forța brută, dar cînd sacrificarea rozătorului e amînată și pisica se joacă cu el, sîntem în prezența exercițiului puterii, nu ?

L.C. : Întocmai.

D.P. : Am o obiecție : desemnarea naturii puterii ca iminență prelungită a sacrificiului șterge diferența calitativă dintre lumea liberă și totalitarism, o transformă într-o diferență de natură intensivă, în sensul că, într-o societate democratică de astăzi, iminența în cauză e doar mai puțin iminentă. Toată această teorie purcede din reconstituirea, prin observații etnografice, a fondării mecanismului puterii ; astfel, în societățile arhaice, alegerea regelui semnifica în același timp sacrificarea sa rituală ; se presupune că, uzînd de toate atributele regale, el ar fi izbutit treptat să amîne cît mai mult momentul fatal, să stabilizeze instituția puterii și chiar s-o transmită, sacrificiul devenind din ce în ce mai simbolic. Dar — ca să ne întoarcem la problematica noastră rămînînd

totuși în arhaitate — mi se pare interesant că, la vechii chinezi, de pildă, regele era sacrificat în momentul cînd ceva se deregla fie și numai în mersul naturii, cînd erau inundații sau cutremure, ori secetă și molime, pentru că el, regele, era considerat garant al armoniei cosmice și, prin urmare, răspunzător de orice perturbare a acesteia.

L.C. : Din păcate, sîntem departe de societățile tradiționale și, odată acestea zise, să reatacăm chestiunea situării noastre ; tolerarea existenței noastre poate fi, într-adevăr, interpretată ca semn de sănătate a societății în care trăim ; în consecință, sîntem oricum recuperați !

D.P. : Dacă vrei, dar în situația noastră particulară acceptarea existenței noastre de către regim ni se datorează și nouă, și mediilor libere internaționale care ne sprijină și multor altor factori și cu cît această acceptare, de voie-de nevoie, se prelungește, cu atît e mai bine pentru toată lumea ; ea înseamnă, între altele, începutul unui proces de obișnuire a puterii cu existența unor opinii diferite de monologul ei derealizant și chiar începutul unui dialog social la care, deocamdată, puterea răspunde în felul ei — prin denigrări, amenințări, represiune —, dar răspunde ; mimarea unui veritabil dialog precede dialogul, replicile stîngace vor face treptat loc unor replici mai nuanțate, alții decît noi vor veni să ne înlocuiască în desenul acestei posibilități pe care noi nu facem decît să-l conturăm și, desigur, alții decît actualii ei guvernanți vor pleca urechea la nevoile țării, căci aceștia de acum au dovedit ce pot cu asupra de măsură.

L.C. : Să fim noi deci simptomul precoce al unei însănătoşiri sociale în România ?

D.P. : Nu ştiu cît de precoce, fiindcă nu puţini ne-au precedat pe acest drum, dar faptul că, observ, nu mai vorbeşti de *sănătatea* unei societăţi pe care noi am atesta-o, ci de *însănătoşirea* ei, adică de un proces în desfăşurare, incoativ, de o trezire la sănătate, este cu mult mai propriu. Desenăm o posibilitate şi nădăjduim în realizarea ei ; s-auzim deci de bine.

L.C. : Cu bine ; iar pentru că discuţia noastră a fost iscată de evenimente, s-o sfîrşim simetric, printr-o imersiune în evenimenţial ; n-ai vrea totuşi să găsim un scurt mesaj pe care să-l adresăm în încheiere deopotrivă românilor şi lumii libere ?

D.P. & L.C. : Treziţi-vă !

Cineva ne povesteşte conţinutul unei conferinţe la care a asistat cu cîţiva ani în urmă, tratînd despre progresele învăţămîntului românesc în anii „puterii populare“ şi adresată străinilor, întru lămurire ; logica demonstraţiei conferenţiarului, în infantilismul ei agresiv, e pur dadaistă : s-a plecat, astfel, de la un învăţămînt liceal de 12 ani şi s-a progresat reducîndu-l la 11 ani ; al doilea pas pe calea progresului : învăţămîntul liceal de 11 ani a fost redus la 10 ani ; al treilea pas : de la 10 ani s-a trecut la 11 ani şi, în fine, într-o a patra etapă, s-a introdus învăţămîntul liceal de 12 ani. Pe scurt, în patru etape s-a ajuns de unde s-a plecat şi atunci, ne întrebăm, de ce a mai fost

nevoie de toate aceste schimbări „progresiste" ? Dar asta revine la a ne întreba la ce bun comunismul care, vorba lui Zinoviev, ne promite pentru o dată incertă un nivel de viață deja existent la inamícii săi capitaliști în absența vreunei conduceri comuniste, nivel la care, dacă eram lăsați în pace, ajungeam și singuri mult mai repede și fără atîtea sacrificii.

*

Un ziarist de la *Le Figaro* este expediat în Franța, după ce i se confiscă notițele și carnetul de adrese ; un prieten de-al nostru, aflat la București tocmai în acel timp, este urmărit cu furie ; la un moment dat, se găsea în Piața Romană, de vorbă cu cineva, cînd un student străin, un sud-american, îi întreabă cum poate ajunge la gară ; i se explică drumul și atunci studentul, mulțumind, adăugă părăsindu-i : „Sînteți urmăriți pe partea cealaltă a străzii".

*

Supun unui grup de prieteni teoria rețelei secunde de informare. M. regretă că nu putem polemiza pe această temă public (deși, cît mă privește...), deoarece i se pare că sînt victima unei iluzii de mulți împărtășite; aceea a existenței unei inteligențe supreme în sistem, a unei deliberări diabolice, a unui sagace trăgător al sforilor ; or, după el, nu e vorba decît de un efect al funcțio-

nării sistemului. Sînt de acord, însă, în cazul dat, nu trebuie mers atît de departe : în fond, există secţia de propagandă a CC şi ea să ocupă cu ceva, nu ?

*

Gorbaciov operează schimbări în aparatul de conducere, înlăturîndu-i în general pe cei sclerozaţi şi care se opuneau politicii sale de reforme, apoi se alege şi în funcţia supremă de stat, deci „cumulează" ; în prelungirea discutării acestor evenimente (desigur, acceptăm cu toţii, trebuie să ne păstrăm o necesară mefienţă faţă de ruşi, ceea ce nu înseamnă că n-ar trebui să profităm de ce se întîmplă la ei, luîndu-i drept pretext), discutăm variaţiile *structurii ideolog-tehnocrat* sub ultimii noştri doi conducători ; încet-încet, criteriile de promovare socială s-au schimbat de pe competenţa profesională pe fidelitatea ideologică ; la început, posturile-cheie erau, e adevărat, ocupate de ideologi, dar aceştia erau asistaţi de tehnocraţi (sub Dej, pentru că, şi mai înainte, la ruşi, tehnocraţii erau asistaţi de ideologi, aceştia din urmă avînd drept de *veto* asupra deciziilor primilor) ; astăzi, ideologii se dispensează de concursul tehnocraţilor şi-şi maschează incompetenţa sub adeziunea la vulgata marxistă mai întîi, la cultul şefului suprem mai apoi, ale cărui exigenţe capricioase transformă ortodoxia în *ortoglosie* (cf. Besançon : „Ortodoxia este ceea ce partidul *spune* în acest moment şi în forma în care el o spune : ea este o *ortoglosie*."). De-

venit „revoluţionar de profesie", remarcă S., ideologul se erijează într-un soi de *uomo universale* al timpurilor noastre, competent în toate domeniile ; şi e logic să fie aşa, de vreme ce el, ideologul, are un acces nemediat la cheia de boltă a sistemului, respectiv la cea mai avansată teorie despre lume şi viaţă din toate timpurile ; familiaritatea cu acest nucleu dogmatic de aparenţă gnostică asigură, printr-o deducţie pe care am numit-o odată *raţionament excesiv de tip paranoid,* răspunsuri la absolut toate problemele vieţii sociale. Dar — paradox insondabil ! — nimic din adevărurile proclamate de dogmă nefiind practic demonstrabil, o teorie pur materialistă se pătează de metafizică într-un mod scandalos !

Povestesc unei doamne de pretenţia lui Ceauşescu, exprimată în faţa unui înalt funcţionar maghiar, că industria românească este capabilă să fabrice arme atomice. „De ce nu şi detergent ?", mă întreabă ea, adăugînd : „Nu se mai găseşte de mult şi aş avea nevoie."

*

Un grup de parlamentari germani ne vizitează, după care dau o conferinţă de presă liniştitoare : nu sînt probleme cu minorităţile în România, nu au văzut sate demolate, au stat de vorbă cu cîţiva primari în Ardeal, totul este OK şi informaţiile pe care le aveau din Occident s-au dovedit finalmente false ; dar cîţi oare nu au vizitat pe vremuri Gulagul şi n-au văzut nimic, ori au

văzut (precum Gorki) și au spus cu totul altceva ? Deci, din nou despre „sistematizare" : strict vorbind, oprirea ei n-ar reprezenta nici un fel de ameliorare a dezastrului românesc ; de aceea am și vorbit de o latură diversionistă a acestui proiect : regimul a reușit să polarizeze în jurul lui întreaga atenție a opiniei publice internaționale și alarma, date fiind probele sistematice de dărîmare produse de același regim pînă acum și în continuare, s-a declanșat pe măsură. Adevărata problemă, ca peste tot, e însă și aici lipsa libertății ; căci, în cazul de față, o sistematizare normală (să ne gîndim că în Occident ea există, diferențele de la orașe la sate nu sînt acolo calitative, ci cantitative, simți că ai ieșit dintr-un oraș și ai ajuns la țară prin estomparea vacarmului citadin, de pildă) ar fi implicat libertatea țăranilor de a-și construi ei case, așa cum vor, cum pot și cum se pricep, eventual sub privegherea unor arhitecți și, în mod normal, cu credite de la stat.

*

Deseori am auzit ceea ce din nou mi se relatează : cutare cunoștință a noastră formulează ideea potrivit căreia canceroșii noștri ar trebui să se coalizeze și să protesteze împotriva regimului, ei, care oricum nu mai au nimic de pierdut și nimic de așteptat de la viață! Or, lipsa de inițiativă a canceroșilor este cu adevărat revoltătoare ! Prin asociație, mă gîndesc la D., cu multe tentative de suicid la activ ; după ultima (ratată

și aceasta, desigur), mă încredințează că, imediat ce se va restabili, va lua și el poziție publică împotriva regimului, pentru că, spune, „mie nu de ăștia mi-e frică, ci de mine" !

*

Aud de la 200 m un radio, în fața spitalului, difuzînd programul politic de la *Europa liberă* (vocea Ralucăi Petrulian); mă apropii, e de la o mașină a salvării, șoferul mestecă ceva plictisit și privește în gol ; or, în anii de după război, tata fusese interogat pentru că, trecînd prin fața unei ferestre de după care se auzea radio Londra, încetinise puțin pasul ; măsor acest progres.

*

Aflu că după afacerea în care s-a compromis un membru al catedrei de filozofie, „băieții" se amestecă serios în treburile respectivei catedre ; au, e adevărat, o activitate din ce în ce mai „lărgită" (recrutează pînă și elevi de liceu, au peste tot camere la dispoziție pentru „contacte", de regulă cu informatorii, ba, nu demult, se amestecaseră printre studenții care dădeau un examen, interesîndu-se cum e profesorul — sever, conciliant etc.) ; această activitate frenetică este pentru mine semnul apropierii unui deznodămînt — e ca și cum șobolanii se agită cînd cușca se clatină.

*

Vizita lui Ceaușescu la Moscova. Am impresia că el și Gorbaciov, în pofida

speculațiilor care susțin contrariul, sînt legați printr-o stranie relație de fascinație reciprocă : cele două extreme ale sistemului se contemplă, ca sub vrajă, neputînd rupe legătura dintre ele ; C. susține că stau față în față trecutul și viitorul sistemului, în timp ce P., cum tocmai s-a anunțat încetarea din viață a lui Lupasco, propune să imaginăm „legănarea“ sistemului („De ce nu m-aș legăna... ?“) prin cei doi : cînd unul se actualizează, celălalt se potențializează și invers, nici unul însă neexistînd în stare pură (în completă opoziție cu celălalt), ci avînd ceva și din substanța celuilalt. Desigur, pretenția lui Ceaușescu ar fi că experiența sa o înglobează pe aceea a lui Gorbaciov, pentru că, așa cum a susținut, reformele de tip gorbaciovist au fost demult realizate la noi; în același timp, Gorbaciov, cum am mai spus-o, pare a avea nevoie și de un exemplu negativ în sistem, ca spre a demonstra unde se poate ajunge fără aplicarea politicii sale ; morala — pe care nu-l costă absolut nimic ca s-o scoată la iveală, e de-ajuns să nu facă nimic pentru asta — e că desprinderea de Moscova se face cu prețul prăbușirii ; ar fi răspunsul său la multtrîmbițata noastră pretenție de independență, un răspuns absolut demn de Marele Inchizitor, care de-abia așteaptă să fie implorat de mulțimi să le scape de povara libertății în schimbul pîinii, al terorii și al miracolului ; cu acest amendament, totuși : fiind vorba de o independență simulată, eliberarea de povara

ei nu poate fi, la rîndu-i, decît tot simulată.

*

Între ultimele instrucțiuni ale cenzurii : nu e voie să apară cuvinte ca *libertate* și *criză ;* în timpul ultimei ierni mai severe, erau interzise *zăpadă, viscol, gheață, frig* și toate celelalte din aceeași sferă semantică, lărgită prin asociație pînă la *stalactită* și *stalagmită* (care sînt totuși altceva decît *țurțurii !).*

Imediat după reprimarea „transcendentalilor", un redactor al unei reviste mi s-a plîns că i s-a scos dintr-un poem sintagma „cadavrul copacului" ; la nedumerirea mea, a alunecat imediat, profesional, pe semnificat, astfel : cadavru — mormînt — cruce — înger — transcendență ! Nu era cît se poate de clar ?

Mecanismul unei *newspeak* schițat de Orwell se cere completat și nuanțat ; dacă, omorînd cuvintele, se speră în dispariția realităților pe care ele le denumesc, în fapt aceste realități nu dispar, ci cad în *innomabil ;* atunci, cu adevărat, am simți ceva (frig, foame, criză), cu atît mai opresant cu cît n-am ști să spunem ce ; esența innomabilă a totalitarismului ar cuceri atunci și ultima redută a rezistenței — limbajul ; după aceea, într-adevăr, „proletarii" nici n-ar mai avea nevoie de limbaj, ci ar comunica direct, prin gîndirea eliberată de corsetul limbii, informă și uniformă a tuturora — exact cum preconiza Marr.

*

Bucureștiul foiește de securiști, colcăie de milițieni ; un amic și-a găsit în

asta un amuzament : observînd într-o zi un ofițer de miliție postat în fața Bibliotecii Academiei, s-a apropiat și l-a întrebat unde e Biblioteca Academiei ; dar era prea mult ! Ofițerul și-a dat toată silința, a fost și ajutat, amicul meu specificîndu-i că, din cîte știa și el, respectivul edificiu s-ar afla undeva pe Calea Victoriei — în van. Apoi același amic și-a extins metoda : întreba trecătorii despre adresa diverselor instituții culturale, de preferință chiar în preajma acelor instituții ; concluzia sa ? Simplu : numai vechea generație se mai descurcă, în general aceia care au aerul de bătrînei interbelici.

Cît despre forțele de ordine care par a ignora locurile pe unde patrulează, ele amintesc izbitor de soldații ruși care, în 1968, scoțîndu-și capetele din tancuri, erau foarte mirați că se găseau la Praga ; nu seamănă asta foarte mult cu o ocupație internă ? Vorba lui Luca Pițu care, găsindu-și sala de seminar ocupată de catedra militară, explica unei studente pe hol : „Nous nous sommes occupés par nous-mêmes !" Cam același lucru mi-l spunea o bunicuță la Maisons-Laffitte : ea, care făcuse Rezistența, găsea că atunci fusese, cel puțin teoretic, simplu — nemții îi invadaseră, ei îi aruncaseră afară ; pe cînd în România avem de-a face tot cu ai noștri... „L'enfer, c'est les nôtres", parafraza cineva.

*

Regimul Ceaușescu continuă să fie incriminat de către prietenii săi de pînă

mai ieri : după declarațiile unui palestinian din anturajul lui Arafat, e acum rîndul R.D.G.-ului, care cere sancțiuni economice, plus anularea temporară a tratatului de prietenie și colaborare. În același timp, mai multe cercuri occidentale își afișează îngrijorarea față de o posibilă instabilitate în România ; oamenii de afaceri occidentali își tem negoțul ; degeaba ne-am osteni să-l calificăm de imoral în condițiile date, negoțul e dincoace de morală ; a-l practica însă acum cu România e ca și cînd ai face afaceri cu un cadavru ; bineînțeles, acesta e *stabil,* nu se mișcă, atît că se descompune.

*

În generozitatea sa, Ceaușescu semnează un decret în care mai slăbește puțin șurubul curbei de sacrificiu energetice ; nu se revine la starea de la care s-a plecat, dar tot e ceva, un fel de progres în (sau din) regres ; cum spunea un personaj al lui Monciu-Sudinski : cîștig din pagubă. Articolul 8 al decretului prevede lungirea programului de televiziune cu o oră în fiecare zi. În afară de faptul că toate acestea s-ar putea interpreta ca o consecință a presiunilor din toate părțile la care este supus regimul, ele mai implică un lucru : mitul conducătorului neinformat cu privire la starea reală a țării e spulberat. Odată cu el, se confirmă — dacă mai era nevoie — că răul vine de la vîrf. Oricum, un președinte care se ocupă de programul de televiziune prin decrete, la fel ca și

de programul de apă caldă, e totuși ceva rarissim !

*

Declarațiile lui Frank Carlucci de acum cîtva timp cu privire la puterea militară sovietică își capătă, cu întîrziere, o replică din partea unui înalt ofițer al Armatei Roșii, care semnează în presa vest-germană un articol citat la buletinele de știri ale radiourilor libere ; chestiunea e pusă în termeni de restructurare, desigur, care restructurare va trebui să afecteze și armata ; esențială e însă această frază „chinezească" : U.R.S.S. nu urmărește supremația militară în lume, dar nici nu va permite altora superioritatea în acest domeniu !

*

De două zile, am iarăși regim de semi-liberi la locul de muncă. În mod obișnuit, în clădirea unde e biblioteca la care lucrez, nu e dimineața nici un fel de portar (și arareori sînt și femei de serviciu: sînt silite să meargă la cantine, să curețe cartofi, pe cîmp, la recoltat etc.) ; cînd apare vreun individ pe post de portar, trebuie să înțeleg că „băieții" bănuiesc că voi fi căutat. Deci, de două zile a apărut portarul. Azi vine la mine, se prezintă ca pompier al Universității și-mi atrage atenția că n-am voie să intru cu țigara aprinsă în depozitele cu cărți ; îi mulțumesc foarte politicos pentru observație și-mi văd de treabă. În timpul zilei, cineva se alarmează : într-o

încăpere de la unicul etaj al clădirii a fost lăsat un robinet deschis și e inundație ; încăperea e închisă ; se caută cheia la poartă ; portarul habar n-are unde ar putea fi ; e rugat să spargă ușa; răspunde : „Am ordin să nu-mi părăsesc postul". Cum sînt și eu de față, intervin și explic că el e pompier, deci pentru el focul ar fi o problemă, apa nicidecum, poate să curgă oricît de multă (și, către el :) nu ? „Îhî", admite și el, nătîng, ceea ce mă convinge că e într-adevăr pompier, chiar dacă unul cu „misiuni suplimentare".

*

Se vorbește, în unele medii, de posibilitatea retragerii unor titluri și distincții onorifice atît de ușor acordate cuplului prezidențial. Dar de ce n-ar fi invitat acest faimos cuplu, în virtutea acestor distincții, să țină conferințe de specialitate ? Ea în chimie, el în economie politică, de exemplu. Văd deja ziarele titrînd : Vă veți mai lăsa oare copiii să urmeze Colegiul Regal Britanic de Chimie ?

*

Telefon de la Maddy (Mariana Marin), care ține să-mi comunice că tinerii poeți, studenți în anul IV filologie-română la București, Sorin Matei, Caius Dobrescu și Marius Oprea au fost bătuți de Securitate prin august ; ea a aflat tîrziu, dar e decisă să nu tacă ; în acest moment precis al conversației,

telefonul se întrerupe : e ca și cum Securitatea și-a semnalat prezența pe fir ! Peste cîteva zile, din nou Maddy la telefon : îmi spune că a vorbit pe larg cu președintele (se referă la președintele Uniunii Scriitorilor, D.R. Popescu, desigur), după care telefonul se întrerupe și în pofida eforturilor noastre de-atunci n-am mai reușit să stăm de vorbă niciodată.

Totuși, aflu detalii despre poeții bătuți : au fost convocați de Securitate la Brașov, unde locuiesc, și molestați ca să semneze declarații în care să recunoască faptul că s-au pronunțat împotriva regimului (ori măcar inconvenabil la adresa politicii sale). De ce ? Fiindcă opiniile lor ar fi fost înregistrate (la un cenaclu sau seminar : văzîndu-se în ce fel evolua discuția au fost invitați s-o continuie în altă încăpere ; știind-o pe aceasta microfonată, poeții au supralicitat) și, legal, Securitatea nu se poate prevala de înregistrări (nu că ar ieși ca la Water Gate, dar...) ; atunci, conținutul înregistrărilor trebuie recunoscut de împricinați.

Probabil că în cazul tinerilor poeți s-a folosit metoda dură dată fiind inexperiența lor cu „organele". Există însă și o variantă *soft,* bazată pe păcăleală : ți se prezintă toate (sau parte din) informațiile adunate de Securitate prin supraveghere ascunsă drept probă a omniscienței acestei instituții și/sau drept chestiuni binecunoscute, de domeniul public ; cea mai mică ezitare în

a nega hotărît aceste informații (e recomandabilă și întrebarea : „De unde știți toate astea ?", cu precizarea că e vorba de invenții pure) duce la extorcarea unei declarații grație căreia respectivele informații, ilegal obținute, pot fi utilizate pe linie judiciară. Abținerea de la orice declarații scrise e și ea recomandabilă, altminteri se întîmplă ca în cazul poetului Teohar Mihadaș. După ce a semnat apelul dnei. Doina Cornea, acesta ar fi produs o dezmințire, în realitate un colaj pe care Securitatea l-a făcut dintr-un maldăr de declarații extorcate de la poet într-o anchetă de o săptămînă.

*

Criză în Iugoslavia ; cade conducerea comunistă de la Novi Sad, sub presiunea unei demonstrații populare ; se creează un precedent extaordinar în Est.

*

De-o vreme, relațiile noastre externe sînt clar limitate la lumea a treia și la țările surori ; Mitterrand rămîne ferm pe poziție : la începutul anului, va vizita zona Balcanilor, cu excepția României. Ne vizitează în schimb adjunctul secretarului de stat al USA, John Whitehead, care după o scurtă trecere și prin alte țări estice, dă o conferință de presă la Bruxelles ; partea privitoare la România arată că demolările există și merg mai departe (ce-o fi avînd mai mare

pondere — declarația sa, ori aceea a grupului de parlamentari germani care găsiseră totul normal ?) și că nu există semne vizibile de opoziție la noi ; în sensul lumii libere, unde *semne vizibile de opoziție* înseamnă greve, scandal în parlament, în medii și pînă la ridicarea de baricade pe străzi, nu, asemenea semne încă nu există la noi — noi abia silabisim ; poate va veni însă și vremea cînd vom articula o frază coerentă.

*

Times recunoaște că actualii leaderi ai Estului sînt principalul obstacol în calea unor scimbări democratice.

*

Noutăți din capitală : SD dispare, indignat, de la o serată unde fusese invitat și Radu Filipescu — el doar vrea să circule, să vîndă, nu să fie compromis ! Întîmplarea seamănă izbitor cu aceea deja cunoscută nouă : la institutul unde un prieten de-al nostru are o sinecură, s-a prezentat într-o zi un străin — însoțit, cu acte în regulă, cît se poate de oficial ; zărindu-l în institut, prietenul nostru a încuiat ușa biroului său și a ieșit pe fereastră, clamînd : „Pe mine nu mă vor compromite !“ Natural, străinul n-avea nici o treabă cu el personal.

*

Mă întîlnesc cu I. în Piața Unirii ; cineva venit din Franța, îmi spune, a relatat că mediile de acolo sînt mult mai

virulente la adresa României decît lasă să se întrevadă „posturile de radio pe unde scurte" ; deci, și aceste posturi sînt cenzurate ! Apoi I. dispare : „Mi-au spus să nu mai stau de vorbă cu tine", îmi aruncă în viteză.

*

Alerg toată ziua după ceva de mîncare : zadarnic ; se vinde doar un pește suspect, „eviscerat", adică spintecat și fără măruntaie ; are un puternic iz de găinaț — e hrănit de altfel, în crescătoriile de unde provine, cu *șirot* (din germ. *Schrot,* „granulă"), un preparat obținut prin nu știu ce fel de prelucrare a găinațului de la crescătoriile de păsări ; nu-mi dau seama dacă noi sîntem ceea ce ingurgităm, dar peștele sigur devine ceea ce mănîncă !

*

Telefon de la un prieten din Occident, care mi se plînge de calitatea laptelui dintr-un anumit cartier al Bucureștiului, unde locuiesc părinții săi ; îi promit că, de voi alcătui vreodată un program politic, va figura în el și îmbunătățirea calității laptelui ; pare mulțumit.

*

Din nou o acțiune „pacifică" a României pe plan mondial : guvernul britanic anunță că, printre piesele de armament furnizate Armatei irlandeze de Gadafi, s-au găsit și puști-mitraliere de fabricație românească !

*

După intense pregătiri, afişe, invitaţii etc., colocviile anuale de poezie de la Tîrgu Neamţ sînt anulate în ultimul moment de un telefon al Consiliului Culturii (pe 13 octombrie, orele 16 ; între 15 şi 17 trebuiau să aibă loc colocviile) ; plîngîndu-mi-se, V. mă încredinţează : bătrîne, sigur ieşea ceva dacă ne lăsau să ne întîlnim şi anul ăsta !

*

A poposit şi circul în urbea noastră ; nemaiputîndu-şi permite dresuri de carnasiere, avea de astă dată porci savanţi şi capre savante. Într-o noapte, toate aceste animale au dispărut ; se pare că pînă dimineaţă au fost tăiate, împărţite, ba şi dezasimilate (zice L.) toate ! A doua zi, în faţa copiilor veniţi nerăbdători la circ să vadă animalele inteligente, directorul a ţinut un mic discurs indignat : cum este posibil, într-un oraş cu vechi tradiţii culturale, nicăieri n-am păţit aşa ceva etc. Oraşul comentează, amuzat. În acest timp, cei cu acces la sistemul de aprovizionare a partidului înfulecă muşchi ţigănesc, ruladă de porc (nesavant, ce-i drept), pîine proaspătă ; tot acolo se mai găseşte şi cremă din miez de nucă.

ÎN LOC DE ÎNCHEIERE

Revizuind aceste pagini, am fost cuprinşi de deznădejde ; rostul lor nu ne-a mai apărut atît de limpede pe cît ni se părea în momentul cînd le-am început ; ne-am întrebat dacă nu cumva tot proiectul nostru are un mobil egoist, împingîndu-ne să ne dăm mai multă importanţă decît ni se cuvine ; tot ce-am spus ni s-a părut pretenţios, în sine şi în condiţiile date ; am încercat să dăm mai multă greutate textului discuţiei noastre, dotîndu-l cu un subsol de referinţe critice — a ieşit şi mai pretenţios ; şi-apoi, pornind chiar de la titlu : de unde acest orgoliu de a spune tot ce-ar mai fi rămas de spus ? Despre decădere, fals, dezastru se poate vorbi la infinit, aberaţia fiind mult mai exuberantă în toate formele ei decît normalitatea ; şi, în fond, *n-a mai rămas nimic de spus* încă înainte de noi — ne-am consolat însă că acesta ar fi un lucru pe care tot mai mulţi trebuie să-l spună.

Multe din demonstraţiile noastre, de asemenea, considerate critic, sînt excesive, patinează în domeniul evidenţelor peremptorii, al truismelor ; infantilismul sistemului ne-a obligat adesea la un infantilism simetric şi,

replicînd argumentelor puterii cu argumente de același tip, n-am rămas oare captivi înlăuntrul gîndirii totalitare ? Iar dacă aceasta sfidează la tot pasul bunul simț, noi, în măsura în care i-am opus argumente izvorîte din bunul simț, n-am căzut inevitabil în banalitate ? Cum pot fi justificate reluările, locurile comune, lipsa noastră de originalitate ? Numai prin riscul pe care ni-l asumăm destinînd conversația noastră publicității ?

Pradă tuturor acestor îndoieli, am decis să punem la încercare rezultatul muncii noastre ; ne-am gîndit să sondăm un „efect de lectură", drept care, profitînd de o vizită la Iași a prietenei noastre, poeta Mariana Marin, i-am încredințat o parte din aceste pagini ca să le citească și să ne spună impresia ei. Reproducem mai jos efectul suscitat de acest test și concretizat într-o scrisoare a prietenei noastre ; natural, transcriind scrisoarea, o facem cu acordul autoarei ei.

Prieteni,

N-am să vă explic tocmai eu de ce și cum ajungi să-ți fie rușine de complicitatea cu puterea pe care o presupune o tăcere mult prea îndelungată. Ca și voi, am semnat pactul cu diavolul pentru că, ne place sau nu, toți cei care am acceptat să publicăm în România ultimului deceniu ipostaziem într-un fel și o anumită politică culturală a ei. Efortul de a mă păstra în normalitate și firesc m-a determinat să-mi asum întîlnirea cu literatura română, întîlnire pe care refuz

să o înțeleg ca pe un accident biografic. Nu m-a obligat nimeni să public cărți aici, m-am intersectat conștient cu sistemul acceptîndu-i regula jocului — mă refer în mod special la cenzură — pentru a-mi face public numele. Oricît de naivă ar părea unora poziția mea, sinceritatea față de mine însămi și față de cititor mă condiționează într-un examen lucid de conștiință. Iată de ce am simțit dorința firească de-a interveni în dialogul vostru după ce am urmărit o parte a lui, făcîndu-mi astfel „publice" unele gînduri. Știu că înainte de-a ajunge la voi aceste pagini vor fi obiectul curiozității organelor de tot felul care vă dau tîrcoale. Cu atît mai bine, nu am nimic de ascuns. *À bon lecteur, salut !*

Știm toți : teroarea și mizeria, cele două calamități care sugrumă societatea românească în ultimii ani, au dus la atrofierea aproape completă a instinctului democrației, la dispariția normalității în relațiile dintre oameni, de la cele publice pînă la cele de familie. Dialogului dintre putere și masă i-a fost preferată în întreg spectrul social, politic, economic, moral, cultural și religios o frenezie schizoidă : puterea vorbește și gesticulează în numele ei și se adresează unei mase fictionale, masa verbalizează în gestica disperată a supraviețuirii, de la registrul gros al bancului politic pînă la subtilitățile și rafinamentele sterpe ale intelectualilor închiși între patru pereți. Ca în marele Caragiale, în România toată lumea face politică, adică e „politicoasă", cum îmi sublinia fin zilele trecute un amic. Dacă există o formă de protest întinsă și acceptată la scară națională,

aceea nu este alta decît a răspunde mascaradei cu mascaradă. Să fie această formă de protest mai profundă decît cea a muncitorilor din Valea Jiului și de la Brașov, decît cea a unor Constantin Pîrvulescu, Silviu Brucan, Mihai Botez, Doina Cornea, Radu Filipescu, decît a voastră, decît a colegilor noștri scriitorii germani emigrați în ultimii ani, decît a acelor scriitori români determinați în cele din urmă să aleagă exilul (i-am numit în mod special pe Paul Goma și pe Dorin Tudoran) ? Dacă lucrurile stau așa, e cu atît mai dureros. Intelectualii români și în primul rînd noi, cei care scriem, nu ne vom putea spăla niciodată de rușinea de-a fi preferat dicțiunii ideilor bîlbîita metafizică a resemnării și a fricii. De unde atîta falsă distanță care ne împiedică să vedem în muncitori și în țărani altceva decît o masă amorfă, gregară, care n-are decît să suporte „binefacerile" sistemului impus în numele ei ? ! Asta cu atît mai mult cu cît cei mai mulți dintre noi au o „origine socială" marcată tocmai de aceste clase. Cum nu se conștientizează real că sîntem toți victime ale aceleiași boli : degradarea și degenerarea rapidă la scară națională ?

Pentru generația noastră — pentru cea aflată în țară, căci iată, în mod dureros începe să se risipească și ea — arhivele istoriei, să nu ne facem iluzii, au fost și rămîn închise. Tot ce știm despre momentul „schimbării la față a României" nu are siguranța documentului ci, în cazul cel mai fericit, interpretarea de bună-credință a unor istorici care nu se mai află în țară sau în viață, a unor personalități culturale care au traversat perioada

şi sînt dispuse să facă depoziţii oneste în cercuri restrînse, sau amintirile propriilor noştri părinţi, atît de diferite între ele şi care privesc mai ales atmosfera, nu şi raţiunea politică de care a fost generată. Sigură rămîne încălcarea promisiunii lui Stalin de alegeri libere. Pumnul în masă al lui Vîşinski trebuie să fi avut pîrghii serioase între Moscova şi Londra acelor ani. Abandonarea României unui sistem politic atît de străin realităţii româneşti aparţine pentru mine intereselor oculte de la sfîrşitul războiului. Îmi lipseşte deci competenţa de a-i acuza pe cei care au plecat, ca şi pe cei care au venit ori s-au trezit prea repede cu puterea în mîinile lor. Nu pot avea decît nostalgii, mai ales de tip cultural, gîndindu-mă la ce s-ar fi întîmplat în literatura română, bunăoară, fără acest hiatus ideologic şi valoric care i s-a aplicat. Important este ce-au făcut cei care au ajuns la conducerea ţării după aceea şi aici lucrurile se văd cu ochiul liber. Mistificarea documentelor şi nesinceritatea faţă de poporul pe care-l conduc, înstrăinarea tot mai rapidă faţă de necesităţile lui, de mentalitatea şi specificul naţional, ignoranţa care i-a determinat să ia măsuri făcute anume parcă pentru a altera tot mai mult întreg spectrul social, nicidecum de a-l face viabil, impunerea unui sistem juridic şi civil născut ca şi mort, fără posibilitatea reală de a modifica societatea şi de a cîştiga simpatia şi încrederea cetăţenilor, dispreţul afişat şi instituţionalizat faţă de orice încercare de problematizare a realităţii, alta decît aceea care vine din rîndul unei nomenclaturi

corupte, toate acestea și atîtea altele sînt fapte irecuperabile care fac imposibil acum dialogul cu puterea. Dacă cineva mi-ar cere să-mi definesc poziția politică — nici o grijă, nu mi-o cere nimeni ! — aș bîjbîi printre termeni și, cu toată desuetudinea în care au căzut ei de la Revoluția franceză încoace, poate m-aș apropia de poziția unui om de stînga democratică, cu tot riscul de a mi se reproșa : „Lasă, fetițo, e pojarul tinereții, mă mir că nu ți-a trecut după 30 de ani de Est !" Dacă mi s-ar cere să-mi definesc poziția, aș spune că respect părerea partenerului atîta vreme cît și el o respectă pe-a mea, că detest dictatura și forța, că nu cred că o societate poate supraviețui în absența dialogului dintre putere și mase, că forța reglatoare a puterii nici nu are alt rol decît acela de a face posibil acest dialog, de a media între extreme.

Utopica dispariție a claselor sociale impusă ideologic cu forța de putere a avut și are un rezultat dezastruos în România. În numele unei politici egalitariste și uniformizatoare dublate de măsuri economice, sociale și culturale drastice, muncitorii, țăranii și intelectualii nu de puține ori se disprețuiesc reciproc. Muncitorii disprețuiesc trufia intelectualilor și incapacitatea lor de a influența în bine puterea, au rezerve și sînt iritați de afluența în orașe a celor veniți de la țară, mult mai adaptabili în disperarea și dezorientarea lor la orice măsuri economice păguboase, cum ar fi acordul global. Țăranii, atîți cîți au mai rămas, disprețuiesc sărăcia alimentară tot mai lucie a orășenilor și preferă, paradoxal, să se angajeze ca muncitori necalificați în construcții fie în țară, fie, prin contracte, în țările africane sau asiatice. In-

telectualii, la rîndul lor, devin exponenți ai acestei politici de pauperizare și deprofesionalizare, victime sigure ale puterii care le reproșează de peste 40 de ani bucata de pîine de-a dreptul furată de ei din venitul național, după părerea aceleiași puteri. A reproșa intelectualilor că nu sînt rentabili, a-i face să priceapă că sînt niște tolerați e una din gafele dogmatismului de care Gorbaciov, bunăoară, a știut că-i necesar să se distanțeze imediat după venirea-i la putere.

În ciuda politicii de uniformizare socială, resentimentele, atîtea cîte poate existau, în loc să se estompeze au devenit din ce în ce mai evidente și au desolidarizat profund societatea. Dintre toate diversiunile puterii, una mai sinistră decît alta — cea a datoriei externe, independența ridicolă față de Moscova, problema minorităților afectate în mod real de o gîndire politică deficitară și capricioasă etc. — aceasta mi se pare cea mai gravă, pentru că ea face imposibilă comunicarea. Muncitorii, țăranii și intelectualii români trăiesc de mulți ani în această confuzie și își ignoră fundamental unii altora identitatea, își dau zilnic voturi de neîncredere. Sigur, aici ar trebui să intervină rolul reglator al puterii, care să medieze aceste neînțelegeri ; dar cînd tocmai puterea a generat și a potențat această stare conflictuală, ce fel de credibilitate i s-ar mai putea acorda ei ? A-i trimite din nou la țară, de exemplu, pe cei pe care i-ai obligat printr-o politică forțată de industrializare să-și părăsească grădina și casa, să-și uite obiceiurile, să prefere la nunți și botezuri muzică indiană sau arabă, ba chiar să

şi joace (şi să le placă) după ea, mi se pare acum imposibil. Iar acolo ce să-i aştepte? Spectrul delirant al sistematizării satelor? Această categorie a inadaptaţilor rurali e un fiasco sociologic care se petrece la sfîrşitul secolului XX în plină Europă, ca mostră de subcivilizaţie impardonabilă, fanatică pentru putere, tragică pentru poporul român.

E o societate profund bolnavă societatea în care trăim. Nimic nu o poate vindeca atîta vreme cît dialogul dintre putere şi mase nu devine unul real, cît nu este restabilită încrederea dintre oameni, cît nu este eliminată lîncezeala jalnică şi cît se continuă mascarada şi de-o parte, şi de alta. Într-un poem publicat acum 6—7 ani, spuneam că „bolile sociale, aidoma bolilor de piele, proliferează subtil". Mă gîndeam atunci la repercusiunile dezastruoase pe care le pot avea măsurile pripite şi forţate ale unei dezvoltări isterice, reale doar în cifrele propagandei şi atît de străină vieţilor noastre. Atunci credeam că-i vorba de ignoranţă. Acum îmi amintesc de desfiinţarea Institutului de sociologie, de tritrimiterea în obscuritate a sociologilor din instituţii, de desfiinţarea secţiei de sociologie din facultăţile de profil şi încep să cred că nu de ignoranţă era vorba, ci de un calcul stupid, hidos, megaloman, tocmai de aceea pervers, în care omori medicul şi-i comanzi ocult bolnavului să se scoale şi să umble, dacă se poate şi „cu cîntec înainte, marş!"

Înainte de a te gîndi la formele de restabilire a societăţii civile, îmi spun că ar trebui să te gîndeşti dacă mai ai cu cine să faci asta. E ruşinos ca un popor european să

ajungă la sfîrşitul acestui mileniu înfometat, înfrigurat, pauperizat dincolo de orice imaginaţie, fără idealuri, fără speranţe, fără dorinţa de-a mai exista. În stalinism — departe de mine gîndul de a-i face apologia ! — exista dogma care făcea din tine un integrat sau te punea clar în afara societăţii, aplicîndu-ţi binecunoscutele şi tristele restricţii. Categoria toleraţilor nu prea exista decît poate în mintea şi în sufletele celor care, totuşi, făceau parte din ea. Acum mi se pare că un întreg popor a ajuns în situaţia de a fi tolerat în propria sa ţară de propria sa conducere. M-a umplut de oroare un, cum să-i spun, „spirit de glumă" făcut de un intelectual de valoare : „E încă bine ! Să fim mulţumiţi că n-am ajuns să ne bată dimineaţa cînd ieşim pe uşă şi ne ducem la servici !" Ca şi voi, nu mai gust astfel de ironii, mi se par chiar odioase, ele nu conţin forma superioară de libertate pe care o presupune ironia, ci spectrul grotesc al fanfaronadei la căpătîiul muribundului. Cînd un întreg popor a involuat într-un asemenea mod încît ar trebui învăţat din nou cum se folosesc cuţitul şi furculiţa şi ar trebui convins că are şi de ce să reînveţe aceasta, adică să aibe ceva în farfurie, mi se pare nedemn pentru un intelectual să-şi folosească atît de jalnic inteligenţa şi umorul. Nu mai puţin jalnică mi se pare şi pretenţia altora care susţin că ei fac literatură, nu politică. Mă întreb însă pentru cine o mai fac, dacă nu-i interesează cum va arăta cititorul român sau viitorul propriilor lor copii.

V-am scris toate acestea fără să am naivitatea de-a da soluţii pentru o altă schim-

bare la față a României, obsedantul titlu al lui Cioran, în care este resimțită o urgență de atîția oameni de bine. V-am scris pentru că, aidoma vouă, nu doresc să-mi părăsesc țara, dar nici nu-mi este indiferent ce se întîmplă cu ea și cred că am dreptul s-o iubesc în felul meu, pentru că, într-adevăr, „cînd mă gîndesc la țărișoara mea, la România mea..." În loc să urmăresc indicațiile dintre paranteze ale lui Caragiale, privesc pe fereastră mormanele de gunoaie, copiii care se joacă desculți printre ele și le dau foc. Trăiesc într-un cartier muncitoresc în care copiii s-au înmulțit și n-au un parc în care să se joace. Dau foc gunoaielor. Poate știu ei ce fac. Dar eu cum aș putea să cred că nu sînt responsabilă de viitoarele lor amintiri din copilărie? Să sperăm, prieteni, că tot acest coșmar se va sfîrși. Eu cred că însăși încăpățînarea puterii de a-l menține, menținîndu-se prin el, dă semne vădite de oboseală și de derută.

Dar tu, lectorul meu necunoscut, care vei citi această scrisoare înaintea adresantului, tu ce crezi ? Nu e o glumă, am declarat că nu mai gust astfel de glume. Chiar așa, ce crezi ?

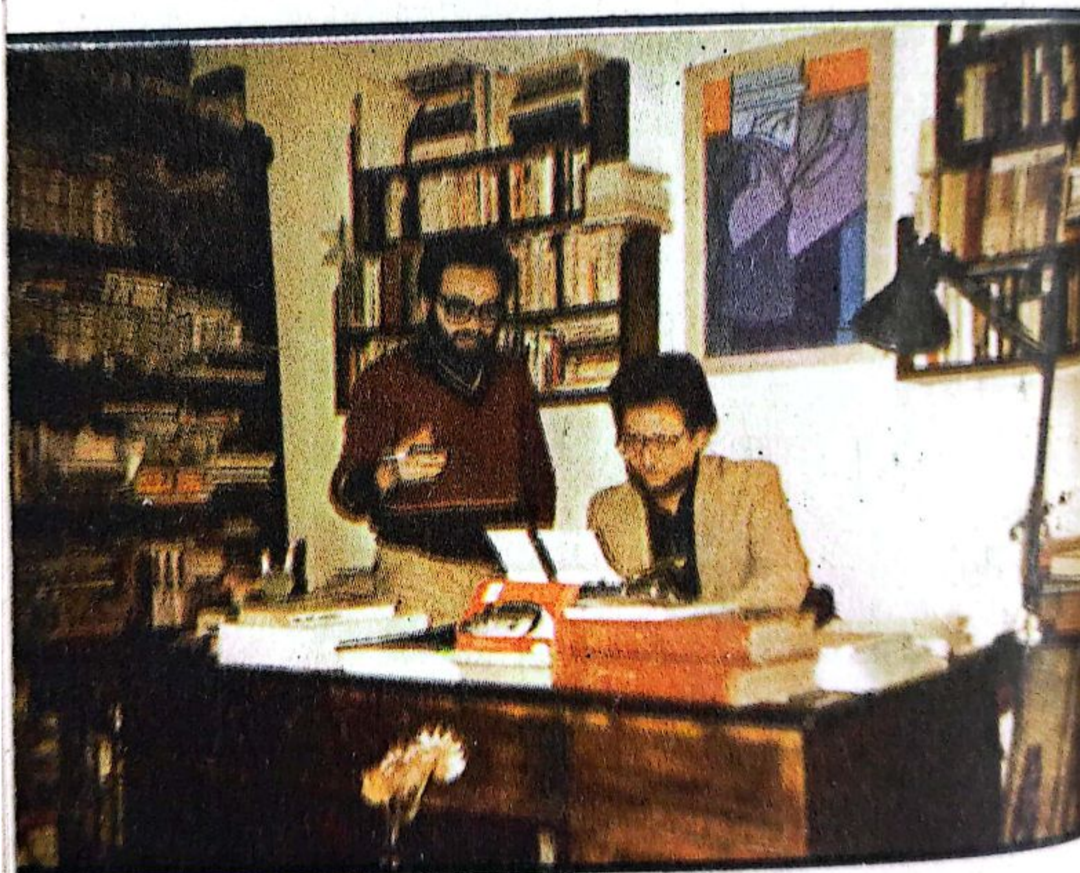
Vă îmbrățișez, prieteni, și vă doresc să rezistați.

Cu dragoste,
MARIANA MARIN

[redacted]

24 lei
2 lei T.L.
26 lei TOTAL

EDITURA MINERVA

ISBN 973-21-0217-9